WIADOMOŚĆ
CIEKAWA,
Każdemu wielce potrzebna,
O SKUTKACH, y MOCY
Zbóż wszelkich, iarzyn, y ziół rożnych tak ogrodowych, iako y polnych.
Iakie Skutki, y pożytki przynoszą Człowiekowi w rożnych okolicznościach, osobliwie na poratowanie zdrowia Ludzkiego
SŁUŻĄCA,
Z POWAŻNYCH AUTORÓW
Dla wygody Ludzkiey krótko
ZEBRANA
nayprzód Roku Pańskiego 1769 w Łowiczu wydrukowana,
a teraz z roskazu
IASNIE WIELMOŻNEGO I. PANA
IANA ORDYNATA
ZAMOYSKIEGO
WOIEWODY Podolskiego, STAROSTY Lubelskiego, Rostockiego, KAWALERA Orderów; Orła Białego, y S. STANISŁAWA
PRZEDRUKOWANA.

Roku Pańskiego 1772.
****
w ZAMOŚCIU w Drukarni Akademic

Do ŁASKAWEGO CZYTELNIKA.

JAko dobry BOG Wſzechmogący wſzyſtkie od ſiebie ſtworzone rzeczy zoſtawił władzy Człowieka, ku używaniu ich na dobro, według doświadczenia naſzego codziennego: tak tymże rzeczom oſobliwſze Wſzechmocnością ſwoią nadał ſkutki y moc, ktorych choć niewiadomi dzielności, za radą wiadomych, gdy używamy, y ſtworzeniom nawet nierozumnym applikuiemy, natychmiaſt w oſłabiałym zdrowiu, w nadwątlonych ſiłach, y przypadkach polepſzenia doświadczamy. Zeby więc bydź mogło wiadomo każdemu, o tychże ſkutkach, mocy y dzielności rzeczy ſtworzonych, umyśliłem dla tego z rożnych, y Poważnych, a praktykuiących tego Autorow, zebrać tę ciekawość, oraz pożyteczną wielce dla każdego wiadomość, y do Druku, ku wygodzie ludzkiey podać, ktorey czytaniem, gdy roſtropny Czytelnik zabawiać ſię będzie, w rożnych paroxyzmach y przypadkach poradzić ſobie może, gdy wiadomości o ſkutkach, mocy y dzielności wyrażonych tu łoż y zioł nabędzie.

MOC, Y SKUTKI
ROZNYCH ZBOZ
Nayprzod
PSZENICY

W Suchotach pokarm bardzo użyteczny, mąka przednia pszeniczna w słodkim mleku gęstym na kaszę z świeżemi migdałami słodkiemi warzona, y ocukrowana.

Powtore Matkom Dzieci karmiącym daie obfitość pokarmu dobrego pszenica z lekka przetłuczona, y w kozim mleku świeżym z oleykiem z migdałow słodkich warzona.

Potrzecie Kokosze żeby wiele iaiec niosły dawać im mąkę pszeniczną przymieszawszy do niey trochę siemienia konopnego.

Poczwarte Gęsi młode żeby prędko podrosły, y tuczne były, a do iedzenia smaczne, tedy im dawać można pszenicę

Popiąte Plamy, y pstrociny na twarzy, rękach, y gdziekolwiek będące, spędza. pszenicy stłuczoney wziąć części dwie, kadzidła kramnego dobrze

brze

brze utłuczonego część iednę, y Wina ile potrzeba, to wſpoł zmieſzawſzy plaſtrem na to kłaść.

Po ſzoſte Otręby pſzeniczne w occie warzone wybiciu, y ſuchym żyłom naruſzonym, ciepło tym plaſtrować ieſt lekarſtwem.

Poſiodme Sextus Pompejus w Hiſzpanii (iako świadczy Plinius) Podagrę ſobie uleczył, w pſzenicy wytłuczoney po kolana nogi trzymaiąc. Zkąd wzieli inni ſpoſob do leczenia tey choroby warzyć pſzenicę w occie z iey otrębami, na nogi podagryczne plaſtrować.

Także przeſrzotowawſzy z gruba pſzenicę, y rozgrzawſzy ią na patelni, albo w garku, uſtawicznie ią mieſzaiąc, podagryczne nogi po kolana w niey trzymaiąc Albowiem wyſuſza iey wilgotną materyą, y tak bol uſpokaia.

Po oſme Sedno końſkie leczy pſzenica, na żelazney blaſze upieczona, y utarta tym go zaſypuiąc.

Po dziewiąte Plewy także pſzeniczne, iako y ięczmienne warzone, a

ciepło na przepuklinę plaſtrowane leczą, ale pierwey tą wodą, w ktorey wrzały naparzać mieyſca ſłabe potrzeba.

Po dzieſiąte Oſrzodek z Chleba białego zmiodem plaſtrowany wſzelkie plamy z twarzy ſpędza, iako też y ſinośći z bicia zgładza.

Po iedenaſte Tož ſłinogorz leczy z Chleba pſzennego gorącego z ſokiem opichowym, y miodem plaſtr uczyniwſzy na gardło co naycieplęy przywiiać.

Z Y T A.

Po pierwſze Garść ziarna tego dobrze ſpłokanego w wodzie z Koryandrą uwarzyć, y przecedziwſzy dawać ludziom, tak ſtarym, iako y młodym, tedy robaki z żywota wypędzi.

Po drugie Koniom kaſzlącym otręby rżane przez dziewięć dni z obrokiem dawane ſą lekarſtwem.

Po trzecie Konie mocne, y tłuſte czyni żyto w wodzie przez noc moczone, á z plewami lub ſieczką dawane, tož

ie czyni weſołemi, y ſierci gładkiey.

Po czwarte Konie nagłą zbytnie iazdą ſtrudzone tak poratuieſz, ieżelibyś ſię obawiał wietrznego w nim ochwatu nieday mu ieść, y pić noc całą dopiero rano, weź dobre przygarście żyta, y trochę ſzafranu, tłuczonego, day mu z mętną wodą pić, a zdrów będzie.

Po piąte Iaia chceſzli długo konſerwować, aby zawſze ſwieże były, tedy ie w życie zagrześć tak, żeby ſię iędno drugiego niedotykało.

Po ſzoſte Członkom paraliżem zarażonym, oſobliwym lekarſtwem ieſt, żyto warząc w winie aż na kaſzę rozewre, y na nie plaſtruiąc dwa kroć każdego dnia przykładać.

Po ſiodme Limonie, Cytryny, długo ſię konſerwuią przyſypane każda oſobno ſieczką rżaney ſłomy zawieſiwſzy ie w koſzu na wolnym powietrzu, y chłodnym, lub w piwnicy chłodney, y ſuchey.

Po oſme Przeciwko kolce, y ſrogiemu

mu gryzieniu w żywocie z przebrania, y wylania żołci, namoczyć ośrzodkę chleba rżanego w studzienney wodzie lub w serwatce, potym go cukrem posypawszy dać do z iedzenia choremu. Dzieciom małym potrawka z chłeba rżanego, bardzo pożyteczna ośrzodkę suchą miałko utłuc, lub uwiercieć, y w dobrym, a gęstym mleku warzyć, y dawać im ieść.

Po dziewiąte Kłocie w bokach z wiatrow zamknionych, skorkę chleba ukroić, y dobrze ią przypiec, y na obadwa boki przywiązać, tedy ustanie

Po dziesiąte Członkom potłuczonym, y obrażonym iest lekarstwem skora z chleba rzanego utarta, y w occie winnym lub piwnym warzona, y plastrowana.

Po iedenaste Rany z odmrożenia leczy; ośrzodok w wziąć łotow szesnaście, wieprzowego sadła, łotow cztery, piwa ile potrzeba do zwarzenia plastru tego, na rano, y wieczor ciepło przywijać, aż się zgoi.

Po dwunaſte Wyroſliny koniom na nogach wypaliwſzy rozpalonym żelazem oſrzodki z chleba, proſto z pieca iak naygoręcey przyłożyć, y do dnia trzeciego nieodwiiać. potym odwinąwſzy z wieprzowego ſmalcu z ſoli, z oliwy, y prochu liścia Jeżynowego, maść uczyniwſzy plaſtrować, a tylko wtydzień odnawiac aż ſię zgoi

IĘCZMIENIA

Po pierwſze Paznokcie parſzywe ſpędza, y chędogie czyni naroſłe, mąką ięczmienną w ſmole warzoną, y przykładaną.

Po drugie Kości z ciała opadłe okrywa, y ciałem poroſłe czyni, popiołem ie z ięczmienia upalonego zaſypuiąc.

Po trzecie Limonie, cytryny, pomarancze w cąłey ſwieżości zachowa, kto ie w ięczmień iedna od drugiey oſobno zachowa.

Po czwarte Kto chce mieć ocet ſilny, y mocny tak piwny iako winny, ięczmienia wziąć, y przyprażyć go na panwi, wſypać go gorąco w piwo

lub wino; będzie miał znamienity ocet

Po piąte Rożą tak y przez zimę ſwieżą przechować może, narwać z ſłomą, y korzeniem zielonego, y niedoyrzałego ięczmienia, y nakłaść między nie roży ieſzcze nierozkwitły w garnek nowy niepolewany nakrywſzy z wierzchu tym że ięczmieniem, y w chłodzie ſchować, drudzy tylko rozſcielą zielony ięczmien po ziemi, a pączkow do rozkwitnienia nakładą po nim.

Po ſzoſte Kaſza ięczmienna kaſza z pęczaku ięczmiennego z cielęcemi nożkami warzona, y dobrze ubita, przylawſzy do tego octu, w czerwonkach ieſt lekarſtwem w wieczor, y rano używana.

Po ſiodme Spanie w gorączkach przywodzi ięczmienna kaſza z mlekiem, z białego maku gotowana używana, a na ſkronie, y czoło przykładana.

OWSA

Po pierwſze Oczom zapalonym ſok trawy owſianey wyżąwſzy chuſteczki

w nim maczaiąc, y na nie kładąc wyciąga z nich ogień.

Po drugie Cerę śliczną, y białą czyni, owsianą mąkę z bleywasem w wodzie warząc, y tą wodą twarz umywaiąc.

Po trzecie Sledziony twardość zmiękcza, y boleść iey uśmierza, owies na panwi prażony, a w worku na lewy bok przykładany.

Po czwarte Ukropem oparzonym mąka owsiana w kozim mleku warzona na kaszę, y przykładana iest lekarstwē

O TRĄB PSZENNYCH.

Po pierwsze Kaszel suchy odwilża polewka z otrąb z miodem, y oleykiem swieżym z migdałow słodkich rano, y na noc po osm, lub dziesięć łyżek piiąc.

Po drugie W czerwoney biegunce, ktora z wielkim gryzieniem, y ranieniem kiszek przychodzi, tedy samey polewki z otrąb, przebitey krysterą, po funcie iey daiąc zawściąga biegunkę, y kiszki wyciera, y leczy

y bo-

y boleści w nich uśmierza.

Po trzecie Kokoſze żeby wielkie iaia nioſły, wziąć dobrą miarkę, albo poł korca otrąb, y z mieſzać z niemi poł kwarty prochu z ſkorup ślimakowych miałko utłuczonych, zaczyń to białym winem, y day im ieść.

Po czwarte Kroſty na głowie iątrzące ſię goią, y ſpędzaią otręby, co naymieley utłuczone, y z miodem plaſtrowane.

Po piąte Szumy, y dźwięki rozmaite w uſzach uśmierzaią, y ſłaby ſłuch poſilaią; otręby tym ſpoſobem: wziąść ich trzy części, roży czerwoney część iednę, a piołunu poł części, to wſzyſtko warz w winie, y na uſzy często, y ciepło przykładay.

INNE SKUTKI OTRĄB.

Bywa z otrąb bardzo użyteczna polewka, tak dla zdrowych iako, y chorych warząc ie w wodzie dobrą chwilę, ażeby z ſiebie gęſtość puściły, ktore przez chuſtkę przeciągnąwſzy ſoli, y maſła przydać, ile ſię

komu

komu podoba, y przywarzyć, a potym z chlebem albo bez chleba chorym dać ieść. Kto chce, białego chleba ośrzodki do tego wdrobić, y przywarzyć żeby miasto kaszki była potrawka, takowa polewka albo kaszka iest użytecznym pokarmem w niżey pomienionych chorobach iako to w spadkach z głowy.

Po pierwsze Wrymach, y sapkach cięzkich w kaszlu, w ślinogorzu, w Dychawicy w zawrzedziałościach, wnętrznych w pleurach, w dolegliwościach piersi, y płuc, w dolegliwościach nerek, w pęcherza zatwardziałości.

Po drugie Ropą pluiącym w gorączkach cholerycznych w czerwoney, biegunce, y w innych ciekączkach. Albowiem wychędaża kiszki z ostrych wilgotności.

Po trzecie Trzewa z zawrzedziałości zranione, y boleści w nich układa osobliwie w kolce, y darciu kiszek w tych, y innych chorobach bardzo słu-

ży ta potrawa. Ktoby ią też chciał pośilnieyszą ciału mieć ten z polewką kapłonią, z cielęciny, iałowiczego mięsa, może ią sobie kazać przyprawić.

Po cztwarte W suchotach iest lekarskim pokarmem z krochmałem, y z Tragantem przygotowana, ktora tym sposobem, a zwłaszcza w febrze albo gorączce każdodzienney uczynić może, otręby w wodzie uwarzyć, tym sposobem, iako się iuż wyżey namieniło, y przebić przydać trochę mąki chędogiey ięczmienney zalać migdałowym mlekiem, a do przystoynego zgęszczenia przywarzyć, y choremu dawać.

Po piąte Kaszlom suchym uwarzoną, y przebitą polewkę z otrąb, z świeżym migdałowym oleykiem dawać, iest bardzo użytecznym pokarmem.

Po szoste Kaszel suchy odwilża polewka z otrąb z miodem chędogim z oleykiem świeżo wyprasowanym, z migdałow słodkich, rano y na noc po ośm lub po dziesięci łyżek pić ciepło daiąc.

Po

Po siodme W czerwoney biegunce ktora z wielkim gryzieniem, y zranieniem kiſzek przychodzi, ſamey polewki z otrąb przebitey, kryſterą po ſunćie daiąc zawſciąga biegunkę kiſzki wyciera, y leczy, y boleſci w nich uſmierza.

Po oſme Dychawicznemu koniowi, weźmiy garść otrąb miałko utartych, y ſoli ze trzy garści tłuczoney, to w winie białym dobrze rozmieſzawſzy, każdego dnia ley mu w gębę przez dziewięć dni porządnie to czyniąc, przez trzy dni potym nie day mu innego obroku, okrom otrąb rżanych ſucho

Po dziewiąte Koń gdzieby nie mogł na ſię brać ciała chociażby doſtateczny obrok miał, daway mu otręby z pſzenicą na poły, a miernie pracuy nim, poprawi ſię w prędce.

Po dzieſiąte Pſy do pola mocne, y tuczne czynią otręby, z ſerwatką albo tłuſtemi pomyiami zamieſzane.

Po iedenaſte Wieprze otręby tuczą, niektorzy im ie w ſerwatkę albo zpomyiami

myiami pić daią w koryta leiąc. Tak y tłuste, y zdrowe, a ktemu domu pilnuiące bywaią.

Po dwunaste Łupieże na głowie wychędażaią, wszy wytracaią, y morzą, otręby w occie warzone, tym głowę przemywaiąc, albo miałko, utarte z winnym octem starym ostrym zaczynione, y tym głowę iako maścią naciéraiąc.

Po trzynaste Krosty na głowie iątrzące goią, y spędzaią otręby co naymieley utłuczone, a z miodem plastrowane

Po czternaste Szumy, y dźwięki rozmaite w uszach uśmierzaią, słuch słaby posilaią: wziąść ich trzy części, czerwoney roży część, piołunu poczęści iedney, to wszystko warz w winie, a na uszy ciepło przykładay często odnawiaiąc.

Po pietnaste Ospice żeby się prętko na wierzch wydały podsychały, y goiły się, wziąć garść pszenicznych otrąb, fiołkow Marcowych modrych, Rumiankowego kwiecia, po poł garści,

to

to wszystko wespoł w wodzie do trzeciey części wywrzenia warzyć, przecedzić, a w tym chusty często naczać, y przykładać.

Po szesnaste Koń gdzieby miał w nogach albo kędy puchlinę wziąść otrąb, mąki pszeniczney, miodu, y octu, wbić do tego białek od iaia, y to plastrem przykładać, co trzeci dzień, odnawiaiąc tak długo aż puchlizna zklęśnie.

Po Siedmnaste Na Ochwat wziąść Otrąb miałko utartych w Winnym ocie gęsto uwarzonych, to przykładać, á zaięczą skorką z wierzchu obwiiać.

Po Ośmnaste Wnętrzny Ochwat tak lecz, weźmiy otrąb rżanych, y warz albo praż, w winnym otcie, tym obłoż koniowi nogi co nayciepley dwakroć, á zaięczą skorkę na spodek sierścią obwiń: potym wziąść gorzałki, y pacyny ceglaney iako naylepiey utłuczoney, y przesianey, uczyń z tego maść, to z paczesiami konopnemi przywiiay tak mu ochwat wnętrzny wyciągniesz.

RYZ

RYZ.

Po pierwſze Kaſzlącym z ryżu dobrze uwarzonego, y przebitego polewki kilkakroć przez dzień używanie bywa lekarſtwem.

Po wtore W oſpicach wyciąga zbytnie wilgotności ciała, y trawi mąka ryżowa z ryżu uprażonego, potrząſnąwſzy nią prześcieradło, na ktorym chory leży.

Po trzecie Popukałę oſpę poſypywać mąką ryżową, ktora wyſuſzaiąc goi, tak; że żadnych po ſobie nie zoſtawuie dołkow.

SOCZEWICA.

Po pierwſze Z Dzieci gliſty wywodzi, gdy piią wodę, y ſzoczewicę warzoną. Wrzod w gardle, czyli ślinogorza rozpędza warzona, y plaſtrowana. Podagryczne bole układa, z ięczmienną mąką plaſtrowana.

PROSO y JAGŁY.

Po pierwſze W Tercyannach, czyli trzeciaczkach lekarſtwo oſobliwſze z iagieł, chorym S. Ambroży iako *Anto-*

nius Gadinerus piſze, ſwe Medyolanczyki leczył, ſunt iagieł we trzech ſuntach wody tak długo warzyć, ażby ſię iagły popukały: potym przecedzić, y tey odcedzoney wody dać dobrą ſzklankę choremu wypić tego dnia, gdy go iuż gorączka opuſzcza, á po wypiciu zaraz go nakryć dobrze, żeby ſię pocił.

Po wtore Przeciwko kaſzlu, z ſpadkow ogniſtych na pierſi wziąć proſa dwie garzci, żytney miętki, poleiu, lebiotki, popoł garzci, te zioła drobno poſiekać ſoli garzć przydać, y na panwi uprażyć, a potym w worku nawierzch głowy conayciepley przykładać.

Po trzecie Pigwy świeże wcale długo zachowa, w proſie ie zagrzebawſzy.

B E R.

Po pierwſze Czerwoną biegunkę zaſtanawia kaſza brzana, utarłſzy iak naylepiey, y z czerwonym winem pić daiąc.

Po wtore Przeciwko kłociu w bokach

kach bru dwie części, a iednę ſoli u- prażywſzy przykładać tam kędy boli.

Po trzecie W oſpicach zbytne wilgotności wyſuſza mąka, prześcieradła, na ktorych chory leży, poſypuiąc.

Po czwarte Arteryczne boleściy, łamania mąka iego, y bobowa uśmierza, po ſześć łotow oboyga wziąwſzy, w kocim mleku z wieprzowym ſadłem, albo ſmakiem warząc, y co naycieplėy plaſtrować.

MANNA.

Po pierwſze Pierſiom zatwardziałym mannę utłuczoną w mięſney polewce, czyli roſole tłuſtym warząc, y plaſtruiąc zwłaſzcza zrana, ieſt lekarſtwem.

Po wtrre Wſzelakie zatkania, y zamulenia na wnętrznościach otwiera, y wywodzi korzenie manniane y z naſienia iego warzone, a miaſto trunku używane.

OLEY LNIANY.

Po pierwſze Pokurczeniu żył ſuchych ieſt użyteczny mażąc ie nim,

y używaiąc go. Albowiem odwilża, y odmiękcza ie, zwłaſzcza świeży.

Po wtore Ogniem opalonym ludziō ieſt ratunkiem naſienie iego, wprzod opłokawſzy w grzybieniowey, lub rożaney wodce warzyć, a potym w teyże wodzie maczaiąc chuſtę na człōki opalone przykładać.

STOCHMAL Farina Volatilis

Ten ma bydź do potrzeb Lekarſkich w Młynach po ścianach ſkrzydłem zmiatany, a potym przez pytel przepędzony.

MOC y SKUTKI JEGO.

Po pierwſze W czerwoney biegunce, iako też y w innych ciekączkach ſtochmal w mleku krowim, w ktorym ſtal rozpalona była gaſzona, warzyć, chorym trzy razy przez dzień ieść dawać dobrze, albowiem ie zawściąga y leczy.

Po wtore Pleurze, y gwałtownemu wbolach kłociu ieſt doświadczonym ratunkiem wten ſpoſob: Ugnieść z niego, zaczyniwſzy, ze dwa placki, y

w oley-

w oleyku ie niedźwiadkowym uſmażyć, a nato mieyſce,gdzie naybardziey kole przykładać, a gdy ieden ochłodnie ,drugi przyłożyć powtarzaiąc aż bole uſtaną, a tak ſię bolączka przerwie, y przez kaſzel ropa odeydzie, albo też dać konfekt, albo kołaczek, lub ſok iaki za ktorymby mogła bydź wyrzucona.

Po trzecie Tak krwi rany zaſtanawia ſtochmal, nim ie zaſypuiąc tak długo; aż ſię rana zapiecze, potym bindą zawiązać.

Po czwarte Z ſtochmalu bywa maść bardzo oſobliwa do ran haſtowanych bez igły, y traſtow balwierſkich niekoſztowna, ale doświadczona tym ſpoſobem: Wziąć miodu czyſtego dwie części, oleyku rożanego, nie w oliwie, ale w oleiu przyprawnego iednę część, y to razem na patelni, lub rynce przy wolnym ogniu roſpuścić, tylko zeby nie wrzało,potym ſtochmalu tyle,ileby do zagęśnienia mąki dosyć było, do tego wſypać, y pilnie

mię-

mięſzać, a na rany plaſtrować, kładąć w nie fleytuſzki nią namaſzczone, y przyſtoynie obwiązać ranę bindami.

Ta maść daleko lepiey ſpoi, y zgoi rany, a niżeli ktore inne plaſtry, y maści balwierſkie.

KAPUSTY ciemno brunatney, ktorą zowiemy kapuſtą czarną, a drudzy ią brzoſkwinią ogrodną zowią, dziwne przyrodzenie.

Po pierwſze Woda, w ktoreyby tylko trochę wezwrzała, albo przeparzona taż kapuſta była, poł kwarty iey na czczo, bądź ſamey, bądź ocukrowaney piiąc, ſtolcami purguie. Sama także przegrzana, iako y przewarzana używana, ſtolce ſprawuie, czyli ſtwierdza.

Po wtore Surowo z octem miaſto ſałaty używana śledzionie iakokolwiek chorey, wielkim ieſt ratunkiem.

Po trzecie Mocz z ciężkością odchodzący potężnie wywodzi, napoły w ukropie uwarzona, kminu, oliwy, y ſoli przydawſzy tęż polewkę daiąc pić.

Po

Po czwarte W podagrze, ſcyatyce, y chiragrzę, boleści w członkach żadną rzeczą, y lekarſtwem prędzey nie bywaią uśmierzone, iako tą brzoſkwinlą z rutą, y z koryandrem, y ze ſzczyptą ſoli, to ieſt, co iey we trzy palce zawziąć może, y tego każdego dnia pożywać. Też utłukſzy z temi pomienionemi rzeczami, liścia, y mąki ięczmienney przydawſzy na mieyſca boleiące dobrze przykładać.

Po piąte Głos tępy naprawia ſurowe liście iey zielone w uſzach, żuiąc, y połykaiąc, także ſok z niey piiąc.

Pc ſzoſte Ludziom ſuchoty maiącym teyże brzoſkwie Włoſkiey dobrze ieſt częſto przed innemi potrawami pożywać.

Po ſiodme Płod martwy z żywota wywodzi głąb iey ſurowo iedzony.

Po oſme Pokarmu Mamkom w pierſiach doſtatek daie, używaiąc iey, iako też y polewkę iey zamiaſt trunku piiąc, y pierſi naparzeniem.

Po dziewiąte Piekielny ogień czyli

gan-

gangrenę z miodem warzoną okładaiąc leczy, y ożywia, albo z octem, y hałunem liście ztarłszy przykładać.

Po dziesiąte Liście iey iako z naystarszym wieprzowym sadłem plastruiąc scyatyczne boleści w biodrach układa.

Po iedenaste W żyłach suchych boleści uśmierza polewką ie z brzoskwi warzoną naciéraiąc, y naparzaiąc, albo y samą rozparzoną w gorącym popiele przykładaiąc także, y tęż polewkę piiąc.

Po dwunaste Spanie tym, ktorzy sypiać niemogą, przywodzi do syta, daiąc im iey, bądź warzoney, bądź surowey z sałatą pożywać,

Po trzynaste Naostatek, ktoby się opicia ustrzedz chciał, niechay przee iedzeniem czerwoną brukiew, albo tę kapustę surową z octem pożywa także, po obiedzie z pięć listkow, uczyni go tak trzezwego, y łacnego, iakoby nic nie pił, ani iadl, a pić każdy trunek, choćby naymocnieyszy może ieżeli będzie chciał.

CWIKŁY MOC y SKUTKI.

Po pierwſze Cwikła biała żołądkowi użyteczna, y ſtolęc pobudza w miodzie pitym warzona, y mleka obficie mamkom daie, także ſledzionę zamuloną otwiera, ſurowo z octem, albo z gorczycą używana.

Po wtore Gliſty z żywota zamorzywſzy, wypędza, z czoſtkiem warzona, albo z ſurowym pożywana.

Po trzecie Biegonki wſzelakie zaſtanawia, gdzieby nazbyt przewarzona była używana.

Po czwarte W uſzach boleści układa, wodą korzenia iey warzonego nagrzewaiąc, y potroſze iey ćiepło w nie puſzczaiąc.

Po piąte Ocet za trzy godziny uczyni cwiklany korzeń, ktory maſz utłuc, y w wino wpuścić.

SZPARAGOW MOC y SKUTKI.

Po pierwſze Szparagi chęć do innych używania potraw czynią, gotowanych zażywaiąc przed iedzeniem innych potraw.

Po

*Po wtore*Głowie często boleiącey ſzparagow używać dobrze, bądź ſamych przez ſię, bądź z innemi potrawami warzonych.

Po trzecie Zołądkowi oſłabiałemu, y wątrobie zatkaney oſobliwym ſą ratunkiem.

*Po czwarte*Oczom boleiącym,y wzrokowi oſłabiałemu,pierſiom plocznym, niedoſtatkom w ſuchotach, y gorączce ſuchotney,śledzionie zamuloney, w żołtey niemocy, w boleniu plec, y krzyżow *&c.* tym wſzyſtkim używane potrawą iakimkolwiek ſpoſobem ſą oſobliwym lekarſtwem, y pokarmem, ażeby tym ſmakowitſze do iedzenia były, tedy ie uſuſzyć a potym w wodę wrzącą wrzucić , y zaraz wyiąć przyprawić wedle myśli, y używać.

Po piąte Ktoby chciał przez cały rok świeże ſzparagi mieć, tedy zaraz po zebraniu iagod, ktore pod wierzchem ziemi rozłożone,ukopawſzy, odkryć, tak z nich uſtawicznie liſtki wyraſtać

będą do używania przyſtoyne.

RZODKWI MOC, y SKUTKI.

Po pierwſze Mocz pędzi, używaiąc iey na czczo przed iedzeniem: używana żywo od miękcza,y nieczyſtości z żąłądka na doł pędzi, zmyſły oſtrzy.

Po wiore Puchlinę z ciała wywodzi, utłukſzy ią na żywot plaſtrować.

Po trzecie Sledzionie boleiącey ieſt lekarſtwem ſkrobana, albo tłuczona, przykładana.

Po czwarte Piegi z twarzy ſpędza z mąką kąkolowo zmieſzana,żeby iako maść była, a tym plaſtrować razy kilka.

Po piąte Czyſzczenie Paniom wzbudza, zmiodem używana.

Po ſzoſte Sledzonę nabrzmiałą ściencza, y trawi z octem pożywana, zamulenie iey otwiera.

Po ſiodme Wrzod wgardle,ktory ſlinogorzem zowią, tak ſama,iako y naſienie iey w occie miodowym warzona goi, tym częſto płocząc. Także żabę pod ięzykiem toz płokanie leczy.

Po

Po osme Wuszach szumienie,dźwięki,piszczenie uspokaia sok iey z oleykiem gorzkich migdałow, y trochę wina białego odleciwszy przydać zamorskiego iabłka trochę, y w uszy po kropli puszczay.

Po dziewiąte Kamień łamie, y wywodzi, pęcherz ze wszelakich zakałow czyści.

Po dziesiąte Suchoty maiącym, sok rzadkwiany dobrze pić rano,y na noc. Albowiem flegmę w piersiach rzedzi, y wywodzi.

Po iedenaste Mleka mamkom obfitość daie.

Po dwanaste Chorobom wszelakim Białogłowskim iest użyteczna.

Po trzynaste Czwartaczce bywa lekarstwem sposobem:skorkę z niey drobno pokraiawszy wiercieć,y przez dni trzy w occie winnym moczyć,potym miodu trzecią część przydawszy wmieszać, y używać, toż y na codzienne febry służy każdego dnia zażywaiąc.

Po czternaste Rzodkiew z miodem uży-

używana, ſtare kaſzle leczy, także, y naſienie iey przyprawione z miodem, y lizanie.

Po pietnaſte Zołtą niemoc ſpędza, ſok z liścia iey piiąc, kamień kruſzy, y puchliznę z ciała ſpędza.

Po ſzeſnaſte Liście w oliwie, y winie warzone, a na ſledzionę plaſtrowane, twardość iey zmiękcza.

Po ſiedmnaſte Scyatyce ieſt lekarſtwem, plaſtruiąc nią boleiące mieyſca.

Po ośmnaſte Gliſty z żywota wywodzi, z octem, y miodem pożywana

Po dziewietnaſte Flegmiſtym do używania bardzo ieſt potrzebna.

Po dwudzieſte Od piiańſtwa broni, iedząc ią przedtym, albo naczczo.

Gdyby wino w beczce kwaśniało, tedy rzodkiew w nię puścić, a tak wſzyſtek kwas weźmie, y wino do ſwey pierwſzey dobroci przyidzie.

Po dwudzieſte pierwſze Ocet z rzodkwie kamień kruſzy, y noſem wychodzi, piiąc go, ten ocet wielu innym chorobom bardzo ieſt pożyteczny,

tym

tym ſpoſobem uczyniony ſkorki tey rzodkwi dobrze uſuſzone, y miałko utarte w naczynie wina wſypać, a tak za kilka dni ocet ſię ſtanie.

CHRZANU MOC Y SKUTKI.

Po pierwſze Chrzan kamień kruſzy, y moczem wyprowadza, w talarki pokraiany, w winie białym przez noc moczony, y używany.

Po wtore Zimny żołądek zagrzewa; y ſpoſobny do trawienia czyni.

Po trzecie Duſzność w pierſiach uśmierza rozgrzewaniem ſwoim.

Po czwarte Flegmy z żołądka wyprowadza.

Po piąte Suchoty maiącym, ſok chrzanowy z trunkiem używany zalecaią.

PASTERNAKU MOC Y SKUTKI.

Po pierwſze Sledzionie chorey bardzo ſłuży gotowany z mięſem ſkopowym.

Po wtore Paniom niepłodnym dobrze go ieść potrawą częſto, y naſienie iego, z winem pić na noc.

Po trzecie Mamkom mleka doſtatek daie.

Po

Po czwarte Surowy korzeń iego gryząc, y pożywaiąc mocz wywodzi.

Po piątę Morzenie, y gryzienie w żywocie uſpokaia.

Po ſzoſte Płod martwy z żywota wyprowadza korzeń iego ſurowy, węzełkiem,albo czopkiem w łono wpuſzczony.

Po ſiodme Chudym ciałom ieſt użytecznym pokarmem odwilżaiąc ſuchość w nich,y ciału niemałą zacność daiąc. Zgoła iakimkolwiek ſpoſobem podoba ſie komu używać,ieſt z każdey miary użyteczny.

MARCHWI MOC Y SKUTKI.

Po pierwſze Mocz pędzi, żywot odmiękcza, y odwilża.

Po wtore Kamien wypędza, warząc ią ze wſzyſtkim, to ieſt z nacią,y znaſieniem, a po pas ſię w tey wodzie kąpiąc.

Po trzecie Tęż polewkę z warzoney piiąc,pędzi go piaſkiem.

Po czwarte Mleka mamkom obfitſze daie, pieczoney na noc używaiąc poſypawſzy ią cukrem.

Po pią-

Po piąte Naczczo polewkę tę z białym winem ciepło piiąc, gryzienie w żywocie uśmierza.

Po ſzoſte Wrzody zaplugawione nać iey utarta goi, y wychędaża, przykładaiąc, naziębłe członki, taż nać warzona, iak naycieplcy ie w niey kąpiąc, grzeie.

PIETRUSZKI MOC Y SKUTKI.

Po pierwſze Wnętrznościom wſzyſtkim, wilgotnościami zimowemi obrażonym, y zamulonym ieſt bardzo wpotrawach użyteczna,

Po wtore Zywot wſzyſtek poſila tak ſurowa, iako y gotowana wrożnych potrawach.

Po trzecie Paniom niepłodnym ſłuży, opuchłym chleb z pietruſzczanym naſieniem piec, y używać go dobrze.

Po czwarte Kaſzlącym ieſt ratunkiem korzenie iey, tak ſuche, iako y świeże, drobno pokraiane garść w czterech kwartach wody, oneyże wziąwſzy, do połowice warzyć, a tey polewki ſześć, albo ośm łyżek ze czterema łyſzka-

ſzkami ſyropu z hizopu ciepło, y naczczo pić. Tenże ratunek pierſiom oziębłym daie, także płuca rozgrzewa, y poſila.

Po piąte Zołtaczkę moczem z ciała wywodzi, wziąwſzy ze dwie garści drobno pokraianey, garść iednę Panny Maryi Włoſkow z Apteki, cukru kanaru łotow ſześć, to razem we flaſzy Cynowey zaſzrubować, ale pierwey z ośm, lub dzieſięć łyżek octu winnego mocnego, y wody ſtudzienney z połtory kwarty wlawſzy, w kotle ukropu wrzącego, to przez godzin trzy warzyć, a potym rano, y na noc, po ośm łyżek ciepło piiąc.

Po ſzoſte Gliſty wywodzi, daiąc na czczo naſienia pietruſzczanego połtory ćwierci łota, ze czterema albo pięcią łyżek octu winnego, y dwiema łyżkamy ſyropu kwaśnego, ktory *Syropum Accenſum ſimplicium* zowią.

Po *ſiodme* Scyatyce, albo w biodrach, y w lędzwiach boleniu naſienie pietruſzczane z octem pite, ieſt ratunkiem.

Tož czyni ſok ſwieży pietruſzki,ze-trzy, albo cztery łyżki, z ſześć łyżek białego wina ciepło piiąc, doświadczone lekarſtwo.

Po *oſme* Paniom długo ſię dziatkami męczącym, wziąć pietruſzki świeżey z korzeniem,ktorą pokraiawſzy utłuc, winnym octem ią ſkrapiaiąc, a potym wypraſować wpraſie, y tego po ośm, lub po dziewięć łyżek ciepło dać wypić, lekko porodzi, bole także wniey uśmierza pietruſzka w winie z nacią y korzeniem warzona,a z trunkiem rano, y na noc używana, ale ieśliby ſame Matki dzieci karmiły pierſiami, niemaią iey używać.

Po *dziewiąte* Korzenie, y naſienie pietruſzczane po rowney częśći biorąc oboyga,y w occie warząc,y piiąc, kamien kruſzy,y wypędza.

Po *dzieſiąte* Zimnicę codzienną odpędza, ſok ſwieżey pietruſzki daiąc, ſześć łyżek pić go, przed przyiściem zimnice, razy trzy lub więcey to powtarzaiąc, albo, korzenie iey uſuſzo-

ne

ne miałko utłukſzy, po poł łota piiąc z ciepłą wodą przed paroxyzmem.

POROW MOC Y SKUTKI.

Po *pierwſze* Por pokarm ciału nie dobry daie z ſtrony oſtrosci ſmaku ſwego,ale we dwoch albo trzech wodach warzony, pozbywa ſwey iadowitości, a takiey ſkrytey mocy nabywa, iż ciału żywność, y pokarm niemal tak wielki daie,iako ktorey przed warzeniem nie miał.

Po *wtore* Z ięczmienną kaſzą warzony rzadko, a potym pożywany pierſi z grubych, y lipkich wilgotności wychędaża.

Po trzecie Bol zębow uſmierza, y czerw w nich morzy, naſienie na poły z piołunowym na ogniſte węgle ſypiąc,a leykiem dym na te zęby,ktore boleią, puſzczaiąc.

Po *czwarte* Scyatykę, albo boleść w biodrach okrutnie układa, ſok iego piiąc z poł kwarty wina.

Po *piąte* Suchotnym,ktorzy ropą pluią, ſok ten z rzadkiemi krupami ię-

czmiennemi używany, bywa wielkim ratunkiem.

Po *ſzoſte* Kości w ciele połamane ten por przykładany ſpaia.

CEBULI MOC Y SKUTKI.

Po *pierwſze* Każdego rodzaiu cebula wzbudza chęć do iedzenia, y żywot odmiękcza.

Po *wtore* Slinogorz, to ieſt wrzod w gardle leczy bardzo niebeſpieczny, ſokiem iey zmiodem, y rutą ſpuſzczonym mazać.

Po *trzecie* W kaſzlu z zimna pieczoney na noc używać dobrze.

Po *czwarte* Głuchotę tym ſpoſobem leczy: w cebulę wydrożoną kminu kramnego, miałko utartego naſypawſzy zaſzpuntować, a potym upiec wgorącym popiele, y ſok z tego wyciſnąwſzy, potroſze w uſzy ciepło wpuſzczać.

Po *piąte* Dzieciom przeciwko gliſtom dobra, poſiekawſzy drobno, moczyć ią w wodzie ſtudzienney, przez noc, a po ranu Dzieciom dać pić, ieſt pewne lekarſtwo.

Po

Po szoste Myszy, aby w stodole nie były, cebulę posiekać, y moczyć ią przez noc w studzienney wodzie, a tą wodą ziemię wprzysiekach polać razy trzy, wprzod, niż zboże do niey będzie kładzione.

Po siodme Bole zębom usmierza sok iey, płocząc ie nim, albo go w usciech ciepło, potey stronie kędy bolą, trzymać.

Po osme Czerwoną niemoc leczy, warzoną pożywaiąc.

Po dziewiąte Odgniecienie, y utarcie pięty z botow cebula z solą, y z miodem przykładana ulży.

Po dziesiąte Bole, y gryzienie sześcioniedzielnym Dzieciom, zaraz po porodzeniu nastałe, uśmierza cebula w winie chwilę moczona, a potym utarta, y w oliwie smażona, y na żywot Dziecięcia iako naycieplcy przykładana, wielkim, y doświadczonym iest lekarstwem, czyli ratunkiem.

Po iedenaste Czyszczenie miesięczne zatrzymane wzbudza, y wywodzi używana, albo z białą mirą pita.

Po dwunaſte Puchlinie poczynaiącey ſię ſok z cebule z ſokiem kopru Włoſkiego rano pić, wielkim bywa ratunkiem.

Po trzynaſte Także czerw z zębow wygania naſienie cebulane, utłukſzy z wodą ciepłą, w uſciech trzymaiąc długo. Ktorzy zaś śledzionę chorą maią, wyſtrzegać ſię cebuli używania częſto powinni, bo ią tym bardziey nadyma. Uczący ſię, y wiele czytaiący cebuli używać, wyſtrzegać ſię maią.

CZOSNKU MOC Y SKUTKI.

Po pierwſze Wiatry w ciele rozpędza, y niedopuſzcza ſię im mnożyć.

Po wtore Żywot odmiękcza, y purguie, zwłaſzcza ſwieżo zielonego pożywaiąc.

Po trzecie Pleſzowatość głowy, y mieyſca z włoſow obnażone, zmiodem utarty nacierany okrywa.

Po czwarte Bolenie zębow uśmierza, z łuczywem, y kadzidłem warzony, nim ciepło płocząc, y w uſciech trzymaiąc

maiąc, albo głowkę czoſnku utłukſzy w pięści na pulſowych żyłach przywiązać, aż ſię ſpryſzczy.

Po piąte Warzony we dwoch, lub trzech wodach, oſtrości ſwey pozbywa, iednak mocy ſwey nie traci, y owſzem przeto iakieyś ſkrytey, y nieznaczney mocy doſtaie, w dawaniu czyſtości ciału, ktorey ſurowy nie ma.

Po ſzoſte Parchy, y wrzody ciekące goi, głowy popiołem z tego liścia, z oliwą zmieſzanym nacieraiąc.

Po ſiodme Zołtą niemoc uśmierza daiąc go pić, z koryandrem, y z winem, także w popiele pieczony nawet, y ſurowy toż czyni.

Po oſme W ſuchotach użyteczny bywa, piiąc roztarty z polewką bobową.

Po dziewiąte Głos krzykliwy, y gładki czyni, warzonego pożywaiąc.

Po dzieſiąte W Kaſzlu bywa lekarſtwem, z ſtarym ſadłem w mleku warzony, y trunkiem używany.

Po iedenaſte Bolenie w biodrach, ktore ſcyatyką nazywaią, z flegmy po-

chodzące leczy, nim naciraiąc.

Po dwunaste Zębom chwieiącym, się y osłabiałym z miodem, y octem rozcierany, dziąsła nim nacieraiąc utwierdza.

Po trzynaste Zimnice wszelkie odpędza, trzy głowki go utarłszy zwieprzowym sadłem, y pacierz nim wszystek w grzbiecie nacieraiąc, y pulsy u pięści.

Po czternaste Czosnek, żeby zgęby niecuchnął, bob po nim ieść świeży, albo cwikłę w popiele pieczoną.

Po pietnaste Gdzieby między owocem na drzewie po gałęziach czosnek był zawieszony, ptak go psować nie będzie.

BAN albo KURBASOW SKUTKI.

Po pierwsze Cholerycznym żołądkō nayspsobnieyszy iest pokarm z bań.

Po drugie Bania warzona, y z agrestem używana, bywa pokarmem, y lekarstwem w gorączkach.

Po trzecie Oczom czerwonym, y zapalonym skrobiny, czyli skorki z mięsiwości ich są użyteczne, na czoło przykładane.

Po

Po czwarte Podagrę z gorącey przyczyny układaią często pomienionym sposobem przykładane, albo też z ośrodką chleba białego.

Po piąte Usżom boleiącym sok z mięsiwości wygnieciony sam, albo z rożanym oleykiem zmieszany, a wnie często pusżczany bardzo służy, zwłaszcza gdzieby był bol, z choleryczney materyi pochodzący.

Po szoste Głowy bolenie tenże sok uśmierza z gorącey przyczyny, nim ią namazuiąc.

Po siodme Gorączki gwałtowne ustawiczne uśmierza, sokiem z listkow ich wszystko ciało namazuiąc, albo w nim prześcieradło umaczawszy, wszystko Ciało obwinąć, albo na serce tylko, y na pulsy chustki maczać, y przykładać. tym albowiem sposobem z ciała gorącość y zapalenie wyciąga.

Po osme Zywot odmiękcza, y purguie mięsiwość z całey bani, pokraiawszy warzyć, y sok z niego wygnieść, a trochę miodu, y saletry dodawszy,

a ciepło pić ſkromnie,ſtolce ſprawuie.

Po dziewiąte Pragnienie uśmierza w mięſnym roſole warzona, albo z agreſtem.

Po dzieſiąte Czerwoną niemoc leczą liſteczki kurbaſowe ſuche,czy z octem czyli trunkiem iakim dane,ale te liſteczki dobrze doyzrzałe, albo przeſtałe bydź powinny.

Po iedenaſte Cknienie w żołądku z cholery,odpędza kaſza z bań uczyniona, y używana.

Po dwunaſte Bania w paſztecie, albo w zgrzebiach w zarzyſtym popiele upieczona wielkim ieſt lekarſtwem w gwałtownych gorączkach,ſok z niey wyciśniony piiąc.

Po trzynaſte Tenże ſok piiąc kaſzel z gorącey przyczyny uśmierza, y pragnienie, chociażby wielkie było, uśmierza, czyli tłumi.

OGORKOW MOC y SKUTKI.

Po pierwſze Ogorki w mięſney polewce, czyli roſole warzone wielkim bywaią lekarſtwem,ile w gorączkach,

w cho-

w cholerycznych chorobach,y w ſuchotach miaſto iarzyny używane, albowiem odwilżaią y wychładzaią.

Po drugie Samym zapachem mdłość ſerdeczną odpędzaią, przeto kordyacznym użyteczne do pożywania y zapachu.

Po trzecie Swą ſłonością y kwaśnością żołądek poſilaią, y chęć do pokarmu czynią.

Po czwarte Wnętrzności zbytecznie gorące ogorki wychładzaią zwłaſzcza żołądek,w ktorym,chociaż nierychło do ſtrawienia bywaią, przecię iednak nic w nim nie pſuią.

Po piąte Pragnienie w gorączkach oddala woda z ogorkow,albo polewka z warzonych pita.

Po ſzoſte Język zaplugawiony w gorączkach w uściech trzymany ogorek wychędaża.

Po ſiodme Otok wſzelaki, y przymioty ogniſte tenże ogorek na dwoie przekroiony, albo w grzanki pokraiany, y przykładany wyprowadza.

Po ośme Czerwoną niemoc ustanawia nasienie ogorczane, z poł łota z mlekiem Białogłowskim piiac. tymże sposobem iest ratunkiem tym, ktorzy od rozumu odchodzą z zapalenia mozgu.

MALONOW MOC y SKUTKI.

Po pierwsze Malony surowo pożywane mocz pędzą wgorączkach gwałtownych.

Po drugie Boleiącym oczom, y płynącym z gorącey przyczyny mięsiwość malonowa utarta, y na czoło plastrowana iest wielkim ratunkiem.

Po trzecie Korzeń malonowy, ćwierć łota z pitym miodem dany ciepło, womity sprawuie, a ieżeliby chciał przy wieczerzy, przedtym, albo potym wolny żywot mieć, tedy dwie części kwinty na raz dosyć wziąć.

Po czwarte Kamień kruszy nasienie iego, y moczem wywodzi piiąc go.

Po piąte Gorączki uśmierza, z wodą ięczmienną warzone piiąc, y pragnienie odpędza.

SAŁATY *Lactuca* MOC y SKUTKI.

Po pierwſze Sałata ogrodna chęć do iedzenia wzbudza, ale ma bydź przed wieczerzą używana, po wieczerzy zaś używana, a ile warzona ſpanie przywodzi, ſtarzy wieczerze ſwe kończyli używaniem ſurowey ſałaty dla wdzięcznieyſzego ſpania.

Po wtore Tym, ktorzy niemogą pokarmu zatrzymać, ſałata ſurowa niepłokana, ani ſolona pożywana bywa lekarſtwem.

Po trzecie Sen wgorączkach przywodzi, nogi obmywaiąc długo parzoną w wodzie, na noc nieocieraiąc ich, ale żeby ſame oſchły, iako też ręce y ciało, y ſkronie tąż wodą może omywać, przydawſzy do nich ślazu.

Po czwarte W gorączkach ſałata ieſt użytecznym pokarmem, tak warzona, iako y ſurowa.

Po piąte Języczka zapaleniu wielki ratunek daie płokanie, z ſoku iey, z wodki, albo z polewki uczynione, z ſokiem agreſtowym, albo z kwaśnych

iabłek

iabłek granowych, to częſto w uściech trzymaiąc,

Po *ſzoſte* Głowy bolenie w gorączkach oddala świeżo utłuczona, y na czoło, y ſkronie plaſtrowana bez przyſady innych rzeczy.

Po *ſiodme* Oboiey płci ktorzy ślub czyſtości uczynili, a powściągliwości im w roznieceniu ognia namiętności cieleſnych nie doſtaie, tedy ſamym częſtym używaniem ſałaty, iako zapewnym lekarſtwem mogą ſwą czyſtość zachować.

Po *oſme* Boleści w pierſiach Białogłowſkich, y zapaleniu ſpadkow w nie ſpadaiących naczczo używana, y z wierzchu przykładana lekarſtwem bywa.

TRZEBULI OGRODOWEY czyli Cerefolium moc y ſkutki.

Po *pierwſze* Krew, y wilgotności przyrodzone poleruie, od zawrotu głowy dobrze iey zażywać.

Po *drugie* We wſzelakich niedoſtatkach pierſi y płuc, ieſt oſobliwą potrawą.

Po

Po *trzecie* Zołtą niemoc oddala, poł kwaterki ſoku iey naczczo używaiąc, z kwintą prochu, ſanty białey.

Po *czwarte* Bokow bolenie uśmierza, warząc ią w winie, y naczczo na noc ciepło trunkiem piiąc.

Po *piąte* Gliſty morzy, y wypędza, z octem utarta, a naczczo z trunkiem używana, albo ſoku iey cztery łoty z winem mocnym piiąc.

Po *ſzoſte* Chęć do iedzenia utraconą przywraca, z octem, oliwą, y ſolą, iako ſałata używana.

Po *ſiodme* Pierſiom boleiącym dawać ią pić w winie warzoną, a ſamą z wierzchu plaſtrować.

Po *oſme* Kamień kruſzy, y moczem pędzi, wziąć korzenia tey trzebuli, łomikamienia, po garści, albo po połtory, y warzyć w białym winie z trunkiem rano y na noc tego zażywać.

Po *dziewiąte* Paniom chorobę przyrodzoną zaſtanowioną wzbudza, y wywodzi, iako też, y po połkwarty go piiąc.

Po dzie-

Po dzieſiąte Oczy czyści y poſila tak potrawą iey używaiąc, iako y trunkiem piiąc.

Po iedenaſte Gruczoły, y guzy z winem, ſadłem, y woſkiem plaſtrowana precz rozpędza.

Po dwunaſte Kancer, wrzod leczy: liście iey przetłuc, y z miodem plaſtrować.

Po trzynaſte Dimnicę leczy ſmażąc ią w oliwie, tym pacierz w grzbiecie, y wſzyſtko Ciało godziną przed przyiściem namazuiąc.

ENDYWII OGRODOWEY

Czyli Szczerbaku moc y ſkutki.

Po pierwſze Zołądkowi bardzo ieſt przyiemną y użyteczną bądź ſałatą bądź ſamą iarzyną używana.

Po drugie Puchlinę ſwym korzeniem w doſtatku wody warzona, y zawſze miaſto piwa używana wielką ieſt pomocą, y ratunkiem.

Po trzecie Głowy boleniu w gorączkach ſok z endywii, y z oleykiem rożanym ubity, a na czoło, y ſkronie

chu-

chuſtki maczaiąc przykładany ieſt lekarſtwem.

Po czwarte Z oczow zapalonych, y zapuchłych świeża endywia tłuczona, y przykładana wyciąga, y rozpędza puchlinę. Toż ſok iey czyni chuſteczkę maczaiąc, y na oczy kładąc. Tenże ſok zębow bolenie, z gorących ſpadkow uśmierza w uściech długo trzymany.

Po piąte Płucom, pierſiom zapalonym bywa ochłodą y lekarſtwem świeżo zielona z mąką ięczmienną przykładana na pierſi.

Po ſzoſte Bolączki każde z przymiotem ogniſtym wychędaża tłuczona plaſtrowana.

Po ſiodme Podagryczne, y Arteryczne boleści układa, z przyczyny gorącey świeża zielona, z ięczmienną mąką utarta y przykładana.

Po oſme Gorącość wątroby wychładza, z octem na prawy bok przykładana, abo ſoku przymieſzać trochę, y winnego octu, a chuſtki we dwoie

lub we troie w tym maczać, y na wątrobę na boku prawym pod ziobra letnio przykładać.

Po dziewiąte Ciężkiemu puſzczaniu uryny korzeń iey, w occie uwarzyć, y pić wielkim ieſt ratunkiem,

Po dzieſiąte Zołtaczkę leczy z miodową ſytą gdzieby gorączki nie było, y gdy ieſt gorączka tedy z podrożnikową wodką ſoku iey używaiąc.

Po iedenaſte W gorączkach pragnących bardzo użytecznym ieſt pokarmem, tak z ſałatą, iako też y iarzyną używana, także korzenie iey w cukrze przyprawione. Zgoła ten ſzczerbak, albo endywia we wſzyſtkich dolegliwościach wnętrznych używana, ieſt wielkim lekarſtwem. A iako *Sclebi* mowi: iż wſzelaki podrożnik, albo ſzczerbak, czyli endywia między innemi zioły ma właſność, zamulone wnętrzności otwierać, wycierać, y wychędażać nie ſzkodząc ſwym chłodzeniem ludziom zimnego przyrodzenia. Polny iednak ſzczerbak

bak ieſt żołądkowi potężnieyſzy, y pożytecznieyſzy w ochłodzeniu, y poſileniu.

PODROZNIKU albo Cykoryi ſkutki.

Po pierwſze Z tego podrożniku, czyli cykoryi, z ſuſzonego korzenia, albo liścia iego proch używany trunkiem wielkim, y niewymownym bywa ratunkiem, zgoła tak liście iego, iako y korzenie iakimkolwiek ſpoſobem używane we wſzelakich chorobach gorących przyſtoynym bywaią iedzeniem.

Po drugie Nabrzmiałości ięzyka z przymiotem ogniſtym leczy z korzeniem ſwym w wodzie warzony, a letnio gargaryzowany.

Po trzecie Plaſtr w gorączkach oſobliwy, zieloną w moździerzu utłuc, z ięczmienną mąką, octu y rożanego oleyku przydawſzy, tym Ciało, a ile boki obłożyć, tedy gorączki ſrogości w ciele układa.

Po czwarte Podagrze z gorącey przyczyny pochodzącey, podrożnikowe

ziele tłuc, y plaſtrem przykładać, boleści uſkramia.

Po piąte Sedno koniowi choć nayſzkodliwſze leczy korzeń podrożniku tego tłuczony, miaſto plaſtru przykładany, daiąc także tenże koniowi korzeń uſiekany z obrokiem zmieſzany.

Po *ſzoſte* Oczom czerwonym, y boleiącym. napełniy ſzklenicę podrożnikowym kwieciem, y zalep ią miążſzo w ciaſto rżane, wſadź w piekarſki piec, aż ſię dobrze upiecze, to ciaſto zda ſię do iedzenia. Potym, gdy przyſtygnie, otworz ſzklenicę, znaydzieſz w niey na ſpodku wodę, ktorą przecedziwſzy, pomazuy nią oczy, albo chuſteczkę wniey maczaiąc, przykładay, lub też po trzy krople w oczy puſzczay, bo wſzelakie zmazy w nich rozpędza.

Po ſiodme Bolenie zębow rozpędza, y uśmierza ſok tey cykoryi w uściech trzymany, lub w ucho po przeciwney ſtronie puſzczany, to ieſt, ieżeli zęby po przeciwney ſtronie boleią, tedy w prawe ucho. RZE-

RZEZUCHY OGRODOWEY
czyli Naſturtium ſkutki.

Po pierwſze Gliſty wypędza naſienie iey z winem pite, bardziey ieſzcze przydawſzy kobyley miętki.

Po drugie Czyſzczenie mieſięczne wzbudza.

Po trzecie Sledzionę nabrzmiałą, y zatwardziałą ściéńcza naſienie iey kwin, tę z winem piiąc. Toż naſienie z miodem, albo z figami, lub z octem roztarłſzy nacieraiąc.

Po czwarte Toż flegmę lipką, y kliiowatą z pierſi, y płuc, ktora dychawicę y ciężkie tchnienie czyni, rozprawuie, rozrzedza, rozgrzewa, y ſnadnie charkaniem wywodzi, w polewkach warzone, rozcierane y trunkiem dane.

Po piąte W kaſzlu y cięſzkim tchnieniu z zaziębienia, y zimnych ſpadkow na płuca używać go, z miodem na czczo dobrze.

Po ſzoſte Poſtrzały wſzelakie zleca, trzaſki, ſzkła, y każdą rzecz w ciele

tkwią-

tkwiącą wyciąga naſienie to miałko utarte, z ſmołą plaſtrem przykładane.

Po *ſiodme* Mowie utraconey, albo ciężkiey, ięzyk maiącym paraliżem zarażony, toż naſienie w uściech zeżwane, y pod ięzykiem trzymane bywa ratunkiem.

Po *oſme* Boleiącym zębom, pierſiom z kozim mlekiem pić go dobrze.

Po *dziewiąte* Pleſzowatość z głowy y opierzchłość, z włoſow gorczycą, y tym naſieniem naceraiąc leczy ſię.

Po *dzieſiąte* Głuchotę oddala z figą utarte, y w uſta kładzione.

Po *iedenaſte* Paznokcie chropowate, y parchowate miałko utarte, a woſkiem lub miodem nagniecione y przykładane ſpędza, y chędożſze czyni.

Po *dwanaſte* Językowi częſto ſpadaiącemu z naſienia tego z figami ſuchemi w occie warzonego gargaryzmy ciepło czyniąc, bywa ratunkiem.

RZEZUCHY WODNEY

Naſturtium aquatum ſkutki.

Ta rośnie nie tylko na mokrzadlinach

y miey-

y mieyſcach wodniſtych, ale y w ogrodach, y przy drogach, albo ścieſzkach wilgotnych.

Po *pierwſze* Bywa ſurowa używana ſałata.

Po *drugie* Mocz z ciężkością odchodzący wywodzi, naſienie iey w winie piiąc.

Po *trzecie* Piaſek, y muł z pęcherza wywodzi moczem, bądź ſok iey piiąc bądź ſamey zażywaiąc.

Po *czwarte* Zołądek mdły, y do trawienia nieſpoſobny poſila, y rozgrzewa, iako też y śledzionie zatwardziałey ieſt lekarſtwem, lub ſamey używaiąc lub ſok iey piiąc.

Po *piąte* Mieſięczne czyſzczenie zatrzymane wywodzi w winie warzona, y trunkiem używana.

Po *ſzoſte* Piegi y inne zmazy na twarzy, y ſzkaradności ściera, przykładaiąc na nie, z iuſzy wſzy ią. rano zaś zmyć wodą, do dnia czwartego to czynić.

Po *ſiodme* Oczom płynącym, y zapa-

lonym

lonym,także ią z iuſzywſzy, albo z ośrzodką białego chleba utarta y przykładana przez cienką chuſtę na nie, bywa ratunkiem, albo też y w winie warzona, y przykładana.

Po *oſme* Mocz kapaniem tylko odchodzący wywodzi z chrzanem,rzodkwią, y z korzeniem pietruſzczanym dobrze uſiekana, a w biáłym winie y maśle przyſmażona, y na łono co naylepiey przykładana,

Przeſtroga

Panie iednak brzemienne w ſzelakim ſpoſobem tego ziela niechay nie używaią,iako im bardzo ſzkodliwego.

KOPRU Ogrodowego ſwoyſkiego Moc y ſkutki Antehium.

Po *pierwſze* Chęć do iedzenia wzbudza.

Po *wtore* Tym, ktorzy przenia, y gryzienia w żywocie miewaią ieſt użyteczny,z winem naſienie iego piiąc, albo na grzanie uzywaiąc. Co też y polewka,z warzonego piiąc ią.

Po *trzecie* Tym także,ktorzy w czy-

ſtości

ſtości ſwoiey żywot chcą wieść, ieſt bardzo użyteczny.

Po *czwarte* Mamkom dzieci karmiącym obfitość mleka daie, wierzchołki z naſieniem warząc, y piiąc, albo warzony iedząc, albo z Włoſkim koprem w ięczmienney wodzie warzony, y zamiaſt trunku używany.

Po *piąte* Zołądka bolenie uśmierza, y ſtrawnym czyni.

Po *ſzoſte* Mocz zatrzymany wywodzi.

Po *ſiodme* Pierſi zaziębione rozgrzewa, naſienie iego warzone z winem y cukrem piiąc rano, y na noc.

Po *oſme* Ciężkie bolenie głowy uśmierza, wierzchołki iego, z kwiatami w oliwie ſmażonemi, ciepło przykładać, tego kwiecia, albo y okołkow liścia świeżego, wziąć może, tedy bardzo prędko bol w głowie uſpokaia.

Po *dziewiąte* Bole wſzelakie w ciele a ile z zimnych przyczyn ſmażony w oliwie, albo w winie, nawet y wodzie, a na mieyſce bolące, przykładany uſpokaia.

Po *dzie-*

Po dzieſiąte Ktorzy ogromnie y nader chrapią, tylko im kopr pod głowy kłaść, tedy chrapieć nie będą.

Po iedenaſte Gdy ſpadnie ięzyczek popioł z korzenia koprowego do ſwego mieyſca przywodzi, wziąwſzy go na łyſzkę, albo inſtrument, tym iego popiołem dotykać, albo go też y nim obſypać, razy kilka powtarzaiąc, aby ſię dobrze iął, doświadczone lekarſtwo. *Plinius.*

Po dwunaſte Zapach wdzięczny uſtom daie, zuchaiąc długo naſienie iego, potym go połknąć, tedy ſmrody, y zapach zły odpędzi z uſt, toż czyni w wodzie go warząc, y nią uſta, y zęby płocząc y gargaryzuiąc.

Po trzynaſte Fluſy, albo ſpadki z głowy wilgotney na pierſi, albo w inne ciała części dziwnie wyſuſza, toż naſienie w woreczku go przeſzywſzy na gorącey cegle trochą wina ſkropioney nagrzać, y iak naygoręcey na wierzch głowy, albo y przez ciemię, aż w tył przykładać, to też y w wi-

nie warzony, y przykładany ſprawuie.

Po czternaſte Zołtość z oczu ſpędza, ziele to, y z naſieniem, z rumiankiem, y z włoſkami Boſkiey Matki w wodzie warzyć, a parę z tego w oczy puſzczaiąc.

Po pietnaſte W uſzach boleści układa, ze świeżego ſok ciepło w nie puſzczaiąc.

Po ſzeſnaſte Kamień wywodzi, wziąwſzy go z korzeniem dwie garści, pietruſzki także korzenia. Włoſkiego kopru także y naſienia tegoż kopru ſwoyſkiego, opichu z korzeniem, ślazu wyſokiego z korzeniem, naſienia pietruſzczanego, naſienia kopru włoſkiego, opichowego, ślazowego, po garści każdego, zioła z korzeniem poſiekać, a naſienie przetłuc, to razem w długi worek zaſzyć, y w rzeczney wodzie warzyć, dopiero w tey wodzie po pas ſiedzieć, opaſawſzy ſię onym workiem z ziołami, także biodra y krzyże, y dwie godziny przed obiadem, y połtory przed wieczerzą,

to czynić przez dni kilka, a w każdym kąpaniu pić pięć, albo ſześć łyżek wodki z ziela liſiego ogona u paloney, albo polewki z warzonego.

WODKI z *KOPRU*

Ogrodowego ſwoyſkiego moc y ſkutki.

Po pierwſze Głowy bolenie uśmierza, zwłaſzcza z zimney przyczyny, nakrapiaiąc nią głowę, albo chuſtę w niey maczaiąc, przywinąć na głowę ſkronie y czoło.

Po wtore Mleka Paniom dzieci karmiącym pierſiami obfitość daie, piiąc iey po cztery, albo pięć łyżek rano, y na noc.

Po trzecie Zębow bolenie oddala wyciągaiąc ślaz, y wilgotności, ktore ten bol ſprawuią, ciepło ią w uściech trzymaiąc na tey ſtronie, gdzie boli.

Powiedziało ſię trochę wyżey, że bolenie głowy uśmierza, y ſen wdzięczny przywodzi. Głowę nią naciera iąc, myiąc, albo chuſtę w niey maczaiąc, y na czoło, ſkronie, przykładaiąc. lecz to oboie potężniey uczyni,

gdy

gdy łot, albo połtora maku białego, y łot migdałow gorzkich utłukſzy, oſmią łyżek koprowey wodki roztworzy, a na czoło, y ſkronie na chuſteczce przyłoży.

KOPRU WŁOSKIEGO SKUTKI.

Feniculum.

Po pierwſze Koper Włoſki świeży, iako y ſuchy w każdych potrawach bardzo ieſt pożyteczny, oſobliwie tym, ktorych często głowa bolewa z zbytniey żołci. Także dychawicznym, y cięſzko tchnącym.

Po drugie Pierſiom, y płucom w wſzelakich dolegliwościach do używania bardzo użyteczny w tychże potrawach używany.

Po trzecie Mleka mamkom obſitość daie, także go wpotrawach, y polewkach używaiąc.

Po czwarte Korzeń w occie warzony rany, wrzody, y ſadzele płynące goi, nagrzewaiąc nim.

Po piąte Sledzionie wſzelakim chorobom, y dolegliwościom, ktore tylko

mogą

mogą bydź mianowane, wielkim ieſt ratunkiem,tak liście,iako y korzenie, y naſienie iakimkolwiek ſpoſobem, czyli w potrawach, czyli wtrunku używane.

Po ſzoſte Głos piękny,gładki,y krzykliwy czyni naſienie tego kopru, korzenia paprotki,rozmarynu,po rowney części wziąwſzy, warzyć w wodzie, miodu przyłożywſzy,to rano,y na noc po kubku piiąc.

Po ſiodme Puchlinę lekko wywodzi, używaiąc go zielonego, y piiąc naſienie iego z białym winem, ale ſtarym, toż wino wodką tegoż kopru roztwarzaiąc, y piiąc, trawi puchlinę.

Po oſme Chorobę mieſięczną poruſzy, y wywodzi naſienie iego z białym winem rano, y na noc używane.

Po dziewiąte Wſzelkim febrom oſobliwſzym ieſt lekarſtwem trunek naſtępuiący. Wziąć dwa łoty korzenia tego kopru, cynamonu połtory ćwierci łota, cukru białego ośm łotow to weſpoł w konwi, lub flaſzy dobrze

obwa-

obwarowaney, trzy godziny w kotle ukropu gorącego warzyć, a potym przez płat ſukienny przecedziwſzy, po ośm albo dziewięć łyżek tego każdego rana, y na noc używać.

Po dzieſiąte Zołtą niemoc ſpędza tym ſpoſobem: w wodzie go ze wſzyſtkim warzyć, w ſuchey wannie tym ſię pocić

Po iedenaſte Pſzczołom ieſt bardzo przyiemny, przeto rady ſię około niego bawią. Więc kto chce, żeby ſię z ula nie przenioſły, tedy nim ule potrzeć, y garſtkę go w nie włożyć.

WODKA Z KOPRU Włoſkiego.

Po *pierwſze* Boleści w żołądku układa, zażywaiąc iey po ſześć łyżek rano, y na noc z białym cukrem, ciepło przez kilka dni piiąc.

Po *drugie* Wpuchlinie miaſto poſpolitego trunku, dobrze iey używać, bo ią moczem pędzi, gdyby iey chory pić nie mogł, tedy czwartą część wina do niey przymieſzać może.

KMINU OGRODNEGO.

Ktory karmnym zowiemy. moc, y ſkutki,

Po pier-

Po *pierwſze* Morzyſko w żywocie rozgania, opuſzenie z wietrzności leczy warząc go, w wodzie, a z oliwą kryſtery daiąc, albo plaſtry z niego na żywot przykładaiąc.

Po drugie Zołrą niemoc ſpędza, z winem go ciepło piiąc w łaźni, albo zaraz po łazni.

Po trzecie Zołądek do trawienia ſpoſobny czyni tym ſpoſobem: wziąć go utłuczonego łotow dwa, ruty, pieprzu po poł łota, to zaczynić w kwaśnym miodzie, ktory *Oximel ſimplex* zowią, wziąwſzy go łotow dwanaście, y tego po łyżce dawać każdego dnia, trzema godzinami przed obiadem na czczo używać, czyni chęć do iedzenia, y żołądek do trawienia ſpoſobny.

Po *czwarte* Piegi z twarzy, y inne zmazy ſpędza, z octem dobrym winnym: iako maść uczyniwſzy, częſto ie namaczaiąc.

Po *piąte* Slinogorz leczy, wziąwſzy tego kminu dwa łoty, piołunu świeżego dobrze utłuczonego, mąki ięczmienney

ney

ney po łocie, pſiego łayna białego ſześć łotow, kmin utłuc z pſim łaynem iak naylepiey przydać miodu, ile by na plaſter doſtarczyło, y iako naygorącey chory zcierpieć może, około ſzyie przyłożyć, ale do takiego wrzodu, potrzeba iak nayświeżſzego kminu kramnego.

Po *ſzoſte* Gliſty wypędza z ludzi z wołową żołcią plaſter z niego na pępek przykładaiąc, tož, y dziatkom małym ſłuży.

Po *ſiodme* Pchły z gmachu wytrąca wodą tą polewaiąc pawiment, w ktorey był moczony ten kmin kramny albo ſtokłoſka.

KMINEK POLSKI
albo Aminek Amium.

Po *pierwſze* Mocz zatrzymany wypędza, naſienie cwierć łota miałko utartego z winem albo miodem pić daiąc, nerki, pęcherz, y przychody moczu z mułow, y zakałow wyciera, y chędoży, przerzeczonym ſpoſobem naſienie iego używaiąc.

KORYANDER CORYANDRUM

Po pierwsze Czasu morowego powietrza, dobrze go w polewkach, y potrawach cząsto używać, bo zarażone powietrze także od serca oddala, y one posila biorąc go w usta, y żuchaiąc, a połykaiąc oddala zarazę powietrza.

Po drugie Przeciwko paraliżowi, y wszelakim bolom w głowię z przyczyny zimney, wziąść koryandru przyprawnego łot, imbieru białego, cynamonu, kubeby, skorek pomaranczowych, gałganu, kwiecia rozmarynowego, pieprzu długiego, korzenia orlikowego, kminu kramnego, przez noc w occie moczonego, y suszonego; Dębionek kwiecia, bokwicowego, kwiecia Benedyktowego, y korzenia iego, nasienia z roży polney, szałwii ktorą łacinnicy Horminum zowią, korali czerwonych po poł łota, prochu albo species Diembræ, kwiatu muszkatołowego soku lukrecyowego muszkatołowego, orzecha ziarnek Rayskich, gozdzikow kramnych, słonio-

ſłoniowego zębu piłowanego, ſandaku czerwonego, po cwierci łota, to wſzyſtko iak naymieley utłuc, y przeſiać, y potym ze dwanaście łotow, cukru kanaru przedniego zmieſzać, y tego prochu, każdego dnia po łyżcę używać, na dwie godziny przed obiadem, y po wieczerzy we dwie godziny. *Fuber Author.*

Po trzecie Kolkę, y darcie układa, wziąwſzy go utłuczonego, cwierc łota, ſoli trochę wina ileby było doſyć, do roztworzenia kwałkowatego, w ktory by ſtal rozpalona była, gaſzona, y dać to wypić choremu, tenże trunek, y gliſty z żywota wyprowadza.

Po czwarte Biegunki zaſtanawia, a zwłaſzcza czerwoną. Wziąść ze dwa łoty miałko utłuczonego koryandru, czerwonych koralow, także utartych poł łota, konſektu pigwowego, proſtego rożanego, cukru, czyli roży w cukrze ſmażoney, przynaymniey trzyletniey po dwa łoty, do tego przydać ſyropu z pigw, y uczynić konſekt

twárdo, ktorego rano na czczo, y na noc używać tak wiele na raz iako włoſki orzech.

Po piąte wſzy w głowie traci naſienie koryandry ſurowe, w occie warzone, albo długo w ługu parzone, tym głowę przemywaiąc, także w tym ługu ſzaty koſzule w ktorych by to plugaſtwo było, maczać, albo pokrapiać, dobrze myiąc, wyginą tak pchły iako, y wſzy.

CZARNUSZKI MELANTHIUM
moc y ſkutki.

Po pierwſze Pierſi y pluca rozgrzewa, y flagmy lipkie y kliowate z nich wychędaża, naſienie iey w winie warząc, y po dobrym trunku na czczo y na noc piiąc.

Po wtore Gryzienie y morzenie w żywocie układa, toż naſienia w winie warzone, y trunkiem używane.

Po trzecie Pierſiom ciaſnym, y ciężko tchniącym tego naſienia miałko utartego, ćwierć łota, w trunku białego wina ciepło pić dobrze dawać.

Po czwarte Wątrobie zatkaney y śledzionie zamuloney, y nerkom także zatkanym toż naſienie czarnuchy z wodą kryniczną, albo z winem piiąc ieſt oſobliwym ratunkiem. Scyatyce y w biodrach łupaniu toż ſłuży piiąc go z wodą.

Po piąte Toż naſienie przypiekane czarnuchy żołtey, a w trunku używane, żołtą niemoc ſpędza.

Po ſzoſte Bolenie głowy oddala naſienie iey z octem na czoło y ſkronie plaſtrowane.

Po ſiodme Rymę y ſapkę ſpadki z głowy zimne zawściąga dym naſienia iey na węglu palonego, w nos puſzczany, albo utłukſzy go, w węzełku pod noſem trzymany.

Po oſme Zaległość w noſie z rymy, albo z ſapki że z ciężkością tchnienie przychodzi, moczyć naſienie czarnuchy w winie a potym go na gorącą cegłę wyłożyć, y onę parę noſem ciągnąć w ſię.

Po dziewiąte Zębow bol uśmierza,

 wa-

warząc toż naſienie w winnym occie z łuczywem ſmolnym, y tym ciepło ie, y częſto popłukuiąc.

Po dzieſiąte Językowi paraliżem zarażonemu, ieſt ratunkiem wziąwſzy naſienie iey, y tyleż miałko utartego krzyſztału, albo oczkowatey ſoli, y tym język nacierać, za tym albowiem ſzlamowatości flagmiſtych bardzo wiele, wywodzi zaczym język do ſwey wolności przyidzie, y do właſney ſwoiey władzy.

Po iedenaſte Pierſiom białogłowſkim boleiącym maść z naſienia czarnuchy z octem winnym uczyniona, y na nie plaſtrowana , ieſt ratunkiem.

Po dwanaſte Dzieciom gliſty w żywocie gubi maść albo plaſtr, z naſienia z teyże uczyniony czarnuchy, y z ſoku piołunowego, albo z wodą uczyniony, y na pępek ciepło przykładany.

Po trzynaſte Muchy y komory po gmachu nim kurząc, zamarza, gubi y wygania.

Po czte

Po czternaſte Pchły. y pluſkwy wygania kładąc go między pościel w woreczkach, a zwłaſzcza naſienie ſamo.

CĄBRU OGRODNEGO
Tymbra ſkutki.

Po pierwſze Mocz nad przyrodzenie zatrzymany pędzi, z bazylią, y rzodkwią używany.

Po wtore Robactwo z żywota wypędza warząc go, piiąc na czczo.

Po trzecie W uſzach bolenie układa, ſok z niego z rożanym oleykiem, w nie ciepło leiąc, a zwłaſzcza z zimney przyczyny.

Po czwarte Obrzydzenie, y niechęć do iedzenia, oddala ſwą korzennością.

Po piąte Wzrok oſłabiony z zimnych wilgotności w głowie oſtrzy, y byſtrym czyni, z rzodkwią, y bazylią używany.

Po ſzoſte Brzemienne białogłowy z każdey miary maią ſię go chronić dla poronienia.

Po ſiodme Uſtawicznemu głowy boleniu wodka tego cąbru, ieſt lekarſtwem

ſtwem

ſtwem piiąc ią także chuſtkę maczaiąc, y głowę obwiiaiąc.

Po oſme Zoładek także wilgotny, y zimny taż wodka zagrzewa, y wyſuſza.

IZOPU HYSOPUS MOC y SKUTKI.

Po pierwſze Izop przed innemi ziołmi ma wielki przodek, do poratowania, y leczenia wſzelakich dolegliwości, pierſi, y pluc, a zwłaſzcza, z zimnych wilgotności, ſlagmiſtych iako to plucom zatkanym, y zamulonym.

Po wtore Kaſzlom zimnym, y ſlagmiſtym.

Po trzecie Dychawicznym, y cię-żko tchnącym warząc go w wodzie z ſuchemi figami, z rutą, y z miodem a rano, y na noc po kwaterce ciepło piiąc.

Po czwarte Spadkom na pierſi ſlagmiſtym, z głowy tenże trunek ieſt przyſtoyny.

Po piąte Pleurze, y kłociu w bokach, ieſt lekarſtwem polewkę z warzoną piiąc. *Po*

Po ſzoſte Robactwo wſzelakie, z żywota wygania, w winie, albo w piwie warzony, a dwakroć przez dzień trunkiem uzywany.

Po ſiodme Slinogorz w gardle leczy z figami go warząc, y gargaryſm czyniąc.

Po oſme Bol zębow uśmierza w occie, y winie warzony ciepło ie tym płocząc.

Po dziewiątę Wrzody ciekące parchy także na głowie goi, warząc go y przemywaiąc.

Po dzieſiąte Macicy zaduſzoney, y w gorę obroconey ieſt lekarſtwem w winie warzony, y używany, toż naparzaiąc ſię nim.

Po iedenaſte Wątrobie, y śledzionie zatkaney ieſt ratunkiem, warząc go, y tę polewkę piiąc, y boki nią nagrzewaiąc, to ieſt polewką, albo go z figami warzony pić, y na boleiące mieyſca przykładać.

Po dwanaſte Wſzy wytraca w głowie, z oliwą go rozcieraiąc a głowę

nama-

namazuiąc, także y świerzb z głowy ſpędza toż ſamo.

Po trzynaſte Puchlinię wietrzney, y bębniaſtey z ciała do pozbycia trudney pożywać go dobrze, konfektem albo trunkiem ieſt pomocą.

Po czternaſte Chorobę mieſięczną wywodzi z bylicą warzony, y używany.

Po pietnaſte Zimnicę oddala, warząc go w wodzie y piiąc.

Po ſzeſnaſte Płeć cudną daię pożywaiąc go przez kilka dni porządnie, z figami świeżemi, albo ſuchemi, to wſzyſtko w mięśney polewcę rozmoczywſzy.

Po ſiedmnaſte Zabę pod ięzykiem rozrywa, y leczy polewkę ciepło w uściech trzymaiąc z niego.

Po ośmnaſte Starym duſzność maiącym w pierſiach, y wiele wilgotności dawać pić dobrze.

Po dziewietnaſte Suchoty cierpiącym w mleku warzony, albo z ięczmienną kaſzą przycukrowawſzy dawać pić.

Po dwu-

Po dwudzieste Wodka z Izopu twarz śliczną, y płeć gładką czyni umywaiąc się nią.

MAJORANU MAJORANA.
MOC y SKUTKI.

Po pierwsze Wszelakiey dolegliwości głowy, z wilgotności zimney, y flegmistey pochodzącey, tak z warzonego polewkę, albo sok iego w nos pusczony przydawszy do niego, dwie części soku z liścia albo z korzenia ćwiklanego, a trzecią część oleyku z migdałow słodkich, nosem to sarkać nabrawszy w usta wody, tedy flus z głowy nosem ściągać będzie Toż sprawuie piiąc polewkę warzonego albo sok także z wierzchu przykładany na głowę.

Po wtore Oczom zapalonym z mąką ięczmienną miałką przykładaiąc go, iest ratunkiem.

Po trzecie Rymę, y sapkę z zabieżenia odpędza, z liścia, y kwiecia iego worek sucho, y ciepło, na głowie trzymaiąc.

Po czwar-

Po czwarte Gliſty z żywota wywodzi, z winem go piiąc ćwierć łota miałko utarſzy, albo y z mlekiem, przydawſzy trochę tartego Jeleniego rogu.

Po piąte Zołtaczkę ſpędza, warzony piiąc w uſzach ſzum układa, puſzczaiąc w nie ciepło ſoku iego.

SZAŁWII SALVIA

Major & minor moc y ſkutki.

Po pierwſze Liſaie z latoroślami ſwemi, w winie warzonemi, y w trunku używana. Mieſięczną chorobę wzbudza.

Po wtore Taż polewka pita prędkie porodzenie czyni, przeto długo ſię męczącym przy połogu dać tey pić, y woniać dobrze.

Po trzecie Włoſy czarno farbuie, kładąc ią w ług, albo ie ſokiem iey pocieraiąc.

Po czwarte Wrzody wymywaiąc tą polewką ſzałwiiową albo ſokiem, y proſzkiem iey zaſypuiąc leczy y zawiera.

Po pią-

Po piąte Z piołunem ſzałwia warzona, czerwoną niemoc leczy, toż iey liście iedzone ſamo czyni.

Po ſzoſte Języczka nabrzmienie y ſpuchnienie wziąć ſzałwii, naſienia gorczycznego, pieprzu po trzy ćwierci łota, y warzyć w kwarcie wody kryniczney aż do połowice, przydać potym do tego rożaney wodki y używać do gargaryzowania doświadczone lekarſtwo.

MIĘTY MENTA MOC y SKUTKI.

Po pierwſze Zołądek mdły y oziębły rozgrzewa, y poſila, do trawienia ſpoſobnym czyni, bądź ſucha, albo świeża, tak ſok ż niey czyniąc z pietruſzczaną macicą, iako y piiąc.

Po wtore Mocząc ią w winie do iedzenia chęć, y apetyt wzbudza, żołądek poſila, żimną flagmę w nim roſprawia, grubą z zgniłości w nim trawi, wątrobę zamuloną otwiera, y z zgniłych, lipkich, ślamowitości wychędaża.

Po trzecie Krwią charkaiącym ieſt

użyteczny ſok iey z octem go piiąc y gliſty tymże ſpoſobem używana w żywocie morzy y wywodzi.

Po czwarte Bolączki zebrane, rozpędza, z ięczmienną mąką plaſtrowana.

Po piąte Bolenie głowy z zimnych wilgotności układa ſwym zapachem.

Po ſzoſte Paniom ciężko dziatki ſwe miewaiącym miętę z winem pic dobrze.

Po *ſiodme* Paniom w pierſiach w połogu mleko z ſiadłe y pierſi rozprężaiące nabrzmiałe, y ztwardziałe, odmiękcza rozgania y leczy.

Po oſme Kolce y gryzieniu w żywocie ſok miętczany z miodem y pieprzem w winie używany układa.

Po dziewiąte Mięta w mleku włożona nie dopuſzcza mu ſię w żołądku ani w garnku zſiadać, chociażby mu była podpuſzczka zadana. Wielkim ieſt przyiacielem żołądkowi zwłaſzcza zimnemu, przeto dobrze iey z ſałatą używać.

Po dzieſiąte Biegunki zaſtanawia z kro-

z krochmalem y wodą ią piiąc.

Po iedenaſte Rodzenie rychłe y prędkie czyni, polewkę z niey piiąc.

Po dwunaſte Głos gładki y krzykliwy czyni ſok z niey z rutą y koryandrem piiąc. Tenże ięzyczek nabrzmiały z wilgotności zbytniey ścieńcza, warząc ią z rutą y koryandrem w mleku y gargaryzuiąc ciepło.

Po trzynaſte Sokiem ſkronie nacieraiąc bolenie głowy uśmierza.

Po czternaſte Tymże ſokiem rany wymywaiąc albo ciało namazuiąc goi ie. Piſzą niektorzy: iż śledzionę chorą y zaziębioną leczy, zębami ią targaiąc y iedząc w ogrodzie, ale z ziemi iey nie wyrywaiąc.

Po pietnaſte Wietrzności ciała rozpędza po iedzeniu używana, z prochu iey nagrzane z chleba rżanego w winie omaczane.

Po ſzeſnaſte śledzionie chorey z zimney przyczyny ieſt lekarſtwem po iedzeniu obiadnym, albo wieczornym używaiąc iey, naſienie iednak iey plucom ieſt bardzo ſzkodliwa. *WA-*

WARZECHWI COCHLEARIA MOC, y SKUTKI.

Po pierwſze Mocz nad przyrodzenie zatrzymany wywodzi warząc ią w winie y piiąc.

Po wtore Szkorbut to ieſt wietrzny gnilec maiącym ieſt wielkim y znamienitym lekarſtwem y ratunkiem warząc ią w mleku, albo w winie y piiąc przez dni kilka.

RUTY MOC Y SKUTKI.

Po pierwſze Bolenie głowy uśmierza z przyczyny zimney, ćwierć łota miałko utarſzy,w trunku wina ciepło piiąc.

Po wtore Ruta świeża zielona z ięczmienną mąką utarta miałko y na oczy plaſtrowana,bolenie oczu uśmierza.

Po trzecie Szumieniu y dzwiękom rozmaitym w uſzach, ſok ruciany z świeżym maſłem albo z tłuſtością mięſa wieprzowego, wyſkwarzoną pomieſzany, y w uſzy ciepło puſzczany dwakroć na dzień przez kilka dni

odpę-

odpędza go, tenże ſok z moczem pacholęcia niepokalanego, y zdrowego zmieſzany y ciepło w nie puſzczany ten czyni ſkutek.

Po czwarte Suchotom ieſt lekarſtwem oſobliwym, wziąwſzy iey wierzchołkow świeżych y ſok z niey wyżąwſzy, wziąć go cztery łoty, albo pięć łyżeſk, y przydać do tego trzecią część kliiu albo ſmoły z żydowſkiey ziemie y miałko to utarſzy wſzyſtko to dać z winem wypić.

Po piąte Gliſty w oliwie ſmażona, y trunkiem używana morzy.

Po ſzoſte Biegunkę proſtą, ktorą *Diarrhœam* zowią, zaſtanawia w deſzczowey wodzie warzona, y ciepło używana.

Po ſiodme Doświadczone lekarſtwo przeciwko nerkowemu kamieniu, wziąć ze cztery łoty liſtkow iey ſolniku albo ſolanu, ziela, ktore też ſzkleniczkiem Łacinnicy *Anthyllon* zowią, dwa łoty Bożego drzewka, y ſzafranu po łocie, to weſpoł miałko utłuc,

y winem rozczynić, y porobić z tego kołaczki, y ususzyć ie, a potym po ćwierci łota miałko utłuczonych z miodowym octem dawać chorewu pić.

Po osme Febrę codzienną odpędza, samego soku iey z pięć albo sześc łyżek, przed przyiściem febry wypić z białym winem tąk y każdą odpędza febrę.

Po dziewiąte Koń ktoryby krwią mokrzył, tedy wziąć soku rucianego, z ośm lub dziesięć łyżek zmieszać go z winem, y octem każdego z osobna także wziąwszy po ośm lub dziesięć łyżek, weń wlać, czyniąc to przez dni ośm porządnie.

Po dziesiąte Ospicę żeby dzieciom oczu nie psowały tedy im korzeń ruciany na szyię gołą wieszać.

Po iedenaste Morowki leczy ruta, z octem utarta, a na nie plastrowana.

Po dwunaste Od kotow, łasic, y kun broni y zachowuie kokoszy, gołębie, &c. Ruta, zawieszaiąc ią wiązanka-

mi

mi około gniazd, gołębieńcow *&c.*

Po trzynaſte Pchły, Pluſkwy, komory wytraca, z chmielem, z piołunem warzona, pokrapiaiąc tą wodą po domu, albo też ſamey ruty ſokiem, także łożka y mieyſca, w ktorychby ſię pluſkwy znaydowały polewać, tymże ſokiem zieloney ruty, albo polewką z niey.

Po czternaſte Mſzyce w ogrodach na kapuſtach, y innych ogrodnych iarzynach, zagubia, pokrapiaiąc tą wodą w ktoreyby ruta była, moczona albo warzona.

Po pietnaſte Gąſienice y inne robactwa drzewom ſadowym ſzkodzące obiadaiąc z nich liście y kwiat ruta ieſt trucizną, tak że tym ią pokrapiaiąc.

Po ſzeſnaſte Szaty od molow zachowywa, kładąc ią między nie do ſzaty lub ſkrzynie. Także pchły y pluſkwy z nich wygania, tymże ſpoſobem między nie kładziona.

Po ſiedmnaſte Członkom pokrzywionym ruta w oliwie warzona, tym ie nacieraiąc leczy.

Po ośminaście Bole na ktorymkolwiek mieyſcu uśmierza ruta świeża, na gorącey cegle rozparzona, y przykładana

Po dziewietnaſte Z wyſoka potłuczonym ſześć łotow naſienia rucianego z funtem oliwy w kwarcie wina, dać wypić dobrze.

Po dwudzieſte Nogom opuchłym ruta z oliwą y z ſolą utarta, tym ie naciéraiąc dobrze, puchlinę rozgania, albo rutę z ſolą dobrze utrzec, w oliwie z trochą wina to przyſmażywſzy, przywiiać na nogi, lub żywot lub ręce opuchłe z właſzca z zimnych wilgotności dobrze.

Po dwudzieſte pierwſze Parchy ſproſne z głowy ſpędza, miałko utłuczona z żywą ſiarką w winie warzona, tym w łaźni głowę przemywaiąc.

Po dwudzieſte wtore Blizny y blachy z ciała zciera, z miodem, y hałunem na maść utarta, a tym raz y drugi przez dzień namazuiąc.

Po dwudzieſte trzecie Blachy białe z ciała ſpędza z ſaletrą, z pieprzem y winem ie naciéraiąc. *Po dwu-*

Po dwudzieste czwarte Gnidy gubi w głowie, ruta w oliwie rozcierana, y wyprasowana, tym nacieraiąc włosy albo głowę. Toż czyni samym sokiem iey namazuiąc.

Po dwudzieste piąte Rany wszelakie goi proch z ruty miodem y smołą zaczyniony y przykładany.

Po dwudzieste szoste Członkom potłuczonym, y pognieciony m maścią z ruty y oliwy plastrować dobrze. Jeszcze lepiey y do tego przydać, nasienie iey y z oliwą zaczynić a wełnę owczą niepłokaną w tym maczaiąc przykładać.

Po dwudzieste siodme Owce gdyby zdychać zaczynały, tedy każdego poranku na świtaniu, y w wieczor przyzachodzie Słońca, owczarnią ich, suchą rutą podkurzać.

Po dwudzieste osme Koniowi bielmo, albo płamę z oczu ścierać, rucianym prochem mu ią zadmuchuiąc.

Po dwudzieste dziewiąte Od rozumu odchodzącym, dobrze sokiem rucia-

nym ſkronie y głowę często nacierać, drudzy do tego przydaią macierzanki, y liścia bobowego, świeżego, albo też z bobu weſpoł, z rutą rozcieraiąc y tym głowę mażą, y nacieraią.

Po trzydzieſte Krwią charkaiącym trzy rozczki roży w winie warząc, ciepło dawać pić ieſt lekarſtwem pewnym.

Po trzydzieſte pierwſze Czerwoną niemoc zaſtanawia, albo biegunkę z ſerem ſtarym zażywaiąc y z winem ią piiąc.

Po trzydzieſte wtore Przepukłym także ieſt lekarſtwem oſobliwym plaſtr z ruty ale leśney czyli dzikiey z ſtarym wieprzowym ſadłem uczyniony y przykładany.

Po trzydzieſte trzecie Blizny y zmazy na ciele ściera, korzenie ruciane wiercząc y przykładaiąc ie.

Po trzydzieſte czwarte Bielmo zaſtarzałe na oku ściera ſok ruciany z miodem odſzumowanym, wpuſzczaiąc na nie.

Ponie

Panie brzemienne wſzelakim ſię ſpoſobem, maią wyſtrzegać ruty tak w iedzeniu y w piciu iako y w zapachu, albowiem zabiia y martwi płod w żywocie, ſoku także iey używaiąc płodu poronienie czyni.

LAWENDY MOC Y SKUTKI.

Po *pierwſze* Mozg z zimnych wilgotności wyſuſza, kładąc lawendę w ług z ſzałwiią y z maieranem a tym głowę przemywaiąc.

Po *wtore* Głowie mdłey y uſtawicznie boleiącey uczynić czapeczkę z kitayki y napełnić ią kwieciem lawendowym, a gdzieby go nie było doſyć tedy przydać rozmarynu, maieranu, kwiatkow rumiankowych ſzałwii, y z kwieciem, to razem utłukſzy, bawełnę tym nabić y w woreczku zaſzyć, a na głowie uſtawicznie noſić.

Po *trzecie* Kto wzroku mdłego dobrze mu ią uſtawicznie woniać.

Po *czwarte* Zołądek poſila z zaziębłości iego rozgrzewa, y wietrzności w nim zamknione, rozpędza warzoną

w wi-

w winie piiąc y tym naparzaiąc.

Po *piąte* od molow ſzaty zachowuie, kładąc ią między nie.

Po *ſzoſte* Chiragrze, to ieſt łamaniu rąk, albo palcow, ieſt lekarſtwem, nacieraiąc ie nią wziąć do tego ſzałwii także tyle to ieſt poł garści, iałowcowych iagod ſześć łotow, y w winie to wſzyſtko białym warzyć, y ręce albo palce nacierać.

OCET LEWANDOWY

Acetum Lavendulæ.

Ocet lawendowy, tym ſpoſobem iako rożany, albo Goździkowy bywa czyniony, to ieſt: kwiatki lawendowe do wina, lub octu winnego kładąc. Ten ocet ſerce bardzo prędko poſila, oſobliwie w ten czas, gdy ſię pulſy nim nacieraią. Także mdłość ſerdeczną odpędza, pulſy nim nacieraiąc, albo chuſteczkę w winie maczaiąc, y na pulſy przywiiaiąc, iako też gębkę w nim maczaiąc, pod dołem ią trzymać, y w ſię z niego parność ciągnąć.

BOZEGO DRZEWKA *Abrotonum* MOC y SKUTKI.

Po pierwſze Przepukłym pokurczonym, y ſcyatycznym ieſt lekarſtwem warzyć go w winie tę polewkę piiąc.

Po wtore Gliſty, y wſzelakie robactwo wywodzi tak ſtarym iako y dzieciom tak z warzonego polewkę piiąc iako też rozparzonym na cegle gorącey na pępek, y wſzyſtek żywot przykładaiąc.

Po trzecie Scyatyce, y w biodrach boleniu, także w krzyżach boleniu uſtawicznemu z zimney przyczyny Boże drzewko w pitym miodzie warząc, a rano, y na noc ciepło po kwaterce piiąc, ieſt oſobliwym lekarſtwem.

Po czwarte Scyatyce ieſt wielkim y potężnym lekarſtwem, warząc ſamo w wodzie, y winie, a przez niemały czas rano, y na noc, po trunku piiąc dobrym, a ieżeli uwarzone co naygorącey przykładać, na mieyſca bolące.

Po piąte Owcom y bydłu rogatemu

kaſzel, y dychawicę leczy dwie częſci Bożego drzewka, a część izopu miałko utłukſzy z ſolą daiąc lizać.

Po ſzoſte Gliſty z żywota wyprowadza świeżo zielone, z żołcią wołową utarte, y na pępek przykładane.

Po ſiodme Kolkę y darcie w wnętrznościach układa, warząc go w winie, y iak naygorącey żywot okładaiąc.

Po oſme Pchły y pluſkwy wygania kładąc go w łoże, y między pościel.

Po dziewiąte Zatwardziałe pierſi białogłōwſkie leczy tym ſpoſobem. Wziąć Bożego drzewka, garść mąki bobowey dwa łoty, albo dwie łyżki rowne, miry urłuczoney iak naymieley puł łota, ćwierć łota ſzafranu tłuczonego, to weſpoł w winie warzyć, przydawſzy trochę ſmalcu wieprzowego, a przykładać na pierſi.

Po dzieſiąte Złote żyłki zapuchłe leczy, wierzchołki iego utłukſzy y z miodem zmieſzawſzy rozmazuiąc plaſtrem na chuſteczce y przykładaiąc.

Po iedenaſte Zboże zachowuie wſze-

lakie

Iakie, od robactwa kładąc go na nim w ſzpiklerzach.

Po dwunaſte Febrze iakieykolwiek ieſt lekarſtwem, utarſzy to ziele z oliwą tym pulſy w rękach, y nogach ſmarować.

BARSZCZU, Acanthus Polonicus MOC Y SKUTKI.

Po pierwſze Pragnienie po przepiciu uśmierza, warzony iakożkolwiek pożywany także y ſurowy kwaſzony w gorączkach piiąc bywa dobry. Cholerę tłumi, y gaſi, chciwość do iedzenia wzbudza, ſuchotnym ludziom polewką używany bardzo ieſt użyteczny,bo ią odwilża, w kolkach y kiſzkach dania kryſtery z niego ſą użyteczne. Barſzcz z korzeniem, utłukſzy w ſmalcu go wieprzowym ſmażyć. a tym ſchnące członki mazać, taż maść przepukłym potłuczonym, y pokurczonym ieſt użyteczna.

BARWINKU Clematis MOC *y* SKUTKI.

Po pierwſze Biegunkę czerwoną y

inne

inne ciekączki zawściąga, liście z witeczkami iego w cierpkim winie warzone, y ieszcze lepiey w kwaśnym a trunkiem używane.

Po wtore Tenże trunek upławy zastanawia, może go też w babczaney wodce miasto wina warzyć y pić.

Po trzecie To też złote żyłki zbytnie płynące hamuie.

Po czwarte Krwią charkaiącym niepospolitym iest lekarstwem, z kosztywałowym korzeniem w wodzie babczaney warzony y używany.

Po piąte Do trunkow y plastrow, ktore rannym przynależą, użyteczny zwłaszcza do rozsiadania wrzodow y ran żeby ciała nię psowały.

Po szoste Liście w popiele zarzystym rozparzone, bolączki twarde, ktore się nie chcą zbierać, y zropiać rozpędza.

BYLICY ARTEMISIA MOC y SKUTKI.

Po pierwsze Miesięczną zatrzymaną chorobę wywodzi w winie warzoną piiąc.

Po

Po wtore Płod martwy z żywota wywodzi warząc ią y piiąc.

Po trzecie Kamień moczem wywodzi, y mocz zatrzymany nad przyrodzenie, pędzi, warząc ią y piiąc, kąpiąc śię y naparzaiąc nią.

Po czwarte Brzemiennym do snadno y rychłego rodzenia, bardzo użyteczna w winie albo w piwie warzona y pita. *Item* Prochu iey pułłota także w winie piiąc, lub w piwie toż czyni.

Po piąte Brzemienna gdyby każdego dnia, trochę naśienia czerwoney bylicy w iedzeniu lub w piciu używała, taka płod w żywocie czerstwy zawsze mieć będzie, y pieknych przymiotow.

Po szoste Korzeń bylicowy w ciężkim rodzeniu dobrze go przy tymże czaśie, z winem Paniom pić dawać.

Po śiodme Lekuie y prędkie porodzenie białymgłowom czyni warzona z rutą y Poleiem w białym winie, a trunkiem używana.

Po osme

Po *osme* Kamień pędzi, po ćwierci łota proch iey z pietruszczaną polewką albo z wodką dystylowaną piiąc, albo też w winie warzoną.

Po dziewiąte Bydło gdy rogate kaszele, leczy bylica w wodzie warzona do połowice przez dni siedm, wołom y krowom kaszlącym po puł kwarty lub trochę więcey każdego dnia, ciepło wgębę leiąc. Albo soku teyże bylicy po siedm łotow przez siedm dni, ą porządnie przed potrawą dawać, albo w gębę lać. Toż czyni proch teyże bylicy z solą go daiąc lizać, dychawicę w nich leczy.

Po *dziesiąte* Puchlinę z ciała wywodzi, w winie ią warząc, do połowice y daiąc pić ciepło, po kwaterce a do tego pocenie z niey czyniąc przez kilka czasow.

Po iedenaste Wątrobę, y śledzionę z zimnych wilgotności otwiera y wychędaża, piiąc polewkę w winie warzoney bylicy.

Po dwunaste Zołtaczkę spędza, z ie-

leniem

leniem ięzyczkiem warzona zarowno każdego wziąwszy, y cukrem, osłodziwszy pić, a zioła te z warzenia pozostałe śledzionę nabrzmiałą leczą ciepło ie przykładaiąc toż czyni z piołunem z ielenim ięzyczkiem, y z centuryą za rowno po garści każdego wziąwszy w winie warzyć, a po kieliszku pić, z cukrem, albowiem wątrobę, y śledzionę zatkaną wychędaża, y otwiera, a tak niemoc spada y ginie.

Po trzynaste W Piersiach wszelkie zatwardziałości, bylica w winie warzona y miodem osłodzona, leczy rano y na noc iey używaiąc ciepło. Albo też wziąć soku iey z winem y miodem, lub z cukrem, trzy godziny przed obiadem tyleż przed wieczerzą po trzy albo cztery łyżki biorąc.

Po czternaste Wielkim iest lekarstwem na kamień choruiącym używaiąc iey każdego dnia, po łocie albo po pięć ćwierci łota, w potrawach lub trunku, lub iakimkolwiek sposobem,

ſobem, albowiem dziwnie go y potężnie kruſzy, y wywodzi.

Po pietnaſte Podagrze, ſcyatyce ieſt bardzo użyteczna, po puł łota prochu z korzenia iey w trunku, lub w iedzeniu każdego dnia używaiąc, bardzo prędko układa bole, iako *Hieronymus*, *Mantuus* y *Dioſcorides* świadczą.

Po ſzeſnaſte Nogom opuchłym z chodu zbytniego albo iazdy, lub z iakiey inney przyczyny, ieſt lekarſtwem, warząc ią w winie, w piwie lub wodzie, w tym nogi na noc umywaiąc y ſamą okładaiąc, albo z ſmalcem wieprzowym, utłuczona, prędko bole w nich uśmierza, y puchlinę rozpędza.

Po ſiedmnaſte Podagrze y łamaniu w nogach, wielkim ieſt lekarſtwem bylica z ośrzodką rżanego chleba, y ze świeżym wieprzowym ſadłem utłuczona y plaſtrowana. Albo wziąć garść świeżey utłuczoney y w oliwie do trzeciey części wywarzoney a na ręce y nogi plaſtrowaney, tedy Chiragrę y Podagrę uśmierza.

Po

Po ośmnaste Zyłom suchym boleiącym sok z bylicy z rożanym oleykiem zmieszany nim naciéraiąc uśmierza, toż czyni y sama bylica, w rożanym oleiu smażona, y plastrowana.

Po dziewiętnaste Zabę pod ięzykiem z solą utarta, y tym iako naylepiey pod ięzykiem naciéraiąc.

Po dwudzieste Dziatki małe dobrze często okurzać bylicą. Albowiem ie zachowuie od wszelkich przypadłych chorob czyni czerstwemi y wesołemi.

Po dwudzieste pierwsze Sok iey z fiołkowym oleykiem zmieszany gorączkę w nich uśmierza, pacierz w grzbiecie nim smaruiąc.

Po dwudzieste wtore Drżenie Członkow tenże sok z bylice wyciągniony, a z oliwą zmieszany naciéraiąc ie nim leczy.

MAK albo PAPAVER Sativum

Po pierwsze Wszystkim makom pospolita iest, spanie przywodzić, przeto (iako *Dioscorides* pisze) głowki iego z nasieniem tłuczone, y w wo-

dzie gotowane, a miasto napoiu używane, sen czyni.

Po wtore Toż czyni liście iego z makowkami swemi, gotowane, tą wodą głowę, y ręce od łokci, y nogi od kolan, aż do stop obmywaiąc zwłaszcza w gorączkach wielkich.

Po trzecie Dzieciom ktore nocnice miewaią, z białego maku, mleko z pokarmem Białogłowskim, na poł zmieszane, dawać dobrze może y samo, lub z kaszą iaką, też głowki makowe z nasieniem gotowane, a w tey wodzie chustki maczane, y na skronie, czoło, y pulsy przywiązane, tak dzieciom iako y starym sen sprawuią.

Po czwarte Nasienie makowe podagrę uśmierza, z materyi gorącey pochodzącą, w donicy go uwierciawszy z szafranem, y mlekiem białogłowskim rozczyniwszy przykładać.

Po piąte Bolenie głowy rozpaleniem uśmierza makowe liście świeżo przykładaiąc. Na spanie wziąć utartego białego maku, białkow świeżych,

ostrzo-

ośrzodki chleba białego, y mleka białeygłowy dziewczę karmiącey, y to razem umieszawszy na czoło, y skronie przykładać, toż czyni y czarny mak z winnym octem.

Po szoste Kaszel suchy leczy mak biały z figami, z migdałami słodkiemi, y z lukrecyą gotowany z ptyzanną go pić daiąc. Toż pleurze, y kłociu w bokach służy.

Po siodme Suchoty, y płuca o wrzodziałe leczy. Wziąć maku białego połtora łota, nasienia podrożnikowego, szczawikowego po połtory ćwierci łota, migdałow, ziarn baniowych, y ogorkowych wyłuszczonych po iednym łocie ziarnek pigwowych, poł łota, żywicy Arabskiey, dragantu, y krochmalu po ćwierci łota, lukrecyowego poł łota, płucek lisich połtory ćwierci łota, glinki Ormiańskiey ze wschodnich kraiow kwintę, y dwie części, cukru kręconego, tak wiele iako te wszystkie rzeczy zaważą, z tego uczynić proch, każdego z nich

przyprażywszy y tego prochu po poł łota z syropem fiołkowym lub z iaką polewką rano, y w wieczor używać.

GOZDZIKI OGRODOWE Y POLNE.

Po pierwsze Głowie kwiat ich ogrodny zapachem swym bardzo iest użyteczny, iako y sercu, albowiem ie osobliwie, y prędko posila uczerstwia y uwesela.

Po wtore Kwiat świeży gozdzikowy utłuczony albo w doynicy uwierciany, a w nie kładziony rany w głowie spaia, kości z nich pokruszone wyciąga, y wyciągnąwszy zawiera. *Dioscores.*

Po trzecie Ciężkie bolenie głowy, uskramia, w wodzie z tych goździkow wypaloney chusteczki maczaiąc, y kładąc na skronie, toż czyni dym z korzenia ich w nos go puszczaiąc, wszystkim tym chorobom. Polne goździki mogą bydź lekarstwem, iako y ogrodne y te wszystkie przyprawy z nich czynione, iednak daleko słabiey.

SE-

SEKRET.

Ktoby chciał mieć goździki rozlicznego koloru, niechay nakładzie nasienia z gozdzikow rożnych kolorow w cewkę, y w sadzić w ziemię z tego wyrośćie kwiat ieden, lecz rożnych kolorow, a ieżeliby chciał mieć goździki, y fiełki w zimie rozkwitło, tedy dnia pierwszego Października, krzaczki ich z korzonkami, w gnoy końki dobrze umieszany, niechay zagrzebie.

BERNARDYNKU CARDUUS BENEDICTUS MOCY SKUTKI.

Po pierwsze Przeciw morowemu powietrzu iest bardzo użyteczny, ziela y nasienia iego prochu używaiąc z trunkiem, lub w polewce iakieykolwiek albo potrawie.

Po wtore Teyże mocy iest liście same iego, gotowane w wodzie tę wodę piiąc także sok iehoż piiąc. A ktoby iuż zachwycił, morowego powietrza tedy doświadczonym iest ratunkiem, przerzeczonym sposobem go

zażywaiąc, pokiby 24. godzin, zachwyceniu tego iadu morowego niemineło.

Po trzecie Ciężkiemu w głowie łupaniu, ſtrzykaniu, y gwałtownemu nad oczyma boleniu wielkim, y oſobliwym ieſt ratunkiem, używaiąc go tak w potrawach iako y w trunku.

Po czwarte Tymże ſpoſobem używany zawrot głowy leczy pamięć oſtrzy a utraconą przywraca, iako y ſłuch utracony przywodzi.

Po piąte Czwartaczki tym ſpoſobem odpędza, y leczy, wziąć ſoku iego dobrze poł kwaterki, cukru łotow dwa, y dać to wypić, dwie albo cztery godziny przed paroxyzmem, toż czyni polewka, z warzonego y wodka z tego ziela dyſtyllowana.

Item Prochu tego ćwierć łota z piwem ciepło piiąc, lub z polewką iego, przed przyiściem zimnice, a pocić ſię.

Po ſzoſte Przeciwko panuiącey niemocy małym dziatkom ſłuży, z prochem piwoniowego korzenia ſok iego,

go, lub wodkę pić daiąc. Z moczem także tegoż dziecięcia, gotowana przez kryſterę dana, toż czyni.

Po *ſiodme* Gliſty, y czerw wſzelaki z ciała wypędza, proch iego z miodem albo z białogłowſkim pokarmem, dzieciom pić daiąc.

Po oſme Krew w żyłach czyści płuca zawrzodziałe leczy, kamień kruſzy y wyprowadza, mieſięczne czyſzczenie zatrzymane wywodzi, wrzody złe y do goienia trudne leczy warząc to ziele świeże, lub ſuche y piiąc, także tą polewką wrzody wymywaiąc, y ziele uwarzone uwierciawſzy z wierzchu plaſtruiąc.

Po *dziewiąte* Wątrobie zamuloney y zatkaney, woda czyli polewka z warzonego, lub proch z winem białym bywa napoiem lekarſkim.

Po dzieſiąte Wnętrznościom zawrzodziałym w winie lub wodzie warzony piiąc, ieſt prędkim ratunkiem.

Po iedenaſte Kancer na pierſiach białogłowſkich, y wrzody inne ciało pſuią-

pſuiące leczy, choćby też y do krwi go kancer obiadł, polewką tego ziela warzonego często umywaiąc, a prochem iegoż rany zaſypuiąc.

Po dwanaſte Wrzody ſadzele zawiera y do trzech dni goi, iako wſzelkie rany, wełnianki z głowek iego w nie, miaſto fleytuchá kładąc.

Po trzynaſte Morowki, y piekielny ogień gaſi liście iego, tłuczone y pląſtrowane.

Po czternaſte Rupturę maiącym, ieſt wielkim lekarſtwem piiąc, i w potrawach go używaiąc.

Po piętnaſte Wſzelkie dolegliwośći, śledziony leczy w winie go warząc, y piiąc, y proch iegoż z potrawami używáiąc. Na oſtatek gnilec leczy żuchaiąc go.

PIWONII PÆONIA MOC y SKUTKI.

Po pierwſze Piwoniowy korzeń z winem go piiąc bolenie głowy uśmierza.

Po wtore Zołtą niemoc leczy po kwinćie go z winem piiąc.

Po

Po trzecie Biegunki wszełakie swą cierpkością zawściąga w czerwonym winie cierpkim warzony, y miasto napoiu używany.

Po czwarte Tym ktorzy pokarmu w żołądku zatrzymać nie mogą, iako też y gryzieniu w żołądku iest lekarstwem z winem go piiąc.

Po piąte Padaiącey niemocy dzienney doświadczonym iest lekarstwem ziarnek iey z korzeniem na gołey szyi pokiby nosiły, poty od kaduku wolne bywaią, lecz gdy to odrzucą tedy się choroba do nich powraca, ale gdy ią znowu zawieszą, tedy ią tak odpędzi iż się więcey nie wroci. Swiadczy o tym *Galerus.*

Item przeciw teyże niemocy korzeń piwoniowy pod nosem trzymać y wonieć.

Po szoste W głowie boleści uśmierza, połewkę z korzenia iey piiąc.

Po siodme Ziele to z korzeniem pod dzieci w kolebkę dobrze kłaść, przeciwko nocnym przestrachom lękaniu,

y uro-

y urokom dziennym albowiem czary guſta, y czartowſkie przeſtrachy odpędza, y w niwecz obraca.

MARUNY MATRICARIA MOC, y SKUTKI.

Po pierwſze Maruna ſucha z kwaśnym miodem, ktory *Oximel* zowią, albo też z ſolą używana cholerę czarną, y flegmę ſtolcem wyprowadza, tenże trunek ieſt użyteczny dychawicznym, y ciężko tchnącym w winie lub w miodzie warzony, lub używany, ziele także bez kwiecia, kamień kruſzy, y wywodzi, piiąc go po połtora łota na raz z winem.

Po wtore Bydłu rogatemu, kozom y baranom dychawicznym ieſt lekarſtwem daiąc ią miałko utłukſzy lizać.

Po trzecie Gliſty wſzelakie w żywocie zabiia, ſok iey, ćwierć łota go na noc zażywaiac.

Po czwarte Piegi y inne zmazy na ciele wychędaża, ſokiem iey z mąką ſłonecznikową nacieraiąc.

Po piąte Złote żyłki ſkryte, y nabrzmiałe oczy

łe oczy otwiera tłukąc ią,y przykładaiąc.

Po ſzoſte Od morowego powietrza zachowuie, także iuż zarażonym, oſobliwym ieſt lekarſtwem,z dryakwią ią piiąc, albo y ſamą polewkę czyli wodę z warzoney.

Po ſiodme Zatwardzenie śledziony w occie warzona, y na lewy bok plaſtrowana, wielką ieſt pomocą.

Po oſme Piekielny ogień gaſi, świeżo utłukſzy ciepło przykładać.

Po dziewiąte Brzucha bolenie,y przymioty ogniłe, z puchlinami, tymże ſpoſobem rozgania.

Po dzieſiąte Do trzeciego dnia w biodrach bole układa, tłuczoną z wieprzowym ſadłem, octu dobrego do tego przylawſzy ciepło przykładać.

SZPINAKU SPINABY A MOC Y SKUTKI.

Po pierwſze Szpinak ſuchemu,y gorącemu żołądkowi bywa bardzo użyteczną potrawą na wioſne, żywot bowiem odmiękcza,y ſtolce czy-

ni,

ni, warzony z miodem, masłem, albo świeżą słodką oliwą, przed innemi go potrawami używaiąc.

Po wtore Zołądkowi y wątrobie zbytnie gorącey liście tłuc y przykładać, lub w soku iego płaty maczać y przykładać.

Po trzecie Gardła zaostrzałość gładzi, potrawą go zażywaiąc, a bywa rozmaicie gotowany, z mięsem, z mlekiem, z iaiami, z masłem, y z rodzynkami.

CHMIELU LUPULUS *moc y skutki.*

Po pierwsze Chmielu młodego warzonego używaią miasto potrawy, ale przed innemi potrawami, a to na wiosnę z octem z oliwą miasto przysmaku, ktory bywa lekarstwem y pokarmem, bo krew czyści, z cholery żywot odmiękcza, gorączki zastarzałe, y febry ratuie, zbytnią wątroby gorącość, ochładza, boleści wszelakie, z gorących wilgotności uśmierza.

Po wtore Wrzody, y szpetne krosty goi, wierzchołki iego warząc, y piiąc

a ie-

a ieſzcze lepiey w koziey ſerwatce, przydawſzy polney ruty, boraku, ięzyka wołowego, piołunu, podrożniku, i pić to na czczo, y na noc.

Po trzecie W teyże ſerwatcę koziey z ziołami przerzeczonemi go warząc y piiąc, piegi zgania, zmazy wſzelakie na ciele wychędaża, żołtaczkę, y zieloność ciała zpędza, krwi zapalenie w żyłach gaſi czerwoność z ſiniałością ſproſną z twarzy zpędza puchlinę zaſkorną, z flegmy, z ſuchotami złączoną, ſtolcami wywodzi, kłocie w bokach, a oſobliwie w prawym wygania, pierſi y pluca wychędaża.

Po czwarte Komuby nogi cuchły niech weźmie żołtość z kwiecia, albo z głowek chmielowych hałunu, y dąbowek, proch z tego uczyniwſzy zaſypować go między palce, a do obuwia kłaść liście dębowe albo mech z niego to ieſt z dębu.

Po piąte Woda w ktoreyby głowki chmielu były przewarzone, głowę wychędaża. Zołtą niemoc ſpędza, y kroſty przez mycie.   PO-

POKRZYW y ZAGAWEK *moc y ſkutki.*

Po pierwſze Kamień cierpiącym młode ſą lekarſtwem z iaiami ſmażone, albo w winie uwarzone y pite.

Po wtore Kolkę uśmierzaią pokrzywy w winie także warzone, y trunkiem używane, lub ſok ich.

Po trzecie Wrzodom pełnym ropy liſaie pokrzywiane z ſolą tłuc y plaſtrować. *Dioſcorus.*

Po czwarte Sledzionie nabrzmiałey toż liście bywa ratunkiem uwierciawſzy go, z woſkiem nowym plaſtr uczynić, y na bok lewy przykładać.

Po piąte Trędowatość z twarzy ſpędza proch z liścia iey, po kwincie go z winem piiąc lub warzonych w winie trunkiem używaiąc.

Po ſzoſte Scyatyce y Podagrze bywa ratunkiem, liście ich, y naſienie z ſadłem niedźwiedzim, utarte, y plaſtrowane.

Po ſiodme Języczka nabrzmienie ſpuchnienie, y zapalenie leczy ſok ich, nim gardło gargaryzuiąc.

Po

Po ośme Dzieciom się wydymaiącym w stołeczku, samey tylko dotknieniem pokrzywy na swe mieysce przywodzi.

Po dziewiąte Sledziony bol uśmierza ich nasienie w winie warzone y ciepło plastrowane, także pokrzywiane korzenie tłuc, y z octem na lewy bok pod same żebra ostatnie co naylepiey przykładać.

Po dziesiąte Kamien w nerkach łamie sok z nich piiąc, także nasienie ich w winie warząc, a co naygoręcey na nerki plastrować.

Po iedenaste Glisty morzy sok ich, y wywodzi, piiąc go z solą, y z miodową sytą.

Po dwunaste Nasieniem pokrzywianym kokoszy karmione, przez całą zimę iay nieść nie przestaną.

LILII MOC y SKUTKI.

Po pierwsze Oparzeliny wszelakie, leczy liście liliowe, warząc go przykładaiąc.

Po wtore Zyły potłuczone, lub przecięte,

cięte leczy korzeń liliowy z miodem tarty, y przykładany.

Po trzecie Plamy, zmazy na twarzy, y trędowatość, paprzyſka, y ſtrupy, bolączki na głowię, goi tenże korzeń, z miodem w doynicy utarty czyli uwiercony nim ie namazuiąc, albo plaſtruiąc.

Po czwarte Rany, y wrzody wychędaża, y zawiera zdrowym ciałem ie napełniaiąc, korzeń lub liście iey w occie moczone, potym roztarte, y plaſtrowane.

Po piąte Zmarſki z twarzy rozciera korzeń z miodem, z ielenim łoiem one rozcieraiąc, y wyciągaiąc.

Po ſzoſte Pleſzowatość głowy okrywa włoſami, korzeń iey z oliwą, y ſadłem wieprzowym utarty, tym nacieraiąc.

Po ſiodme Pokurczonym, y przepukłym, korzeń w ſycie miodowey z rodzenkami warzony leczy, to piiąc.

Po oſme Sledzionę nabrzmiałą, y zatwardziałą leczy, wziąć liliowego

korze-

korzenia, dwie części korzenia omanowego, barſzczu po iedney części, y to przez dwanaście dni w winie, y oliwie moczyć, potym przez płat, albo ſitko gęſte, przebić przydawſzy woſku trochę, y oliwy ieſzcze, maść uczynić, y tym śledzionę twardą mazać.

Po dziewiąte Węgrowatość na twarzy, y chropowatość ciała gładką czyni korzeń z miodem utarty, tym ią namazuiąc, iako też y cerę cudną, y gładką.

Po dzieſiąte Złote żyłki korzeń liliowy iakimkolwiek ſpoſobem na nie przykładany otwiera.

Po iedenaſte Twarz śliczną czyni, wziąć korzenia ſuchego, y miałko go utłuc a potym rożaną wodką rozpuścić, y twarz tym na noc namazywać. toż ſamo czyni, y wodka z liliowego kwiatu z *Balneum Maris Polona.*

FIOŁKOW *brunatnych moc y ſkutki.*

Po pierwſze Oczom zapalonym zboleścią ich zapaleniu ięzyczka, kiſzce wychodzącey z ſtolca, y zapaleniu iey

bywa lekarſtwem z ięczmienną mąką przykładaiąc.

Po wtore Slinogorz wielką chorobę ratuie, to co w kwiatku fiołkowym ieſt modrego, ſzypułki, y to co wnim ieſt złego odrzuciwſzy z wodą pić daiąc utarſzy, iednak tych czaſow lepiey czynią gdy iulepek z fiołkow, miaſto kwiecia z wodą daią.

Po trzecie Suchotnym fiołki z liściem y z innemi zioły odmiękczaiącemi, w tłuſtey polewce mięſney warzone, wielkim bywaią ratunkiem, chuſty wtym maczaiąc, y na pierſi częſto, y ciepło przykładaiąc.

Po czwarte Oczu zapaleniu, y boleniu świeże liście przykładawſzy, wierzchołkow z ieżyn, y liścia świeżego makowego utłuc w doynicy, y przykładać.

JULEP Z TYCH FIOŁKOW.

Po pierwſze Wziąć wodki fiołkowey poł kwarty, cukru kanaru poł funta, y na ogniu to węgliſtym warzyć, aż pocznie gęſtnąć, a potym biał-

białkiem go przeciągnąć, żeby się klaryfikował, tedy wgorączkach bywa ochłodą, Krew zbytnie rozgrzaną chłodzi, żołądkcwi, sercu, y płucom zapalonym przynależący.

Po wtore Ciężkość w piersiach układa, kaszel uspokaia, gorączkę błagá, y w pleurze użyteczny.

FIOŁKOW ZOŁTYCH PACHNIĄCYCH Viola lutea MOC y SKUTKI.

Fiołki żołte maią przodek w lekarstwach przed innemi wszystkiemi fiołkami, iako zaleca *Dioscorus.*

Po pierwsze Czyszczenie miesięczne wzbudza nasienie ich, poł łota go z winem piiąc na raz.

Po wtore Korzenie ich śledzionę nabrzmiałą ścieńczaią, w occie ie mocnym winnym, mocząc, y plastruiąc. Toż plastrowanie, podagrze bywa lekarstwem.

FIOŁKOW BIAŁYCH Viola alba MOC Y SKUTKI.

Po pierwsze Proch suszonego kwiecia blizny, krosty, wrzedzenice, z o-

czu ściera, nim posypuiąc, y mieśięczne czyszczenie, zatrzymane wzbudza

Po wtore Oczom zapalonym naśienie tych fiołkow, z mirą, y szafranem utarte czyni ratunek.

Po trzecie Parchy z głowy spędza liście ich, z miodem plastrowane.

Po czwarte Wrzody, ktore się goić niechcą, leczy stulaiąc ie, z prochu fiołkow tych, z wolku, y oliwy plastrowanie uczyniwszy.

Po piąte Sledziony zatwardziałość zmiękcza, y nabrzmiałość ścieńcza korzenie ich z octem rozcierane, y plastrowane.

Po szoste Chiragrom z zimney przyczyny, ten że korzen z octem rościerany, y plastrowany, bywa osobliwym ratunkiem.

FIOŁKOW ZIMNYCH Viola matronalis MOC Y SKUTKI.

Po pierwsze Pokurczonym, kaszlącym, z dawnego czasu, y pokrzywionym, tak liście, iako y korzenie ususzone, a potym w winie (ieżeliby gorą-

gorączki niebyło) lub w wodzie, albo w miodowey sycie warzone, na czczo, y na noc po dobrym trunku, ciepło dawać pić.

Po wtore Rany, sadzele, y bolączki otwarte, wychędaża, od dziwego mięsa broni, y zachowuie, warząc te fiołki w winie albo w wodzie, a tym wymywaiąc. Toż sok ich czyni.

Po trzecie Kłociu z ciężkim, y przykrym bolem w krzyżach, lub pod krzyżami niżey z zatrzymania miesięcznego czyszczenia naparzanie bardzo kosztowne y użyteczne wten sposob. Wziąć kornaku, flazu małego, y wysokiego, suchotnego ziela, zimnych fiołkow po garści, lub dwie, y warzyć to w wodzie, w ktoreyby makuch z lnianego nasienia był rozmoczony, y tym mieysca boleiące Białym głowom naparzać.

SLAZY OGRODNE

Z własności swoiey gnilec w uściech goią mocząc kwiecie w wodzie, a tą często usta płocząc, y wycieraiąc.

Inne ſkutki wſzyſtkie maią wſpolne z ſlazami polnemi,albo leśnemi,o czym niżey.

SKUTKI ZIOŁ POLNYCH
Znaiomſzych.

Anayprzod Lanuſzki czyli konwallii
Lilium Convallium.

Po pierwſze Kwiat ten ſwym zapachem wdzięcznym prędko ſerce,mozg y wnętrzności poſila, przeciwko padaiącey niemocy Dzieciom wielkim ieſt ratunkiem, daiąc im wodki konwalliowey, z wodką rucianą na raz po poł łyżki, może y więcey według przynależytości lat, a do młodości ſkłonnym dawać iey z konfektē Meliſſowym,z borakowym roztarſzy, wielkim bywa ratunkiem.

Po wtore Sama też wodka lanuſzkowa od mdłości bardzo dobra, trunkiem iey daiąc.

Po trzecie Głowę y mozg poſila, w zbytnim ich oziębieniu bolenie iey układa, piiąc, y nią głowę, y ſkronie nacieraiąc.

Po czwar-

Po czwarte Flusy zimne z głowy na piersi spadaiące zawściąga,a zwłaszcza w rymie,tą wodką skronie naçieraiąc.

Po piąte Kolkę y darcie w kiszkach uśmierza piiąc ią.

KOSACZOW MOC y SKUTKI.

Po *pierwsze* Kaszel z flusow zimnych na płuca spadaiących uśmierza z korzenia iego, tym sposobem iako y z piołunu, wyciągniony, a z winem słodkim albo miodem dobrym pitym, lub z cukrem warzony, a na czczo, y na noc po łocie na raz z łyżki brany.

Po wtore Cholerę z flegmą zmieszaną sok korzenia kosaczowego, z cukrem pożywany wywodzi.

Po trzecie Darcie y morzenie około pępka uśmierza, w winie albo polewce mięsney, miałko utartego korzenia, z połtory ćwierci łota piiąc.

Po czwarte Sledzionę zamuloną z miodowym octem piiąc otwiera, y leczy.

Po piąte Krew spaloną melancholiczną wywodzi korzenie iego warząc,

albo

albo proch z czymkolwiek piiąc.

Po szoste Miesięczne czyszczenie,nad przyrodzenie zawściągnione wywodzi, z winem go zażywaiąc.

Po siodme Zywot ztwardniały miękczy daiąc go z poł łota z iakąkolwiek polewką w trunku.

Po osme Zapalenie ięzyczka, polewką iego płokanie czyniąc leczy.

Po dziewiąte Piegi y inne zmazy na twarzy będące proch tegoż korzenia, z rowną częścią ciemierzyce białey,y ze dwiema częściami miodu ściera, tym na noc nacieraiąc.

*Po dziesiąte*Ogorzelinę od słońca odpędza sok iego z mąką bobową y z popiołem zmieszany.

Po iedenaste W krzyżach bolenie układa, oleykiem kosaczowym ią namazuiąc.

Po dwunaste Suchość piersi odwilża, boleści w nich uśmierza, zdawna zawrzodziałym płucom iest ratunkiem, korzeń iego warząc w wodzie albo w sycie miodowey, rano, y na noc,

ciepło

ciepło po dobrym trunku pić daiąc.

Po trzynaſte Złote żyły otwiera,polewką tego koſaczu warzonego ie naparzaiąc, albo też korzeń iego miaſto czopka w ſtolec wprawiony.

Po czternaſte Gnilec w uſtach leczy, z Mirą w winie warzony, á tym ciepło płokany.

Po piętnaſte Koſaczowy korzeń, na ſzyię dzieciom zawieſzony, rozmaitym ich chorobom ieſt użyteczny.

Po ſześnaſte Tenże korzeń koſaczowy dzieciom,ktorym żabki poczynaią wyraſtać, do głodania ieſt użyteczny.

Po ſiedmnaſte Kości w ciele pokruſzone, koſaczowy korzeń z miodem plaſtrowany na wierzch wyciąga.

Po ośmnaſte Męſa dziwe na ktorymkolwiek mieyſcu naroſłe trawi, prochem koſaczowym zaſypuiąc.

Po dziewiętnaſte Nerkom zatkanym śledzionie, y wątrobie zamulonym, korzeń w winie warzony ieſt bardzo użyteczny daiąc go pić. Albowiem

wnę-

wnętrzności w nich zimne rozpędza, zamulenia otwiera wilgotności w nich grube, y kliiowate rozrzedza y rozprawuie.

TATARSKIEGO ZIELA albo Kalmuſu Acorum, moc y ſkutki.

Po pierwſze Wątrobę zaziębioną oſobliwie rozgrzewa, warząc korzenie w wodzie do wywarzenia trzeciey części, a tę wodę rano, y na noc, przez kilka dni piiąc.

Po wtore Bolenie bokow z rozpierania wnętrzności wewnątrz zawartych, także gryzienie y morzyſko w żywocie, z wilgotności, albo z wietrzności zimnych tęż wodę rano, y na noc ciepło piiąc rozpędza.

Po trzecie Natargnienie ktoregokolwiek członka w ſwym ſtawie leczy naparzaiąc go tąż wodą. albowiem ſuche żyły poſila, utwierdza, y umacnia.

Po czwarte Kurcze, y członkow pokrzywienie, rozpraſza, y leczy tęż wodę piiąc y ułomności naparzaiąc.

Po piąte Przepukliny leczy to ziele

wa-

warzone, y trunkiem używane, a ktemu kąpanie, y naparzanie czyniąc, ſamym zaś korzeniem tego ziela plaſtruiąc.

Po ſzoſte Oczu zaćmienie oddala, ſokiem tego ziela pomazuiąc, także y polewkę iego na czczo piiąc.

Po ſiodme Sledziony zatwardziałość odmiękcza, y leczy, używaiąc w cukrze czynionym, lub w miodzie ſmażonym, bądź trunkiem używany, warząc go w miodowym occie, a na czczo piiąc, y na noc, zwierzchu nim bok lewy naparzaiąc albo plaſtruiąc.

Po *oſme* Smrod z uſt pochodzący odpędza, a zapach wdzięczny daie, ſam korzeń gryziony, y zuchany.

Po *dziewiąte* Kaſzel z fluſow zimnych zaſtanawia, warząc go w wodzie, a parę ciepłą przez leiek uſty w ſię puſzczaiąc. Polewkę też iego na czczo, y na noc piiąc ciepło częſto także ſmażonego dobrze używać w cukrze.

Po dzieſiąte Zołądek zaziębiony rozgrze-

grzewa, z flegmy wychędaża, posila y utwierdza tym sposobem: wziąć tego ziela Tatarskiego, gałganu, cynamonu, każdego po ćwierci łota, ieżeli tylko na raz, y to w winie piołunkowym warzyć, y na czczo pić. Albo siekankę z niego, y z pieprzu ukrążać, a po pułtory kwinty na noc brać, y winem dobrym popić.

Po iedenaste Językowi paraliżem naruszonemu, y ciężko mowiącemu, iest wielkim ratunkiem, często iego polewką płocząc, y gargaryzuiąc, także ią ciepło piiąc, także też korzeń sam tatarski, albo z muszkatowym orzechem mastykuiąc, y pod ięzykiem trzymaiąc.

Po dwunaste Urazom, potłuczeniu prochu korzenia tego, co ćwierć łota zaważy, z kwaterką miodu pitego używany iest lekarstwem.

Po trzynaste Zębom boleiącym iest lekarstwem warząc go z iagodami iałowcowemi w wodzie, przylawszy trochę octu winnego, a tym często y ciepło usta płokać. Po

Po czternaſte Bolenie ciężkie w pierſiach ſyrop, albo woda z warzonego trunkiem używana układa.

Po pietnaſte Dychawicę y duſzenie w pierſiach leczy korzeń w pitym miodzie, albo w wodzie cukrem zaprawioney warzony, to uſtawicznie piiąc ciepło. Albowiem wilgotności zimne y lipkie w żołądku y pierſiach rozgrzewa, rzedzi, y ſnadnie charchaniem wywodzi.

Po ſzeſnaſte Zołtą niemoc leczy warząc korzeń iego, a w tey polewce czerwoną cieciorkę warzyć, y choremu ią dać do iedzenia, a tę polewkę pić tylko żeby gorączki nie było, ktora ieżeliby gwałtowna nie była, tedy tylko kąpanie, albo obmycie z tego ziela uczynić może.

Po ſiedmnaſte Zołądek zimny rozgrzewa, chęć do iedzenia czyni, prochu tego ziela, z piołunkowym winem używaiąc.

Po oſmnaſte Piwo poſilny pokarm ciału daie, w ktorymby korzeń iego miał-

ko utłuczony w woreczku był moczony.

Po dziewietnaſte Wietrzności w ciele zawarte odmiataniem rozpędza, y pozbywa gryżąc go, albo polewkę z niego z warzonego piiąc.

Po dwudzieſte Zaſiniałości z bicia albo potłuczenia rozpędza, chuſtkę, albo gębkę w polewce iego maczaiąc.

Po dwudzieſte pierwſze Bladym cerę cudną, y rumianą czyni iakimkolwiek ſpoſobem używany.

Po dwudzieſte wtore Liſzaie ſpędza obmywaiąc ie polewką iego, y prochem iegoż zaraz poſypuiąc, albo też maścią namazuiąc do ktoreyby proch tego korzenia był przymieſzany. Polewka też z warzonego, albo wino przyprawione tym zielem piiąc niepomału pomaga.

OMANU HELENIUM
MOC Y SKUTKI.

Po pierwſze Ma bydź kopany niż okwitnie, y wgłąb wyrośnie y w talarki pokraiany, a potym ſuſzony.

Po wto-

Po wtore Dychawicznym ieſt oſobliwym lekarſtwem warząc go w wodzie y piiąc, albo z miodem miałko utarty y zaczyniony na kſztałt konfektu będzie doſyć łyſzkę, y to często z łyſzki lizać.

Po trzecie Paraliżem w połowicy naruſzonym używać go dobrze, tak w wodzie ſmażonego, iako y trunkiem warzonego.

Po czwarte Padaiącey niemocy ſmażony w wodzie oman ieſt użyteczny.

Po piąte Kamień leczy y moczem wywodzi, częſto gęſto go używaiąc.

Po ſzoſte Scyatyce y łamaniu w biodrach, liście iego warzone, a z świnim plaſtrowane ſmalcem, ieſt lekarſtwem.

Po ſiodme Zołądkowi zimnemu korzenie omanowe w winie z rodzynkow wygniecionym warzyć y pić dobrze.

Po oſme Płuca flegmą grubą, y lipką zatkane wychędaża, zwłaſzcza ſoku co nayświeżſzego z miodem u-

żywa-

żywaiąc także wodkę iego piiąc flegmę rozprawić.

Po dziewiąte Zołądkowi boleiącemu z zaziębienia, albo z wietrzności zimnych iest osobliwym lekarstwem, wino, w ktorymby oman uwrzał także proch iego z winem piiąc.

Po dziesiąte Zmazy wszelkie z twarzy ściera, wodka z korzenia iego dystylowana, nią się umywaiąc.

Po iedenaste Glisty wypędza, polewkę z warzonego korzenia piiąc.

DZIĘGLOW ANGELICA Vulgaris MOC Y SKUTKI.

Po pierwsze Dzięgiel polny, ktory mnieyszym, albo samicą zowiemy ma bydź kopany w Maiu gdy Miesiąc we Lwie, w Domu iedenastym, y Merkuryusz także w Domu iedenastym będą. Liście zaś y z kłączem w domu zbierać, kiedy Słońce będzie w 28. stopniu Lwa, Miesiąc w tymże znaku, a Merkuryusz w Pannie, nasienie w Wrześniu dnia 10. 11. 12. gdy Miesiąc będzie we Lwie w Domu dziesiątym. Po

Po wtore Dzięgle wſzyſtkie ſą iednych ſkutkow, y mocy.

Po trzecie Wonnością ſwą wilgotności w głowie grube roſprawuią rzedzą, y noſem ie wywodzą.

Po czwarte Surowości z żołądka wyprowadza, bolenie głowy układa, korzeń w uścieh żuchany.

Po piąte Serce ſmutne, żuchaiąc go uweſela, w uściech go długo trzymaiąc, a podczas połykaiąc.

Po ſzoſte Sercu mdłemu, albo mdłości ſerdeczney, proch z korzenia z winem używany, ieſt pożytkiem wielkim, albo iakimkolwiek ſpoſobem dany. Toż czyni pierſiom zamulonym, płucō zatkanym, kaſzlu zaſtarzałemu, duſznościom w pierſiach, y żołądkowi nietrawiącemu, flegmą, y grubemi wilgotnościami napełnionemu.

Po ſiodmie Tym, ktorzy ieſzcze iadem powietrza morowego nie ſą zarażeni, dla uſtrzeżenia ſię, y zachowania od niego, dobrze go każdy poranek, poki ſię z domu nie ruſzą, w uſta dać, a żu-

chaiąc go, z nienagła połykać.

Po oſme Proch z korzenia Dzęgielowego, wſzyſtkim wnętrznym chorobom ſłuży, a zwłaſzcza Pleurze, zrazu go na przodku używaiąc.

Służy także, y płucom naruſzonym, z ktorych kaſzle, y dychawice pochodzą.

Gryzienie, albo kolkę w kiſzkach uśmierza polewka, z tegoż korzenia warzonego, w winie, albo w miodzie, albo wodce przynależącey, według potrzeby każdey choroby pomienioney, ieſt ratunkiem; albowiem gliſty we wnętrznościach morzy, y wypędza, iad, y truciznę z ciała wywodzi.

Po dziewiąte Wnętrzności zranione, y naruſzone, bądź przez ſtłuczenie, y rązy, bądź z iakiego innego przypadku, dzięgielowy korzeń, albo liście w wodzie na poły z winem warzone, leczy, y goi, piiąc ciepło przez kilka dni. Toż krew zbiegłą we wnęrznościach roſprawia, y wywodzi.

Po dzieſiąte Proch tego korzenia

ćwierć

cwierć łota, z winem, albo z wodką w ktoreyby była bylica warzona,daiąc pić ciepło nie tylko krew zbiegłą, y ſkrzepłą we wnętrznościach, ale y mleko w pierſiach białogłowſkich zſiadłe, w żołądku roſprawuie, y wywodzi.

Po iedenaſte Wątrobie nabrzmiałey, y zatkaniu, cwierć łota korzenia tego z winem białym daiąc pić,rozgrzewa ią otwiera, y leczy. toż ſłuży zamuloney ſledzionie,żyłom we wſzyſtkim ciele zatkanym. Także ranom zaplugawionym, y ſmrodliwym.

Po dwunaſte Zimnice leczy, ćwierć łota korzenia tego dawſzy z winem białym pić,a zwłaſzcza czwartaczkę, razy kilka to czyniąc.

Po trzynaſte W gorączkach ciężkich, na wierzchu głowy przykładane świeże liście zielone, ieſt ratunkiem, albowiem gorączkę wyciąga.

Po czternaſte Przeciwko trętwieniu, y martwieniu ciała, dobrze go używać, tak w prochu, iako warzonego w trunku.

Po pietnaſte Poty czyni, y puchlinę z ciała wywodzi, warząc go, a polewkę piiąc.

Po ſzeſnaſte Chęć do wenuſa tłumi, y odeymuie, naczczo go piiąc.

Po ſiedmnaſte Tychże ieſt ſkutkow mnieyſzy, albo polny, tylko że gorątſzy, przeto go mniey do lekarſtw brać potrzeba. Albowiem bardzo rozgrzewa, co ſię z tąd poznać może, iż gdy go kto wącha, albo tylko w uściech trzyma, ięzyk, uſta bardzo roſpala.

Po ośmnaſte Czary żeby nie ſzkodziły, radzą go niektorzy przy ſobie noſić, tenże ſtrachy, y ſny ſtraſzliwe odpędza.

Po dziewietnaſte Zębom dziurawym, y wypruchniałym ku temu boleiącym korzeń iego zuchany na nie włożywſzy, lekarſtwem bywa: albowiem boleści w nich uśmierza. Także ſok ſam z tego korzenia w nie puſzczaiąc, toż czyni.

Po dwudzieſte Uſzom boleiącym, tenże

że ſok z oleykiem kopru ogrodnego, y rumiankowego zmieſzany, a ciepło w nie puſzczany, układa bole w nich z zimna. Znaki pozoſtałe z kroſt, y plamy na ciele ſproſne, wodka dzięgielowa ściera, naciéraiąc ie nią

DZIEWANNY VERBASCUM *ſkutki.*

Po pierwſze Wſzelakim wadom płuc zwłaſzcza krwią plwaniu bywa proch lekarſtwem albo trunkiem warzonych używaiąc.

Po wtore Spadki wſzelakie zawściąga w winie ciepłym używanie dziewanny.

Po trzecie Przepukłym połamanym y pokurczonym, y niemocy padaiącey bywa ratunkiem korzeń z trunkiem używany.

Po czwarte Pleurze w wodzie z rutą warzona.

Po piąte Złotym żyłkom napuchłym, także zbytnie ciekącym bywa ratunkiem; prochem z korzenia dziewanny z pſzeniczną mąką, y z żołtkiem zaczynić, y kołaczek na gorącym dnie

upiec,

upiec,y przez dni 9. lub 10. na czczo zażywać.

Po ſzoſte Febry czwartaczki ſok leczy z dziewanny ſamice z korzenia młodego, pokiby w rozgę nie wyroſł, poł łota z trochą Małmazyi piiąc tey godziny,ktoreyby przyść miała, razy cztery powtarzaiąc, toż ſłuży wſzyſtkim niedoſtatkom wewnętrznym, z zimney przyczyny pochodzącym.

Po ſiodme Brodawki chropowate ſpędza, naciéraiąc ie ſokiem tak z liścia, iako y kwiecia, także prochem.

Po oſme Wſzyſtkim dolegliwościom w ſtolcu ſłużą, także wydymaniu czerwonce, bo kiſzkę powściąga prochem ią z kwiecia, y z naſienia zaſypuiąc z modrzeiową żywicą, y rumiankowym kwieciem,tąż ſamą dziewanną podkurzaiąc dyminice rozgania, y leczy,liście iey tłukąc, y w popiele rozparzaiąc przykładać.

Po dziewiąte Oczu płynienie, y zapalenie liście,lub kwiecie, w wodzie warzone, y przykładane lekarſtwem

bywa

bywa doświadczonym, toż podagrę gorącą prędko uśmierza, y czerwoność zbytnią na twarzy.

Po dziesiąte Nogom ſpracowanym z chodzenia warz dziewannę z babką w tym ie umywaiąc ciepło.

Po iedenaſte Kancer wydaiący ſwym pomykaniem, y członki obmartwiałe z tegoż wrzodu leczy, liście z miodem tłukąc, y przykładaiąc, tenże ſok z korzenia z rutą, albo ſame korzenie z tąż rutą piiąc.

Po dwunaſte Wybicia z ſtawu naſienie w winie warząc, a miaſto plaſtru przykładać.

Po trzynaſte Figi ſuche od ſkazy zachowywa liście dziewanny ſamice przeſcielaiąc.

Po czternaſte Mole do ſiebie zgromadza, y garnie prędko gdzieby była podrzucona dziewanna.

Po pietnaſte Wodka z kwiecia dyſtyllowana, z trunkiem używana ciepło, biegunki zawściąga, gryzienie w żywocie układa, zerwaniu iakiemu-

kol-

kolwiek w ciele, y przepuklinom świeżym, trunkiem ciepło używana, lekarſtwem bywa.

DZIEWANNY ÆTHIOPIS CZARNEY SKUTKI.

Po pierwſze Krwią charkaiącym, ropą pluiącym, pleurze, y kłociu w boku, ochrapieniu, y oſtrości w gardle, z miodem, z lekwarzem korzeń używany także w winie białym, albo w miodowey ſycie warzony trunkiem używany pomaga, y puchlinę z ciała zſytą miodową używana wywodzi.

PODAGRYCZNIK ÆGOPODIUM *albo* KOZIA STOPKA.

Po pierwſze To ziele rośnie w ſadach, y ogrodach trawnych przy płotach, y na zapłotach, a dla poſpolitości ſwey od wſzyſtkich niemal wzgardzone ieſt, iednak w ſkutkach ſwych nie-mnieyſzey ieſt zacności nad inne, albowiem przeciwko podagrze, ſcyatyce, y w biodrach łamaniu arteryce, także y boleniu w członkach, y ſtawach ieſt oſoblimym ratunkiem warząc go,

a na

a na czczo, y na noc, po kwaterce ciepło piiąc. Albo miasto trunku pospolitego z innym piciem mieszaiąc. Toż czyni, naparzaiąc się nim, albo plastruiąc.

Po wtore Pocić się także w tym pierwey z ciepłym winem piiąc po kwincie zachowuie od Podagry, Scyatyki, y Arteryki, czyniąc to kilkakroć, a naydłużey się pocąc.

Po trzecie Febrom z zagniłych wilgotności przez kilka dni porządnie piiąc go, po kwincie z ciepłym winem, w ktorymby to ziele było warzone.

Po czwarte Ranom y sadzelom starym bardziey użyteczne warzone, y nim wymywane, także z wierzchu plastruiąc go, lub do innych maści przynależących przykładaiąc.

BUKWICY BETONICA VERONICA SKUTKI.

Po pierwsze Korzenie iey z miodową sytą trunkiem używane, flegmę womitem wywodzi.

Po wtore Pokurczonym, przepukłym liście iey miałko utarte po ćwierci łota, z winem ſtarym, albo z miodową ſytą daiąc pić, bywa wielkim ratunkiem.

Po trzecie Kamień w nerkach kruſzy, y moczem wywodzi, trzy ćwierci łota prochem, z liścia, z octem, z cebule zamorſkiey, y ze dwiema łoty miodu we trzech kwaterkach wina pić daiąc, bywa wielkim ratunkiem.

Po czwarte Tegoż prochu trzy łoty w czerwonym winie warzyć, a na rany przykładać dobrze.

Po piąte Czyſzczenie mieſięczne zatrzymane wzbudza, iakimkolwiek ſpoſobem używane, iednak z winem częſto piiąc, nayprzyſtoynieyſza.

Po ſzoſte Oberwaniu z utrzęśnienia, albo z dzwigania, lub ſpadnienia z wyſoka tymże ſpoſobem trunkiem używane bywa wielkim ratunkiem. Mozgu, y głowie tak bywa użyteczna, że ſamym zapachem ſwoim oſobliwie poſila, przeto wſzelakim dolegli-

gliwościom głowy, paraliżom, drżeniu ciała, członkom zdrewniałym, głuchocie, pokurczeniu ciała, y innym przypadkom, z osłabiałości mozgu pochodzącym, bywa znacznym ratunkiem, w winie liście mocząc, y ustawicznie miasto pospolitego trunku używaiąc.

Po siodme Sledziony boleści, z miodowym octem ćwierć prochu z liścia iey suchego zażywszy oddala.

Po osme Co w żołądku iest niestrawnego womitem wywodzi, korzeń z miodową sytą pity ciepło.

Po dziewiąte Kamień w nerkach kruszy z koszyczkiem, y krwawnikiem w wodzie warzona, y trunkiem używana.

Po dziesiąte Płod w żywocie oczerstwia, y posila, y przed czasem słusznym mu odeyść nie pozwala, y niedopuszcza. Piersiom wilgotności flegmistey pełnym, y kaszlącym, proch z liścia iey y z kwiecia z miodem lekwarz uczyniwszy używać dobrze, także trunkiem. *Po ie-*

Po iedenaśćie Ktorzy w żołądku pokarmu nie mogą wſtrzymać,bywa im wielkim lekarſtwem żuchaiąc liście świeże, a ſok z niego wyſyſaiąc, winem wodą roztworzonym popiiaiąc.

Po trzynaśćie Zołtą niemoc ſpędza, iakimkolwiek ſpoſobem używana.

Po czternaśćie Zywot purguie, y wychędaża, prochu złot wziąwſzy ze trzema kwaterkami, miodu pitego, y z tak wielą ciepłey wody.

Po pietnaśćie Pacierzy w grzbiecie bolenie układa, proch z liścia iey z miodową ſytą piiąc.

Po ſzesnaśćie Pleurze y boleniu bokow tenże trunek bywa lekarſtwem.

Po ſiedmnaśćie Febrę codzienną zaſtanawia prochu poł łota z liścia iey, a z babczanego ćwierć łota z pitym miodem, albo z ſytą godzin dwie przed przyiściem daiąc. Toż w trzeciaczce czyni zarowno z poleiem w trunku.

Po ośmnaśćie Czwartaczkę także używana zaſtanawia, trzy ćwieoci łota pomienionego prochu z ciepłą wo-

dą, albo wziąć miodu iak nayprzednieyſzego, a wody ciepłey kwaterkę, y przed przyściem z godzinę dać pić.

Po dziewietnaſte Płodu długo ſię w żywocie bawiącemu pośpiech daie, poł łota prochu z liścia w pitym miodzie dawſzy. Muſa. A ieżeliby gorączka przyſtąpiła, tedy z kubkiem wody ciepłey na poły z miodem pitym albo ſytą.

Po dwudzieſte Z kozim mlekiem prochu trzy kwinty daiąc pić, krwią charkaniu, y ropą plwaniu, z zagniłości płuc, wielkim bywa ratunkiem.

Po dwudzieſte pierwſze Liście iey świeżo tłuczone y przykładane, rany w Głowie leczy, kości połamane z tłuczonych razow, ſpaia, a gdzieby nie mogło bydź świeżego, tedy wziąć ſuchego, y w winie go rozmoczywſzy, przykładać, y tymże winem wymywać, w ktorym było to liście moczone. Jeſzczeby lepiey co trzeci dzień, a nie każdego dnia przykładać, żeby

ſię

ſię mieyſce obrażone zagrzewało pod nią, y właſność mocy brało. Tak albowiem kości w Głowie połamane będzie daleko ſnadniey wyciągało.

Po dwudzieſte wtore Liście świeżo zielone utłukſzy, a na czoło, y ſkronie przykładaiąc, nie tylko oczy czyści, y wzrok poſila, ale też Głowę lekką czyni.

Po dwudzieſte trzecie Sok z niey wſzyſtkim wnętrznym dolegliwościom, y ciału wſzyſtkiemu bardzo ieſt użyteczny, weſołą myśl, y ſerce czyni, piiąc go. Cerę wſzyſtkiemu ciału cudną czyni, ciekączkę zawściąga, trunkiem używany.

KOPYTNIKU ASARUM SKUTKI.

Po *pierwſze* Puchlinę z ciała potężnie wywodzi, trzy ćwierci łota prochu korzenia iego miałko utartego do ſześć kwart moſztu wſypawſzy, w nowym garncu dobrze nakrywſzy, ciaſtem zalepić, a przez dwa lub trzy Xiężyce moczyć, potym przez chuſtę przecedzić, po ranu naczczo, y na noc

po

po kwaterce rowney, ciepło każdego dnia pić. Jeſzcze to potężniey czyni, gdzie pułtorakroć więcey Tatarſkiego ziela do niego przyda.

Po wtore Ogniu piekielnemu, liście kopytnikowe rościerane a przykładane, ieſt ratunkiem.

Po trzecie Sok z kopytniku błonkę zwierzchnią, wzrok zaſtaniaiącą, z oczu ſpędza, puſzczaiąc go w nię.

Po czwarte Zołtą niemoc ſpędza, w pitym miodzie moczony, łot ieden, y przewarzony, a trunkiem używany.

NB. Tak ſam kopytnik, iako iego oleiek y wodka ſzkodzi bardzo Paniom brzemiennym, bo ſwym używaniem płod z żywota wyciąga.

ZYWOKOSTU SYMPHYTUM
SKUTKI.

Po pierwſze Ten ma bydź pod Jeſień kopany, ktorego korzenie w ciepłym winie warzone, y na czczo, y na noc trunkiem używane, wſzelakie ciężkości hamuie.

Po wtore Płucom zropionym z zatwar-

twardziałości, ieſt ratunkiem wychędażaiąc, y goiąc tenże trunek.

Po trzecie Suchotnym ieſt wielkim ratunkiem, korzenie iego tłukąc, a z wodą iego, lub z proſtą piiąc, lepiey z miodem lub ſytą, bo tym lepiey wychędażaią pierſi, y płuca.

Po czwarte Przepukłe leczy, a zwłaſzcza świeżo rany, także świeże ſpaia, y goi, plaſtruiąc korzeniem iego.

Po piąte Złomki kości ſpaia, ſwym plaſtrowaniem, dobrze ie bindami obwiązawſzy.

KURZEGO ZIELA TORMENTILLA SKUTKI.

Po pierwſze To ziele do wyciągania, y wyſuſzenia fluſow flegmiſtych wielkim ieſt lekarſtwem, takze wſzelakim dolegliwościom z nich pochodzącym, znamienitym ieſt ratunkiem.

Po wtore Dworſką chorobę z gruntu leczy, warząc korzenie tego ziela, tym ſpoſobem: iako *Salſa Parilis*, pocąc ſię dwakroć dnia każdego, y miaſto poſpolitego picia, toż piiąc, ale

przed

przed tym potrzeba ciało lekarstwy przystoynemi przechędożyć, iako zwyczay bywa przed takowym poceniem.

Po trzecie W niewocy padaiącey, w zawracaniu głowy z zimnych wilgotności, w Podagrach, Chiragrach, Scyatyce, y w Artetyce, to iest łamaniu stawow, bardzo iest użytecznym ratunkiem, wyżey pomienionym sposobem zażywać.

Po czwarte Płucom owrzodziałym: wziąć korzenia tego ziela garść dobrą ochędożonego, y pokraianego iako naydrobniey, albo skrobanego, nalać na to poł garca wina białego dobrego, na zaiutrz to do wywrzenia trzeciey części warzyć, potym ćwierć funta Rożanego cukru trzyletniego przydać, y rospuścić, przecedzić, po sześć łyżek na raz każdego dnia ciepło dwakroć pić dawaiąc, trzy godziny przed iedzeniem. Tenże sam trunek Suchoty maiącym, iest bardzo użyteczny. *Item.* Wziąć tego ziela świeżo zielonego z nacią, y z korzeniem, część

iaką dobrą, odchędożyć, y opłokać, posiekać, y w kamiennym moździerzu utłuc, albo w donicy nowey uwiercieć, przylawszy czwartą część wina, iako iest ziela, to dobrze wespoł utarłszy, wyprasować, y wziąć tego soku poł kwarty, y rospuścić w nim cztery łoty starego cukru rożanego, y znowu przecedzić przez chusteczkę, a potym choremu każdego dnia trzy godziny przed iedzeniem pić dawać, y na wieczor toż czyniąc, aźby ozdrowiał.

Po piąte Między wszystkiemi zioły, ledwie się ktore temu rowne znaleść może, ktoreby Czerwonkę zawściągnąć mogło. Także y inne ciekączki, biorąc go prochem po kwincie z czerwonym winem cierpkim. *Item*. Weźmiy ze trzy garści tego ziela z korzeniem drobno pokraianego, do tego z ośm łotow rożanego cukru trzyletniego, y wina czerwonego puł garnca. To zalutować w cynowey flaszy, przez cztery godziny w kotle ukro-

pu

pu wrzącego warzyć pilno, a potym po ośm łotow, albo łyżek każdego dnia daiąc pić ciepło, ciekączkę czerwoną maiącemu w każdey bięgunce. *Item.* Doświadczone lekarſtwo przeciwko wſzelakim ciekączkom: wziąć kwintę prochu tego korzenia, cały orzech muſzkatowy, y mąki owſianey trochę, to wſzyſtko zaczynić świeżym białkiem, y upiec na gorącym dnie, częſto obracaiąc, y przekładaiąc, a gdy ſię dobrze przyrumieni, dawać naczczo choremu ieść, przez dni pięć porządnie.

Dzieciom zaś pod czas takowey niemocy, takowy uczynić trunek: wziąć pułtora łota tego ziela korzenia, cynamonu, muſzkatowego kwiatu, po pułtory kwinty, wiśni kwaśnych ze dwadzieścia, Jeleniego rogu ſkrobanego, glinki prawdziwey pieczętowaney, y glinki Ormiańſkiey po kwincie, a ziarnek Garbarſkich poł łota. To pokraiawſzy drobno, razem wſypać w flaſzę cynową, wody na to na-

ławſzy ſtudzienney kwart cztery, dobrze zaſzpuntowawſzy, w kotle ukropu wrzącego przez cztery godziny gotować, a gdy powoli przechłodnie, miaſto trunku poſpolitego, dzieciom pragnącym dać pić.

Po ſzoſte Gliſty wypędza proch korzenia tego, po kwincie go na raz z winem, albo z wodką tegoż ziela piiąc, albo też korzenie iego w winie, lub w wodzie warzyć, a naczczo, y na noc po dobrym trunku daiąc pić.

Po ſiodme Upławy zbytnie zawściąga, y nie maſz nadeń nic lepſzego, y doświadczeńſzego, daiąc po kwincie prochu z tego korzenia, z winem oſtrym, albo z babczanym ſokiem, lub wodką na noc, y naczczo, albo warzyć go z korzeniem iego, w winie lub wodzie, a po trunku dobrym rano, y wieczor pić daiąc ciepło.

LBAIOTKI. ORIGANUM SKUTKI.

Po pierwſze Sledzionie chorey ratunkiem ieſt, w winie ią warząc, a po ranu y na noc po trunku piiąc.

Po wto-

Po wtore Biegunki zawśćiąga proch z liśćia ſuchey lebiotki, z żołtkiem iaiowym na panewce uſmażywſzy, dać ieść choremu.

Po trzecie W pitym miodzie lebiotka warzona, a po ranu, y na noc pita, kaſzel flegmiſty z zawieſzenia kliiowatośći flegmiſtych przy płucach, leczy. Albo też z miodem praśnym chędogim zmieſzany, y częſto lizany.

Po czwarte Flegmę w pierſiach gęſtą, y lipką rzedźi, lebiotka w wodźie, albo pitym miodźie z polną Dryakwią, z korzeniem omanowym, z naſieniem kopru Włoſkiego, z korzeniem fiołkowym, y z lukrecyą warzona, a po ranu y na noc ciepło pita.

Po piąte Matki, ktorym do karmienia dziatek mleka nieſtaie, na czczo lebiotki pożywać maią, doſtatek mleka mieć będą, y dzieci ſię lepiey mieć będą.

POLEIU PULEGIUM SKUTKI.

Po pierwſze Cholerę czarną wywodźi, bądź ſurowy w winie roſtarty,

bądź z winem warzony, w trunku używany.

Po wtore Podagrykom iest ratunkiem, sam tylko świeży tłukąc, albo wiercąc, y na nogi bolące przykładaiąc, żeby się ciało pryszczyło.

Po trzecie Ma bydź zbierany, gdy naybardziey kwitnie, to iest w Lipcu, y Sierpniu, a zaraz suszony.

Po czwarte Z suchego poleiu proch, albo z upalonego popioł, dziąsła y osłabiałe zęby utwierdza, nim ie nacieraiąc.

Po piąte Głowy broni od naziębienia, tylko samym swym zapachem. Przeto w zimie tym, ktorym leda zimno szkodzi, dobrze go woniać.

Po szoste Brzemiennym iest bardzo szkodliwy: przeto maią się zapachu iego strzedz.

PRZETACZNIKU WERONICA MAS SKUTKI.

Po *pierwsze* To ziele samiec y samica kwitną w Czerwcu, ktorego czasu maią bydź zbierane, y kopane. Wiel-

kie

kie ma od Ziołopiſow zalecenie, od wielu chorob i niedoſtatkow ludzkich zwłaſzcza płucom zranionym, zawrzodziałym, gnić poczynaiącym, y chociażby co iuz zgniłego przez kaſzel, wyrzucone było. Także dychawicznym, kaſzlom cięſzkim y ropą pluiącym, prochu z przetaczniku, po ćwierci łota z iegoż wodką, albo polewką często piiąc, owo zgoła wſzelakim niedoſtatkom pierſi bardzo ieſt lekarſtwem użytecznym.

Toż czyni, w pitym miodzie ią warząc, a uſtawicznie piiąc, albo proch z niego iak naymialſzy z miodem odſzymowanym zaczyniwſzy, miaſto elekwarzu używać, rany krwawe cięte leczy, wrzody zaſtarzałe goi, ſokiem tego ziela wymywaiąc, a prochem z niego zaſypuiąc, albo w wodzie warzyć, trochę hałunu do tego przydawſzy, wymywać: liſzaie, świerzb, y wſzelkie ciała zeſzpecenie ſpędza, y wychędaża, tąż wodą obmywaiąc. Wątrobę zamuloną wychę-

chędaża, Sledzionę zatkaną otwiera. Zawracaniu głowy iest lekarstwem. Macicę zaplugawioną, nerki, y pęcherz zamulony, wyczyszcza. Żołądek osłabiały posila, żołtą niemoc spędza, krew poleruie, y czyści, kliiowate flusy rozprawuie, y wilgotność grubą rozcieńcza, proch tego ziela po ćwierci łota z wodką iegoż, albo z polewką używaiąc.

SZANTY Białey. MARUBIUM Album SKUTKI.

Po pierwsze Dychawicznym, kaszlącym, y suchotnym liście tego ziela y z korzeniem warzyć, a ciepło pić dawać dobrze. Przeto piersiom, y płucom zamulonym, y flegmą zatkanym, wielce iest pożyteczne; Albowiem gęste y kliiowate wilgotności z nich wywodzi, rozgrzewaiąc ie, y wysuszaiąc, wyżey pomienionym obyczaiem używane, warząc go w wodzie, a rano y naczczo po dobrym trunku przez kilka dni piiąc.

Po wtore Urażonym, utrzęsnionym, y

potłu-

potłuczonym proch iego, albo y ſok ieſt ratunkiem, z winem ciepło dany.

Po trzecie Doświadczonym lekarſtwem ieſt w Febrze tak: że za razem uſtanie, z wodą ie piiąc, albo liście z ſtarym ſadłem utarte plaſtrem przykładaiąc.

MELISY MELISA, PSZCZELNIK, ROJOWNIK, MOC y SKUTKI.

Po pierwſze Czerwoną niemoc zaſtarzałą leczy, liście z winem roſtarte, albo ſok, lub proch iey, z miodem go używaiąc.

Po wtore Sadzele, y wrzody plugawe y ſmrodliwe wychędaża, wodą z warzonego liścia wymywaiąc, albo ſokiem tegoż liścia z miodem też utarte, y plaſtrowane, toż czyni.

Po trzecie Mozg mdły poſiła, z zamulenia iego, y ſpanie ſpokoyne czyni, woniąc go, bo ſwym zapachem oboie to czyni.

Po czwarte Wnętrznoſci wſzelakie oczerſtwia, y poſila, w winie warzona, y trunkiem używana. A ieſzcze

potężniey wziąwszy liścia, y wierzchołkow tego ziela, Wołowego ięzyka, burakow, bazylikowego korzenia, w winie to warzyć, w naczyniu zaszpuntowawszy, potym przecedzić, y do tey polewki szafranu, muszkatowego kwiatu w węzełku wpuścić, y trunkiem naczczo y na noc używać. Toż trzęsienie serca, y kołatanie uspokaia. Kordyacznym, y tęskność serdeczną cierpiącym, odpędza.

PODBIAŁU, TUSSILAGO skutki.

Po pierwsze Wszelakim przymiotom ognistym, bardzo iest użyteczny, zwłaszcza liście surowe przykładaiąc, albo utarte plastruiąc. Toż liście świeże utarte, y plastrowane, rożą piekielną spędza.

Po wtore Kaszlom suchym y zastarzałym, wielkim iest lekarstwem, tak iego liście, iako y korzenie na ogień węglisty kładąc, a dym przez leiek w siebie biorąc.

PODBIAŁU, TRUSSILAGO Major szerokiego skutki.

Po pierwsze Przeciwko powietrzu morowemu, y gorączkom morowym, poł łota korzenia iego z białym winem dać pić, y zaraz się pocić, wielkim y doświadczonym bywa ratunkiem.

Po wtore Bydłu, warzonego korzenia polewkę w gębę leiąc, czerw w nich morzy, y wywodzi.

Po trzecie Koniom dychawicznym iest trunkiem lekarskim bardzo użytecznym: Wrzody ciało roziadaiące, liście suche tłucząc, y przykładaiąc, także prochem korzenia iego zasypuiąc, goi.

Inne skutki ma rowne z pierwszym podbiałem.

WROTYCZY, ATHANASIA skutki.

Po pierwsze Febrom wszelakim iest lekarstwem, warząc ią w winie y z kwieciem, a każdego dnia naczczo piiąc po kwarcie.

Po wtore Wnętrzności, w żołądku, w ki-

w kiſzkach, y macicy roſpieraiące, warząc ią w winie, y piiąc, roſpędza.

Po trzecie Dziatki małe podkadzać wrotyczą, dobrze dla rozmaitych przypadkow. Toż podkurzanie czyni dziateczki weſołe, ochotne, y od rozmaitych chorob ie zachowuie.

Po *czwarte* Scyatyce ieſt lekarſtwem, z wieprzowym ſadłem ią utłukſzy, y z octem rozmieſzawſzy, ciepło przykładać, nie odeymuiąc do trzeciego dnia.

Po piąte Gliſty y robactwo z żywota wypędza świeża z wołową żołcią na pępek przykładana.

Po *ſzoſte* Sadzele ſtare, y rany bardzo ſzkodliwe, y ſplugawione, dziwnie prędko y oſobliwie leczy, y mięſo złe od dobrego odrzuca, warząc ią w winie, lub w wodzie, y tym ie wymywaiąc, a potym tymże zielem uwierciawſzy ią, plaſtruiąc.

NB. To ziele więcey ſłuży do lekarſtw Męſzczyznom, niż Białymgłowom iako maruna.

SLA-

SLAZU Polnego, ALCÆA,
MOC Y SKUTKI.

Rośnie na łąkach, polach, miedzach, przy drogach y ścieſzkach, kwitnie w Lipcu, y Sierpniu.

Korzeń zaś iego bywa na Wioſnę.

Tych ſkutkow ieſt, ktorych y ślaz wyſoki.

Po pierwſze Czerwoną Ciekączkę zaſtanawia korzeń iego, w ktoreyby ſtal roſpalona była gaſzona, piiąc ią. A ieſzcze potężniey, gdzieby korzeń wężownikow był z nim warzony. Toż ciekączkom innym ieſt zawściągnieniem, y lekarſtwem.

Po wtore Przepukłym y pokurczonym ieſt lekarſtwem, korzeń tego ziela prochem używany.

Po trzecie Wzrok mdły, y oſłabiały, byſtry y oſtry czyni, noſząc go na ſzyi: ale lepiey go z winem białym y ſtarym używać.

Po czwarte Ciekączki wſzelakie uſtanawia, prochu tego korzenia połtory kwinty, na raz z winem czerwonym cierpkim piiąc.

ROZSĄDEK.

To ziele wielkiego ieſt zalecenia w czerwonych biegunkach, ktore poſzło od Ceſarza Karła. Ten w Regenſzpurgu Seym walny maiąc z Rzeſzą Niemiecką, rzuciły ſię na Woyſko iego ciężkie y śmiertelne czerwone ciekączki. Zaczym Lekarz Krola Ferdynanda, korzenia tego ziela daiąc chorym pić, wiele ich od śmierci zachował. Ten zaś ślaz nie ieſt kędzierzawym, iako go nowi Herbularze zowią, na czym ſię dużo mylą.

SLAZOW Poſpolitych Polnych Skutki.

Po pierwſze Slaz polny ktorykolwiek warzony, a z oliwą, y ſolą pożywany, żywot odmiękcza, y ſtolce czyni.

Po wtore W ſuchotach liście z korzeniem iego, w ſłodkim mleku, lub w ſłobkim winie warzyć, y wielkim ſwym pożytkiem używać; dodaie wilgotności.

Po trzecie Zołądek mdły z zbytney ſuchości ratuie, korzenie iego warząc

z pę-

z pęczakiem, a tę polewkę piiąc.

Po czwarte Paniom lekkie y prędkie rodzenie czyni, gdyby go używać iakimkolwiek ſpoſobem wzwyczaiły ſię. Toż liście iego pod brzemienną podścielaiąc.

Po piąte Rznięcie okrutne w pęcherzu z kamienia, ſok ślazu tego z winem piiąc także ſię w nim kąpiąc, y okładaiąc, uśmierza.

Po ſzoſte Zęby czarne białe czyni, korzeń warząc w wodzie cały dzień, potym go uwinąć w papier, y zagrześć w popioł gorący, żeby uſechł, y tym zęby wycierać.

Po *ſiodme*Gardłu y uſtom okroſtawiałym y zranionym, płokanie z niego z miodem czynić.

Po oſme Tym, ktorzy z gorącości, y ſuchości mozgu ſypiać nie mogą, ſen wdzięczny y miły przywodzi, nogi tą wodą, w ktoreyby był długo warzony, na noc dobrze obmywać.

Po *dziewiąte* Czerwonkę zaſtanawia, kryſtery z niego używaiąc.

Po

Po dzieśiąte Paniom dziećmi śię męczącym, ślaz z korzeniem swym warzony, y trunkiem używany, bardzo użyteczny.

Po iedenaste Kaszel uśmierza, w mleku warzony, y przez dni pięć trunkiem używany.

Po dwunaste Sok iego, rodzenie lekkie czyni, daiąc samego, albo z winem po kwaterce pić.

Po trzynaste Tenże sok, kamień cierpiącym, trunkiem używany, iest lekarstwem.

KOSZYCZKA *oboyga* VERBENA.
Mas, & Fœm. Skutki.

Po pierwsze Wszelakim dolegliwośćiom głowy z zimnych wilgotnośći, bywa osobliwym ratunkiem, okładaiąc nim głowę.

Po wtore Oczom krwią zaszłym, zielonego utłuc, y na oczy przykładać, albowiem bardzo oczom to ziele, y wodka z niego służy.

Po trzecie Suchoty maiącym, Koszyczko świeżo utłuc, y soku iego

cztery lub pięć łyżek z cukrem, albo miodem pić dawać.

Po *czwarte* Zołtey chorobie lekarstwo osobliwe: Wziąć prochu kwintę, szpiki Indyiskiey poł kwinty, żywice, laki trzecią część kwinty, y miry przedniey gran dziesięć. To razem iak naylepiey utłuc, a potym z ośm lub dziewięć łyżek studzienney wody, ciepło pić na czczo. Dla ubogich zaś ludzi prochu tego ziela dawać po kwincie, z trochą wina przez cztery poranki, tedy zpędzi z nich żołtaczkę. A ieżeliby była gorączka, tedy z zimną wodą.

Po piate Czerwoną biegunkę zawściąga, daiąc go po trzy kwinty, z czerwonym winem, bez gorączki.

Po szoste Boleści z poruszenia kamienia uśmierza Koszyczko y z korzeniem swym, w białym winie słodkim, albo w pitym miodzie do trzeciey części warzony, a po ośm albo dziewięć łyżek, co nayciepley rano, y na noc trunkiem używany, przez kilka dni.

Po ſiodme Kolce, y darciu w kiſzkach bywa ratunkiem, ſok iego biorąc po cztery łyżki z tylą wina.

Po oſme Zęby czarne wyciera, y białe czyni, płocząc ie częſto, y wycieraiąc tym zielem tłuczonym, albo z wodą utartym.

Po dziewiąte Wrzody w gardle leczy, świeże koſzyczko warząc, y nim gardło okładaiąc.

Po iedenaſte Liściem świeżym tego ziela nogi Podagryczne obwiiać, y do obuwia ie kłaść, żeby pod nogami gołemi leżały.

Maią zaś bydź zbierane, tak ſamiec iako y ſamica w Sierpniu, gdy naybardziey kwitną.

Po iedenaſte Rany świeże, także wrzody zaſtarzałe, z przymiotem ogniſtym rozgania, zamiękczaiąc ie: ziele tłucząc, y przykładaiąc.

Po *dwunaſte* Dolegliwości wątrobne tym ſpoſobem leczy: zbierać go w lecie, gdy ſię dzień przeſila, uſuſzyć, y miałko zetrzeć, a po ćwierci łota, al-

bo

bo po kwincie, z czymkolwiek *pić* dawać.

DYPTANU DICTAMNIUM Album naſzego poſpolitego ſkutki.

Po pierwſze Morzyſko uśmierza w żywocie z winem go piiąc.

Po wtore Kamień nerkowy krſzy, y moczem wywodzi.

Po trzecie Przeciwko padaiącey niemocy, wziąć korzenia iego utartego, z tak wielą bobrowego ſtroiu, y ſokiem ruty ogrodney zaczyniwſzy, w nos puſzczać, albo noſem ſarkać.

Po czwarte Gliſty w żywocie morzy, uśmierza, y wyrzuca, ćwierć łota zażywaiąc z białym winem.

Po piąte Matkom długo pracuiącym dziatkami, dawać go pić z winem białym dobrze.

Po ſzoſte Płod martwy z żywota wywodzi, piiąc go poł łota z białym winem.

Po ſiodme Korzeń z winem ſtarym, ćwierć łota piiąc, wſzelakim niedoſtatkom żołądkowym z zimnych przy

czyn, ieſt wielkim ratunkiem.

Po oſme Tenże korzeń bywa z drzewem Indyiſkim warzony, przeciwko niemocy Dworſkiey, y przez dni czterdzieści ieſt wielkim ratunkiem y pomocą używany.

Po dziewiąte Kule, ſtrzały, trzaſki, tarnie, goździe, ſzkło, kości, y inne rzeczy w ciele tkwiące, ſpieſznie wyciąga, korzeń z Maśleſką, ktorą Złotogłowem nazywaią. Grekowie zaś *Mantagon* zowią, z korzonkiem długim, y z Zaięczym ſadłem utarſzy, przywiiać na ranę.

SZCZAWIOW Kobylich, RUMEX.
MOC y SKUTKI.

Po *pierwſze* Naſienie ſzczawiow, z wodą lub z winem używane, albo też y z piwem, poł łota go ſtarſzy, czerwonkę y inne ciekączki zaſtanawia.

Po wtore Zołtą niemoc, tak ſtolcem iako y moczem wywodzą, liście ſzpiczaſtego ſzczawiu Kobylego, w winie warzone, y przez kilka dni trunkiem używane. *Po*

Po trzecie Gliſty z żywota wygania, ſok iego piiąc;

Po czwarte Dychawicznym ieſt ratunkiem ſzczaw proſty kobyli, w maśle młodym bez ſoli warzony, albo ſmażony, y pożywany.

Po *piąte* Swierzb ze wſzyſtkiego ciała ſpędza, kąpiąc ſię w wodzie warzonego kobylego ſzczawiu.

Po *ſzoſte* Sledzionie nabrzmiałey, y zatkaney, trunkiem bywa korzeń z octem winnym plaſtrowany: albowiem ią ścieńcza, y trawi w niey zbytnie wilgotności.

Po ſiodme Kamień wywodzi korzeń ten, w winie go warząc.

Albo miałko utarty z winem, co poł łota zaważy, pić daiąc, a ile śiany, y ſłancowany.

Po oſme Wrzody zmiękcza, w otok zbiera, y otwiera liście iego albo korzeń z wieprzowym ſadłem, lub z oliwą utarty, tym nacieraiąc.

SZCZAW proſty-Kobyli błotny.

Po pierwſze Sok korzenia iego z śiar-

ką ſmażony, ſpędza z ciała kroſty y świerzb, tym namazuiąc w cieple.

Po wtore Piegi z twarzy, y innych ciała części, iako też y plamy na ciele białe, a trochę chropowate, ſok z mąką ſłonecznikową umieſzany ściera, tym ie namazuiąc.

Po trzecie Czyſzczenie zatrzymane wzbudza, w trunku używany, korzeń ziela tego.

SZCZAW *Kobyli Dziki.*

Po pierwſze Naſienie iego pić dobrze z winem, albowiem rożmaite y ſkryte boleści żołądkowe uśmierza, y leczy.

Po *wtore* Do innych zaś chorob te ſkutki ma, co y inne ſzczawie maią.

SZCZAW *Końſki Ogrodny.*

Po pierwſze Płynieniu oczu ſłuży ſok iego, czoło nim mażąc.

Po wtore Biegunki, w winie warzony leczy, trunkiem używany.

Po trzecie Wietrzności gorą pędzi, y z żołądka ie pozbywa, polewkę z niego piiąc.

SZCZAW

SZCZAW *Końſki poſpolity błotny.*

Po pierwſze Dymnicom na ſłabiznach plaſtr z niego oſobliwy: wziąć liścia tego ſzczawiu, y z ſtarym wieprzowym ſadłem bez ſoli, albo z owczym łoiem utłuc, we dwoynaſob ſadła do tego wziąwſzy, włożyć między liście tegoż ziela, y w gorący popioł zagrześć, a potym na dymienicę przywinąć.

SZCZAW albo SZCZAWIK.
Acetoſa Oxalis.

Po pierwſze Sałata z ſzczawiku, z łocygi, z endywii nagotowana, z cukrem, y octem używana, niechęć z żołądka oddala, ktora bywa z przepełnienia y z wylania żołci.

Po wtore Wątrobie zatkaney z grubey cholery, y gorącey, taż ſałata ochłodą y ratunkiem, roſprawuiąc ią w iey żyłach, otwieraiąc y gorącość w niey gaſząc, y tłumiąc.

Po trzecie Pragnieniu uſtawicznemu, y nieugaſzonemu, ſzczawiku dobrze używać, tak w potrawach, iako y z ſałatą.

Po czwarte Gliſty w żywocie naſienie iego z octem używane morzy y wywodzi.

Po piąte Drżenie ſerca cierpiącym ſyrop, z ſoku iego uczyniony, y używany, oſobliwym bywa ratunkiem. Także żołtey chorobie ieſt lekarſtwę, z winem go piiąc.

BABKI PLANTAGO MOC Y SKUTKI.

Babka wielka mocnieyſza ieſt w ſwych ſkutkach, niżeli mała.

Po *pierwſze* Czerwone y inne ciekączki zawściąga, liście iey warzone, y z octem używane.

Po wtore Suchotnym bardzo użyteczna, tak trunkiem, iako y pokarmem używana.

Po trzecie Ogniem opalonym, liście iey utłuc, y na ieyże znowu liściu rozwiedzione przykładać.

Po czwarte Puchlinę wodniſtą wypędza iarzyną używana, w przod chleb ſuchy bez picia iedząc.

Po piąte Płucom zranionym, y o-

wrzo-

wrzodziałym bywa ratunkiem, używaiąc liścia tak potrawą, iako też trunkiem, y plastrowaniem.

Po szoste Bole z wybicia, y wywinienia członkow z stawow układa, przykładaiąc iey liście z solą utarte.

Po siodme Potłuczonym z wysoka, iakimkolwiek sposobem używana, osobliwym bywa lekarstwem.

Po osme Głowy bolenie z gorącey przyczyny uśmierza, liście iey w occie mocząc, a na głowę przykładaiąc.

BOBOWNIKU albo POTOCZNIKU, LAVER SKUTKI.

Potocznik, ktory Bobownikiem, y Rzeżuchą wodną zowią, iest wielki y mały.

Po pierwsze Na wiosnę do sałat bywa używany, od tych, ktorzy szkorbut maią.

Po wtore Kamień łamie sałatą używany, albo warzony.

Po trzecie Glisty wyrzuca używaiąc go tak z sałatą, iako warzonego za iarzynę. Albo polewkę iego z oliwą piiąc, albo krysterę daiąc, a ile w czerwon-

wonce, w morzyſku, y w zranieniu kiſzek.

Po czwarte Piegi, y inne zmazy na twarzy ſok iego ściera, na noc nim ſię pocieraiąc, a na dzień wodą z otrębami pſzenicznemi zmieſzaną, y podſtałą obmywaiąc.

MACIERZEYDUSZKI, SERPILLUM SKUTKI.

Macierzaduſzka dla tego ma to nazwiſko, iż w gwałtownych ſerdecznych mdłościach, y w ciężkich przypadkach, prędki daie ratunek, y ſława ſię iako Matka, oczerſtwiaiąc ſiły ſerdeczne, ciało ożywiaiące.

Po pierwſze Gryzienie, y morzenie, w żywocie uśmierza, w winie warzona, y pita.

Po wtore Przepukłym, pokurczonym ieſt lekarſtwem, łot prochu iey z wodą, lub z czym innym piiąc.

Po trzecie Głowy boleniu zaſtarzałemu ieſt ratunkiem, warząc ią, a octu winnego, y oleyku rożanego przylawſzy, chuſtkę zwinąć we dwoie, maczać w tym, y przykładać na czoło y ſkronie.

Po

Po czwarte Sledzionę boleiącą, proch iey z octem piiąc, y przykładaiąc leczy.

Po piąte Kamienie łamie, a zwłaszcza w męcherzu, piiąc kwiat iey z nasieniem, y z winem warzony. Także w wodzie ią warząc, y tym się naparzaiąc.

Po szoste Ktorym częstokroć serdeczna mdłość przypada, bardzo im iest użyteczna; także do zapachu wina, piwa, y do potraw.

Po siodmę Krztuszenia, y womity zastanawia.

Po osmę Kwiat z nasieniem macierzeyduszki y z liściem warzony, y pity, wątrobę nabrzmiałą leczy.

Po dziewiąte Rymę, albo sapkę z zimney przyczyny odpędza, woreczki z niey poczyniwszy, suche y ciepłe na głowę przykładać.

Po dziesiąte Wszelakim dolegliwościom piersi, czynić kaszkę z pszeniczney mąki, y wody, potym ią prochem macierzeyduszki potrząsszy, używać dobrze.

Po iede-

Po iedenaſte Sledzionę zamuloną otwiera, y wychędaża, w winie warzoną piiąc.

Po dwunaſte Kaſzle z naziębienia, y z fluſow zimnych flegmiſtych leczy, warząc ią w pitym miodzie, lub w ſłodkim winie, y piiąc.

Po trzynaſte Połamanym y potłuczonym, z octem pić ią dobrze, także y oliwą, y naparzać ſię nią. Owo zgoła do wſzelakich chorob wnętrznych ſłuży, iako y cąber.

DRYAKWIE Polney PSORA.
SKUTKI.

Tey Dryakwie liście y z kłączem ſwym, ma bydź zbierane, gdy naylepiey kwitnię, korzenie zaś na wioſnę, gdy ſię z ziemi pokazywać zaczyna. Więkſza roście między zbożem, mnieyſza zaś przy drogach, y ścieſzkach: kwitną przez czas długi oboie.

Po pierwſze Ciekączkę czerwoną naſienie iey ſwą cierpkością zawściąga, po kwincie go piiąc z czerwonym winem cierpkim. *Po wto-*

Po wtore W ośpicach korzeń dzieciom zawieſzony, broni oczu od nich.

Po trzecie Oczom zapuchłym, ſamo ziele w wodzie warzone, ażby rozgrzewało, uwiercieć, y ciepło na nie przykładać, a gdy oziębnie, znowu ciepło przykładać, tedy we trzech dniach zapuchlinę z nich wyżenie.

Po czwarte Slinogorz w gardle leczy to ziele tłuczone, gardło y ſzyię nim plaſtruiąc ciepło. Toż czyni ſok częſto nim gargaryzm czyniąc, y ciepło.

Po piąte Bolączki w gardle twarde rozpędza, albo ie zbiera, y w otok obraca, z korzeniem ſwym w occie, y oliwie moczona przez noc, potym ią utrzeć, trochę ſzafranu przydawſzy, iako plaſtr uczynić, przykładać.

Po ſzoſte Sadzele na ktorymkolwiek mieyſcu będące goi, z korzeniem ſwym w winie czerwonym warzona, a chuſteczki w polewce tey maczać y przykładać. Także z korzenia iey ſuſzonego prochem zaſypować ie dobrze.

Po ſiodme

Po siodme Mszyce na drzewach y Gąsienice morzy, okurzaiąc ie dymem iey, bądź suchey, bądź świeżey.

DZIĘCIELINY. THYMUS Skutki.

To ziele rośnie na mieyscach iakowych, wyschłych y skalistych, krzakowate, y wielke gałążek maiące drobnych y wąskich, na każdey zaś gałozce ma głowkę podługowatą, z ktorey kwiatki brunatne wynikaią, y pachną. Lecz go teraz w ogrodach Pańskich znaydziesz.

Po pierwsze Padaiącey niemocy iest wielkim ratunkiem, warzyć y pić, lub też sok z niey z miodem pić.

Po wtore Trzymaiąc to ziele pod nosem, odtey że choroby broni.

Po trzecie Takową chorobę maiącym, sypiać na tey dzięcielinie dobrze.

Po czwarte Wybiciu ktoregokolwiek członka iest lekarstwem, utarszy ią iako naylepiey, a oliwą rozczyniwszy, y rozwodniwszy, wełnę w tym maczać, y okładać wybity członek.

Po piąte

Po piąte Pſzczołom ieſt kwiat iey bardzo przyiemny, przeto go między ulami, albo niedaleko ſadzić potrzeba.

PRZESTĘPU, *albo Białey* MACICY.

VITIS *Alba Skutki.*

Po pierwſze Wielką chorobę leczy korzeń tego ziela, piiąc na raz ćwierć łota z winem białym każdy dzień przez Rok.

Po wtore Sledzionę zbytnie od zamulenia uroſłą traci, piiąc go przez dni trzydzieści z octem na raz połtory ćwierci łota.

Po trzecie Ciężko tchnącym, kaſzlącym, y dychawicznym, lekwarz z miodem czynić, y do lizania dawać.

Po czwarte Jeśli ktora rzecz, to ten przeſtęp puchlinę leczy, korzenia iego poł łota pokraiawſzy, w oliwie go ſmażyć, y dawać przez czas pewny, lecz nie każdy dzień.

Toż czyni proch, ſuſzonego korzenia iego, ćwierć łota lub mniey, według przyrodzenia z winem na grzance zieść, albo wypić.

Po

Po piąte Kości zbite, y złamane wyciąga przestęp, stłukszy go, przykładać.

GRZYBIENIA, albo Białey LILII wodney, NYMPHÆA skutki.

Po pierwsze Biegunki białe, korzeń białego grzybienia suchy, z winem używany, zastanawia.

Powtore Sledzionę nabrzmiałą ściencza ten korzeń, z winem go używając, albo z kwaśnym miodem, ktory *Oximel* w Aptekach zowią.

Po trzecie Plamy, y zmazy wszelakie na ciele ściera, wodą roscierane, tym namazuiąc, albo utłuc go, w wodzie moczyć, a nią się potym umywać.

Po czwarte Pleszowatość głowy włosami okrywa, z mąką albo żywicą plastrowana.

Po piąte Kwiecie iego, iż iest zimnego, y wilgotnego przyrodzenia, tedy wchorobach gorących, iako to w gorączkach, spanie przywodzi, tak samym iego używaniem iako też

rąk

rąk y nog obmywaniem, długo go w wodzie mocząc.

Po ſzoſte Korzeń iego wrzody cieknące plugawe goi, używaiąc ie wodką, albo z polewką z korzenia tego warzonego, y prochem iego one zaſypuiąc.

JEZYNY, RUBUS Moc y Skutki.

Liście, ieżynowe ma bydź zbierane w ſrzodku Wioſny, kwiat zaś w Czerwcu, y w Lipcu. Jagody na końcu Lata.

Pliniuſz *o nich tak piſze: Iż ledwie ſię takie drugie ziele, albo korzenie znaleść może, ktoreby tak mocno ztwierdzało, zawściągało, hamowało krew, ſpadki, toki, y biegunki, iako Jeżynowe liście, kwiat, korzenie y owoc.*

Po pierwſze Jeżyny doyzrzałe y ſłodkie, ſą żołądkowi przyiemnym pokarmem, bo go z lekka ztwierdzaią.

Po wtore Biegunki wſzelakie y cieknączki zawściąga, w czerwonym winie iey wierzchołki albo latoroſłki, lub liście z kwiatkami, a piiąc naczczo.

Po trzecie Upławy hamuią iagody, ale niedoyźrzałe, w wodce Babczaney warząc, y piiąc.

Po czwarte Mocz zatrzymany wywodzi korzenie, w winie lub w wodzie warzone, y pite. Jako też y kamień kruſzy, y wywodzi.

Po piąte Krwią charkaiącym, kwiat w czerwonym winie warzony, y używany trunkiem, bywa lekarſtwem

Po ſzoſte Gnilec w uściech, Dzięgnę, rany w gardle, y zatwardziałości w uściech goi liście, albo wierzchołki, owoc niedoyźrzały, lub korzenie w cierpkim winie czerwonym lub białym, albo w wodce Babczaney, lub w kowalſkiey wodzie (w ktorey ogniſte żelazo gaſzą) warzone, przydawſzy do tego trochę miodu, ciepło płocząc, y gargaryzmy czyniąc.

Po ſiodme Tok zbytni z złotych żyłek zaſtanawia, liście Jeżynowe utarte, y na nie przykładane.

Po oſme Zęby oſłabiałe y chwieiące

ſię

ſię, umacnia toż liście z niedoyźrzałemi iagodami ſwemi, y w occie warzone, tę polewkę ciepło w uſtach częſto trzymaiąc, y po dobrey chwili.

Po dziewiąte Jarzące kroſty goi, świeże liście na nie przykładaiąc.

Po dzieſiąte Ciekączkę y biegunki zaſtanawia toż liście z piołunem w winie cierpkim warzone, z trochą octu winnego, ciepło to na żołądek przykładać.

Po iedenaſte Jagody napoły doyźrzałe iedząc, czerwoną ciekączkę zaſtanawia, także do zaſtanowienia upławow ſą lepſze, niż ſok, y do charkania krwią.

Po dwunaſte Slinogorz leczy w gardle, z ſoku tey Jeżyny gargaryzm czyniąc, lub go częſto liżąc.

Po trzynaſte Dziąſła z mięſa opadłe utwierdza tak ſok iey, iak y polewka, z warzonych iagod Jeżynowych, częſto wymywaiąc.

MALIN *ſkutki*

Po pierwſze Tychże ſą ſkutkow y

mocy Maliny, ktorych y Jeżyny, iednak z oſobliwego przyrodzenia ſwego, kwiat malinowy utarty z miodem białym, y przykładany, ieſt wielkim ratunkiem.

Po wtore Oczom także ciekącym, tenże kwiat malinowy w wodzie roztarty, y przywiiany, wyſuſza ie.

Po trzecie Roży piekielney, y żołądkowi boleiącemu pić dany, bywa ratunkiem.

Inne ratunki z Jeżynami ma ſpolne.

POZIOMKOW Moc y Skutki.

Po pierwſze Poziomki tak ſurowe, iako y warzone w gorączkach cholerycznych, bywaią wielką ochłodą chorym.

Po wtore Zywot odwilżaią, y purguią, mocz pędzą, w winie ie opłokawſzy, a cukrem, lub cynamonem poſypawſzy, naczczo przed iedzeniem używane, a nie po obiedzie, iak powſzechnie czynią.

Po trzecie Pierſi, y płuca zranione y zawrzedziałe leczy ich ziele, w wi-

nie go warząc, miodem potym osłodziwszy, tęż polewkę po ośm łyżek rano, y na noc piiąc przez czas nie mały.

Po czwarte Ciekączkom prochu z liścia miałko utartego kwintę z winem czerwonym cierpkim, a rano y na noc pić dawać, bywa ratunkiem.

LEKARSTWO SKUTECZNE, UZYTE, y DOSWIADCZONE.

Na uleczenie y zachowanie bydła od zaraźliwey choroby.

Nazbieray pączkow iakiegokolwiek bądź drzewa, byle prawdziwą żywicę maiącego, a to w tedy, gdy pączki pomienione orzechowi laskowemu co do wielkości rownaią się, a nie pierwey. Włoż ie do garka nie polewanego, ogień wytrzymać mogącego, ktorego dno gęstemi dziurkami prześwidrzono, y onemi ten garnek napełniy. Miey drugie naczynie z teyże ziemi, lecz polewane, ktoregoby część wierzchnia tak szeroka była, aby spod pierwszego naczynia

w nią

w nią, aż do trzeciey pomienionego pierwszego naczynia części wygodnie mogł bydź włożony. Doł zatym wykopać trzeba w wilgotney raczey niż inney ziemi, a doł tak głęboki, aby oba naczynia ieden w drugi włożone w nim stać mogły, staraiąc się aby brzeg pierwszego naczynia pączkami napełnionego z ziemią się nie cale rownał ale trochę niżey w dole zostawał. Doł ten ma bydź na ksztalt formy, to iest; powinien zewsząd ogarnąć y należycie pomienione naczynia ścisnąć. Miey z obręczą, albo wystawą w koło na połtora albo dwa cale wyciągnioną pokrywkę, ktoraby należycie wierzchnie naczynię zamykała. Gdy należycie pokryiesz naczynie, napełniy pozostałą cząstkę dołu aż do wierzchu ziemią, y nad tym naczyniem o poł stopy, albo ćwierć łokcia w koło nanieć ognia, iednak nie razem lecz powoli y stopniami z mnieyszego do większego postępuiąc, utrzymay ten ogień przez dziesięć lub

dwa-

dwanaście godzin. To wykonawszy niech naczynia ostygną, ziemię w koło wykopay, abyś snadź naczynia dobywaiąc nie stłukł, w spodnim naczyniu naydziesz oley, ktorego tym sposobem użyiesz.

Dla koni, y innego bydła większego dosyć oleiu tego łyżeczkę, iakiey do herbaty używaią do dwudziestu funtow wody iednę wlać, ktorą wodą bydlę napoione bydź gwałtem, nawet ieśliby od niey miało wstręt, powinno. Miara napoiu tego iest czterech funtow wody na dzień, ktore cztery funty na dwa razy dla każdego bydlęcia maią bydź podzielone. Poł funta tey wody stanie dla owcy lub kozy. Gdy bydlę iuż iest zarażone y schorzałe, trzeba zmieszać oley ten z wodą ięczmienną lub pszenną przez połowę tak oleiu, iako y wody pomienioney biorąc, a dobrze zmieszawszy, iednę łyżeczkę tego dać bydlęciu wypić. Podług cięszkości choroby miara lekarstwa powiększona

na lub umnieyſzona bydź powinna, naywiękſza iednak miara ieſt wyżey opiſana, to ieſt, poł łyżeczki oleiu, y tyleż wody ięczmienney dwa lub trzy razy na dzień.

Co ſię tycze koni ſłabych, doſyć ieſt dać im do wąchania oley pomieniony, koniom zaś ſilnieyſzym y mocnym do używania może bydź dany. Spoſob, ktorym oley ten daią do wąchania, ieſt napawać nim gębkę lub bawełnę y nozdrza nią ocierać po kilka razy na dzień. Oley ten ma to do ſiebie, iż ſię nigdy nie pſuie, ſkuteczność zaś iego zawiſła od pilności y przezorności w używaniu iego dołożoney.

ADDYTAMENT
PIERWSZY,
SEKRETOW
JMści Paną
HIRNEYSA
wielce Sławnego Cesarskiego
DOKTORA

Dla poratowania w rożnych Paroxyzmách zdrowia ludzkiego bardzo pożyteczny,

á Wielkiemu Iego Przyiacielowi

KOMMUNIKOWANY.

Na bol Głowy z gorączki y zapalenia pochodzący.

Rzepę ſurową w plaſtrzyki kraianą, kłaść na pulſa, do głowy, do rąk: albo cytryny plaſtrzyki, potrząśnione kawą miałką paloną.

Na zawrot Głowy, trętwienie rąk, y nog.

Boiaźń, co ſię nazywać powinno ſpazmami, rada *Pana Hirneyſa*, gryść często muſzkatołowy, a oſobliwie w paroxyzmie gotować zamiaſt herbaty, bobrowy ſtroy, y pić, a kurzyć ſię Aſſafetydą, ieść grzankę Pſzenną ſuſzoną, natarſzy ią kwiatem muſzkatołowym.

Na bol Głowy z rozpaleniem.

Cytryny plaſtrzyki, kawą paloną poſypane, przykładać na ſkronie, y ciemię.

Na koprowe oczy y błonką zaſzłe.

Aperturę zrobić w ręce, lub w obudwuch, y piiać zamiaſt piwa, koper włoſki, y lukrecyą w wodzie gotowaną.

Sekret

Sekret na zapalenie oczu.

Wziąć wodki rożaney białey kieliſzek ięden, y tyleż wodki proſtey, to zmieſzawſzy przykładać do oczu.

Na przechodzące płomienie twarzy.

Wodę kryniczną ſarkać w nos.

Na ſen, kto ſpać nie może.

Uzbieray z ſzalii białey kwitnącey naſienia, te wychędożywſzy w moździerzu utłuc, włoż w praſę, by oleiek pociekł, tym ſkronie ſmaruy delikatnie. *Item.* Liście ſzaleiowe przykładać na ſkronie.

Plaſter na ſen.

Maku białego, orzechow włoſkich, iałowcu, ſzafranu bardzo mało, to wſzyſtko utłukſzy, plaſter zrobić, y winem ſkropić, na głowę przyłożyć na noc.

Sekret na płynienie krwi z noſa.

Złapać raka, ktoremu koniec ſzyiki zerwać, y wſzyſtkę krew będącą w ſzyice puścić, y raka do wody puściwſzy. *Item.* Sierć z zaiąca palić, y dać wąchać w czaſie krwie płynienia.

Na

Na wſzelkie krwi płynienia y burzenia ſię iey.

Gotować pokrzywy, zagawki, zamiaſt zieleniny, y te iadać co dzień można, używać także ſuchotnych tym ſpoſobem gotowanych. *Item.* ziele Konrad w bullionie gotować, y piiać.

Item. *Bullion krew czyſzczący, ktory ſię ma dwa razy do roku używać w Maiu, y w Maiku.*

Kwiatki *Naſturcium*, kwiatki ziela nazwanego Języki, *Saſaparilla*, y to wſzyſtko gotować w bullionie, y po kilka filiżanek używać z rana przez Niedziel cztery lub pięć, ſłuży y do krwi czyſzczenia, zamiaſt herbaty, gotować *Saſafras*, y zażywać 1. 2. rano po kilka filiżanek.

Item. *Bullion do czyſzczenia krwie.*

Korzeń łopionowy na Wioſnę kopać, y cokolwiek tylko zacznie wypuſzczać liſtki, ten wypłokany, w cieniu ſuſzony, drobno pokraiany, na nici nawleczony, tych korzonkow

do

do kwarty wody włożyć garść, cykoryi także garść, gotować, y pić po trzy lub cztery ſiliżanki,godziną przed iedzeniem: ieſt to bullion nie tylko krew czyſzczący, lecz y żołądek naprawiaiący. Przytym na żołądek ſłaby, a pierſi zdrowe, ieſt rzecz bardzo pożyteczna, używać wſzyſtkich gorzkich rzeczy, iako: kardybenedykty, cykoryi, pinpinelli, naſturcium, rzeżuchy,piołunu,y to wſzyſtko bardzo dobre na żołądek zimny, nie ſtrawny, wiele wiatrow maiący.

Na plucie krwią.

Konradek gotować, lub Swiętoiańſkie ziele z krwawnikiem.

Na konſerwacyą zębow. y dziąſeł.

Maſtyx żuć.

Na bol zębow.

Maſtyx gryżąc pomaga, a na boleiące, dziąſła, ſzałwią w wodzie gotowaną płokać gębę.

Sekret od bolu zębow.

Chory trzymaiący magnes na boleiącym zębie, w kilka minut bolu ſię

pozbę-

pozbędzie. Okoliczności, ktore śię przy tym zachować maią, są te: aby choruiący twarzy połowę na połnoc obrocił, nie kto inny, ale on niech śię dotyka magneſem boleiącego zęba.

Sekret powtorny na bolenie zębow.

Maſtyx gryść, y na boleiący ząb przykładać, przytym rozgrzawſzy przy świecy woſkowey maſtyx, naſmarować muſzki, y przyłożyć na ſkronie, y w śrzodku ſamych łopatek, a ta muſzka powinna bydź więkſza od talera. *Item*. Salarmoniakiem zmieſzanym z wodką płokać gębę. *Item*. Na ſzczypanie y palenie w gębie, płokać wodą, wſypawſzy w nię ſaletry poł łyżki od herbaty.

Na ſpadnienie Języczka.

1. Gdy Język ſpadnie, weźmiy ciaſta kwaśnego tyle, iak Włoſki orzech, pokrop go winnym octem, a przymieſzay trzy, lub cztery goździki tłuczone, y przyłoż na ciemię.

2. Albo weźmiy w popiele upieczone iaie, ktore roztłukſzy, gorąco iak

wy-

wycierpieć możesz, przykładay często na ciemię, a ięzyczek do swoiey przyprowadzi pory. Przy tym wodą z szałwią gotowaną, y z wodką zmieszaną usta wymyway, co nie tylko ięzyczek zdrowi, ale też y gruczoły leczy.

3. Na podniesienie ięzyczka, ordynaryinym iest lekarstwem imbier, gdy w nim nie masz inflammacyi. W rospaleniu zaś ięzyczka imbier szkodzi. Lepiey tedy w tym przypadku, ciepło płokać gardło saletrą, w wodzie roztopioną, ktora inflammacyą y bole uśmierza.

4. Dym z mastyxu w usta wpuszczony, y połykany, na spadnienie ięzyczka iest pomocny, ktory zimną y kliiowatą materyą rozwalnia.

5. Nie mnieyszy skutek czyni kwiat bzowy z mlekiem gotowany, y cukrem osłodzony, piiąc go, lub nim płocząc gardło.

6. Miod rożany w affekcyach gardła sławnego iest skutku, a tym skuteczniey

tecznieyſzy będzie,gdy do niego przymieſzaſz kilka kropli *Spiritûs Vitrioli*, albo hałunowey eſſencyi,y cokolwiek wody z pſiego ięzyczka, tym ciepło gardło płocząc. W zranieniu zaś gardła tenże miod zażywany, lepſzy ſam przez ſię.

Na inflammacyą ięzyczka, y gardła.

1.Ciaſta kwaśnego z gorzałką rozprawionego między chuſty włożywſzy, z tyłu na ſzyię przywinąć iak potrzeba, od godziny do godziny razy trzy, albo tylko przez noc.

2. Mąkę z prochu ordynaryinego utłuczonego, ſuchego także z gorzałką rozprawionego wziąć między chuſty, y hałunem poſypawſzy, przez wierzch głowy, y ſrzodek applikować, poki nieuſtanie inflammacya.

Na palenie Ięzyczka

Scierać go proſzkiem Antypazmowym,przytym moczyć Saletrę w wodzie, y tą wodą płokać gębę.

Na bol Gardła.

Gotować badyan *adinſtar* Herbaty,y

pić z koprem włoſkim w roſole lub w bullionie

Na kaſzel, y pierſi plaſter.

Olbrot, oleiek migdałowy, kozłowy łoy. y zmaczawſzy, z iedney ſtrony ciepło na pierſi przyłożyć, przy tym ślazu większego gotować korzeń, y za piwo pić, poki kaſzel nie uſtanie: Także kwiatki bzowe pomagaią na kaſzel w mleku gotowane, także rozchodnik w roſole gotowany na ſłabe pierſi mocno pomaga.

Na ſprowadzenie kaſzlu, y ſlegmy.

Lukrecyą z badyanem, y koprem Włoſkim rano y wieczor pić. *Item.* Berberyſſowe iagody ſuſzyć, y na proſzek trzeć, y w herbacie w gorączkach pić maſtyx zuć, y na ſkronie na plaſtrzyku przykładać, a na plecy ieden większy przykładać.

Na bol pierſi y kaſzel.

Rożki drobno uſiekawſzy gotować, y polewkę za napoy ordynaryiny zażywać.

Na

Na kaſzel.

Gotować lukrecyą z badyanem, pić rano y wieczor, przydawſzy do tego ſkrzypicielu ziela.

W ſuchotach y ſłabych pierſiach.

Rożki Tureckie gotować iak tyzannę, y tę za napoy ordynaryiny pić.

Na ugaſzenie gorączki, ieżeli pochodzi z żołci.

Kremortartary uncyą, cukru cytrynowego, to ieſt: cukier wycierany o cytrynę, tyleż ſaletry białey, puryſſu dwie drachmy, mieſzay, y bierz poł łyżki w ſzklankę wody.

W gorączce.

Saletrą, y cytryną z wodą kryniczną płokać gębę.

Spoſob uniknienia gorączki.

W pierwſzych gorączki początkach wyſtrzegać ſię należy, ſypiać na piernatach, poduſzkach, pierzynach, y wodę kryniczną w naczyniu otwartym trzymać pod łożkiem.

Na gorączki.

Cytrynowym ſokiem nacierać pul-

ſy, y woda kryniczna żeby ſtała zawſze pod łożkiem. *Item.* Na obſtrukcyą. nalać w waſon wody kryniczney, y ſiedzieć na niey iak nadłużey można.

Na toż.

Napſutą cytrynę kraiać cienko, y przyłożyć na ſkronie, a ręce y podeſzwy ſokiem nacierać, y berbory ſuſzoney na proſzek ſtartey zażywać w gorączce od herbaty łyżeczką na raz.

W malignie.

Scierać pulſa w całym chorym cytryną ten zaś chory ma ieść ryby.

Na katar.

Figi ieść y daktyle, y herbatą popiiać.

Na katarową affekcyą.

Maſtyx roſpuścić na kitaykę, przykładać na ſkronie y kark.

Na katar, a oſobliwie ſpadły w pierſi.

Jeść figi, rodzenki Tureckie, daktyle, y pić herbatę, lub kliiek ięczmienny, albo owśiany.

Na

Na zepſucie krwie.

Pomarańczową ſkorkę moczyć w ſtarym winie, y korzenie tegoż drzewa, y to gić.

Na zepſucie krwi y żołądka.

Gotować bullion z wołowego mięſa, cielęciny, kury, y koziny, dodawſzy do tego ſelerow, porow, ſzpinaku, ſzparagow, cykoryi, y to na wolnym ogniu gotować, y pić, ile kto zechce. 2dò. W zimowym czaſie ziarnka z pomarańczy, y cytryn, to ſuſzyć, y pić w herbacie, po poł łyżeczki do herbaty, do iedney filiżanki ſypiąc.

Na parcie gwałtowne przez znaczną nieſtrawność, lub zepſowanie żołądka nagłe, ktoreby trzeba ratować womitami.

Wziąć maruny ziela, ile chceſz, y gotuy w winie, iakim chceſz, tą maruną obłożyć żołądek cały, y trzymać przez godzin pięć, poruſzą ſię wſzyſtkie, y naydawnieyſze nieſtrawności, będą womity, ktorych ieżeliby

liby było nadto z osłabieniem, to wziąć soku z ruty ziela, wycisnąwszy kropel cztery lub pięć, y dać wypić w wodzie, obrocą się w operacye, *per sedes*: rzecz doświadczona.

Kąpiel w kolkach bardzo pożyteczna.

To iest: wlać do wanny wody, mleka garcy cztery, y tę zgrzać wodę, wlazłszy zaś w wannę, otrąb pszennych uprażonych w worek wsypać, y tym obłożyć żołądek gorącym.

Na kolki.

1. Wilcze ielito suszone, y na proch utarte na raz tyle, co szeląg zaważy, zadane, iest doświadczone.

2. Warz czosnek, przydawszy oliwy, piy, pomożeć.

3. Sok z łayna wołowego wyciśniony w ciepłym piwie zażyty, pomaga, lecz się trzeba po nim zapocić.

NB. Dla Białychgłow, krowie należy: a to iest sekret na wyprowadzenie zatrzymanego łożyska.

4. Oleiek wyciśniony z iąderek orzechow Włoskich, sześć łotow na

raz

raz dany, ieſt doświadczony.

5. Łayna gołębie, świnie, owcze, z winem rozmoczywſzy, przywarzyć, y żywot okładać, doświadczone.

Enema na wiatry y parcie.

Warzyć w wodzie rumianek Rzymſki. kwiatkow dzieſięć, mleko w oſobnym garnuſzku, potym wody tey ſiliżankę, byle nie małych, cukru iak ſię zwykło do dwoch filiżanek używać, y dawać w parciu y wſzelkiey nieſtrawności.

Na toż.

Bardzo doświadczony bullion, ktory gotować z rumiankiem Rzymſkim, to ieſt do kwarty bullionu ſzoſtą część wſypać kwiatow tegoż rumianku, gotować, y pić na czczo po trzy ſiliżanki.

Na łamanie kości po rękach, y nogach.

Zrobić ług z makowin, w ktorym ciepło chuſtę maczaiąc przydładać.

Na trętwienie rąk.

Trzeć ie potrzeba żołcią wieprzową, a płokać ie ſazolą białą, to ieſt mą-

mąką z fazoli białey nacierać, y twarz na noc można tą mąką nacierać.

Na toż.

Trzeć potrzeba żołcią wieprzową, opłokać ie potym wodą, a też ręce umywać zawſze mąką z białego grochu mieſoną nawet y twarz czyni gładką, umywaiąc ią tą mąką,

Na ſkurczeie żył.

Gliſty ziemne w oliwie namoczyć yna ſłońcu dyſtyllować, y tym ſpoſobem chorego częſciey ſmarować, przydawſzy wodki mrowczaney, lub bocianowey.

Na Puchlinę wnętrzną.

NIc nie robiąc inſzego, tylko dawać Enemy z ślazu ziela, y rumiankow ogrodnych, y trochę cukru, także Hemoroidy ze trzy razy otworzyć, lub krew z nogi puścić.

Na Puchlinę w nogach.

Wino z piołunem gotować, y tym ſmarować nogi. Wodka przepalana z macierzanki dobra ieſt na Paraliż, ſmaruiąc części zarażone, nawet y włą-

dzę przywraca ięzykowi, trzymaiąc ią w ustach.

Na opuchnienie gardła, lub zapalenie Slinogorzu.

Przed wielką inszą kuracyą naypierwey krew puścić, ieżeliby większe było, toż z powtorzeniem, a po tym mlekiem, z szałwią płokać, także wody połowę zgrzaney, a połowę gorzałki wziąć, wraz zmieszać, y tym płokać gardło, pomaga.

Kuracya na puchlinę.

Kwiatkami z dyndery okładać części opuchłe. *Item.* Stonogow suszonych na proszek, 50. na raz dawać w herbacie, poty, poki puchlina nie zeydzie.

Sekret leczenia puchliny.

Wziąć snopkow kilka wymłoconych bobu, y upalić na popioł, ktorego żeby było poł garca, potym wina Francuskiego garniec, y z tego ług zrobić, wziąć potym ziarn z tego bobu, te ususzyć, y na mąkę utrzeć, tąż mąką ług zaprawić, tak robią plastry,

co

co wſzyſtko na płotnie konopnym rozplaſtrować, y części ſpuchłe obwiiać.

Na opuchłe nogi.

Wodka z brzeziny: iak zacznie pukać brzezina, naomykać pączkow, namoczyć w wodzie kryniczney, y zaſolić garścią ſoli, y tak niech moknie dni trzy, a potym na alembiku przepalać, iak naywolniey, żeby ſzła, potym tęż ſamę wodkę po trzy razy przepalić, za każdym razem przydaiąc świeżſzych pączkow: ta na zapalenie oczu, na kroſty po twarzy y puchlinę ieſt dobra.

Na ſpuchnienie mieyſc hemoroidalnych.

Trzeba brać Enemę zrobioną z bulionu, y ziela dziewanny, przymieſzać mleka krowiego, cukru trochę y ſaletry.

Wątroba wilcza.

Wątrobę iego uſuſzyć, y zetrzeć ſubtelnie, w piwie choremu daiąc, puchlinę z pędza.

Na toż.

Nazbierać w Maiu piołunu młodego, y w gąśior włożywszy, dobrze ubić, a potym nalać wodki iak nayteższey, y w gnoy końſki głęboko zakopać, y trzymać przez dni, w ktore słońce iaśno świeci, dziewięć, niepogodnych nie rachuiąc, po tych dziewiąciu dniach wydobyć ten gąśior z gnoiu, y schować, a gdy potrzeba będzie, tedy maczać w tey essencyi chustki, y przykładać na puchlinę. *Probatum.*

Mięso także ieżowe, świeże lub suszone, y mocno ugotowane, do używania w puchlinie, iest bardzo pomocne.

Na drżenie serca.

Hemoroidy otwierać, choćby kilka razy do roku.

Na Febry wszelakie.

Listkow piołunowych wziąć szczupeć, y soli trochę, utłuc na maść, y gałkę zrobić tak dużą iako orzech laskowy, iak zacznie febra rozbierać,

cho-

chory tę gałkę zie, y popić winem, lub czymkolwiek, co można, y powtorzyć.

Ną defekt żołci.

Jadać ſzczaw zaięczy w roſole, y tegoż ziela korzenie gotować w wodzie, y piiać zamiaſt piwa.

Na febrę.

Wytrzymawſzy trzy paroxyzmy, dać na womity *Emeticum:* na zaiutrz zaś zażywać we wſzyſtkich potrawach zdrowych kremotartary. Wſzyſtkie gorzkie rzeczy ſą w takich paroxyzmach zdrowe, iako naprzykład: *Cardibenedicti, trifolium fibrinum* zamiaſt herbaty używać: nie maiąc ſpoſobu aptyczney kuracyi na womity, ſłuży ziele kopytnik nazwane, tegoż ſame liſtki uſuſzywſzy, na proch zetrzeć, y dawać co czerwony złoty zaważy w patoce, lub w ſyconym miodzie; na ſłabſzą konſtytucyą, połowę wyżey wyrazoney wagi: ſłuży to w febrach kwartannach, y tercyannach.

Sekret

Sekret leczenia na febrę doświadczony.

Wykopać ziołka nażywaiące śię babka, ieżeli febra kwartanna, to z tą babką cztery listki zostawic, ieżeli tercyanna, to trzy, ieżeli codzienna to ieden, y tak te korzenie ususzywszy, na proszek zetrzeć, utłuc, y dać choremu w herbacie, lub piwie wypić. *Item.* Ziele mysze uszka podobnie używać.

LEKARSTWA

Domowe na Febrę codzienną.

GDy Męszczyźnie, wieprzowego, gdy białeygłowie świniego łayna wziąwszy, pieprzu, y szafranu, do tego przymieszawszy, miodu prasznego łyżkę przydać, w piwie to dobrze uwarzyć, y choremu dać wypić. *Probatum.*

Item. Zaiąca świeżego głowę z śierścią odciąć, y ze wszystkim ią w stępie lub moździerzu utłuc, y tę maść na chuście roztarszy, blisko serca przyłoż, y tak długo trzymay, aż śię zeschnie. Toż y na gorączkę. *Probatum.*

Na Kwartannę.

1. OCzy Niedźwiedziowi wyłupione, y na lewym ramieniu zawieszone, paroxyzm uśmierzaią.

2. Mięso ielenie na pokarm zażywane Febry, y inne dolegliwości w człowieku uśmierza.

Rog ieleni palony, Febry mityguie gorączki uśmierza, y żołądek umacnia.

Lekarstwo na purgans naypewnieysze bez naymnieyszego niebespieczeństwa.

Wziąć soli Angielikiey: ma bydź łotow dwa, manny kalebryny łot ieden, rabarbarum, co zaważy poł czerwonego złotego, anyżu tyleż, do czewonego złotego, anyżu tyleż, do czego wody wrzącey wlać w szklaneczkę, potym w gorącym popiele przez noc ma stać, w naczyniu cynowym lub glinianym, co nazaiutrz przecedziwszy, wypić.

Na Dyssenteryą krwawą.

Ktora gdy się wraz zacznie z gorączką, naypierwsza, y naypotrzednieysza kuracya, krew z ręki puścić w samych początkach.

Na tož.

Naſienia z babki utłuc, co zaważy czerwony złoty, dać wypić choremu w likworze iakim, y kaſzę reczczaną iadać.

Item. Rabarbarum, ile czerwony złoty zaważy, oleyku migdałowego kieliſzek, to w piwie ciepłym dać wypić choremu.

Na tož.

Skorę z węgorza wyſuſzoną pokraiać, włożyć na faierkę z ogniem, y nad tą parą ſiedzieć ma pacierz.

Sekreta na pedogry rożne.

To ieſt, agitacyą zachować iak naywiękſzą, na materacu ſypiać, żeby nic pierza niebyło, mlecznych potraw iak naywięcey zażywać, także iaiec miętko gotowanych, mięſa za nic, żadnego trunku nie pić, tylko wodę z cynamonem gotowaną, przytym wieprzki kilku niedzielne bić nogi ſamym kałdunem okładać ciepłym, poty to czynić, poki bol nieuſtanie, co raz inſzego wieprzka bić.

Na obſtrukcyą Sledziony, lub wątroby.

Stalowa kuracya, tym ſpoſobem używana, naywiekſzy czyni ſkutek, to ieſt: winne iabłko naſzpikować goźdźmi gontowemi 24. o godzinie ſzoſtey wieczor, ktore tak ma bydź przez noc całą, o ſzoſtey nazaiutrz upiec, ćwieczki powyimowawſzy, zieść, y toż ſamo przez Niedziel cztery zachować, temi ſamemi ſzpikować iabłko ćwieczkami, przez ktory czas potrzebna agitacya, przynaymniey godzinę na dzień.

Kąpieli, ktore na wſzelkie obſtrukcye ſledziony, wątroby y meſſenteryi w ſpazmach hipokondrycznych zaleca.

Pan H I R N E Y S.

Z zioł meliſſy, mięty, y bylicy, y rzeczney wody lub deſzczowey, w tych zaś dwa materacyki kłaść, na żywot z piołunu, do ſiedzenia na nim z bylicy, mięty, y meliſſy, w teyże kąpieli ſiedzieć godzinę iednę, a po kąpieli poł godziny w łożku leżeć, w kąpieli trzeba rościerać boki, dla

wzru-

wzruſzenia wſzelkich obſtrukcyi.

Na obſtrukcyą ſledziony.

Ięzyka ieleniego liście gotować, y zamiaſt Herbaty pić.

Na obſtrukcyą.

Ieść naczczo ſliwki z koprem gotowane włoſkim, lub z hanyżem.

Item. Figi iadac. *Item.* Siedzieć nad kryniczną wodą zimną, poty, poki ſolucyi nie będzie.

Na żołtaczkę.

Noſić przy ſobie mydło zaſzyte w ſzkarłat, ziela kopytniku liścia uſuſzyć, na proſzek utrzyć ſtarſzemu co czerwony złoty, młodemu co przez połowę zaważy, dać wypić: co ſłuży y na febrę, gdyż womity ſprawuie.

Na toż. Wziąć tytuniu liſtkow trzy, gotować ie w kwarcie lub więcey Francuſkiego wina, dobrze garnuſzek zaſzpontowawſzy, dotąd aż ſię połowa wygotuie, y to dawać choremu pić, łyżek trzy na raz, lub y więcey. *Probatum.*

Na hemoroidy, y defekt maciczny.

Krzyże ſmarować, y boki kozłowym łoiem.

Po otworzeniu hemoroidow, gdy ſię goić niechcą.

Białek od iaia z hałunem ubić, y plaſter przykładać.

Na hemoroidy na wierzchu wyięte.

Dziewanny kwiat, kwiat z bzu białego, chleb biały, to wſzyſtko wraz zmieſzawſzy, materaczyk z tego zrobiwſzy, gotować w mleku, y przykładać. *Item.* Latem przykładać liście Łotaczowe, y enemę dawać, z rumianku Rzymſkiego, dziewanny, mleka, y cukru.

Na ſpazma, y defekt maciczny.

Materaczyk zrobić z piołunu, meliſſy cytrynowey, miętko poſiekaney przeſzyć, z winem ciepłym ſkropiwſzy, od dołku aż do krzyżow, cały żywot obłożyć, w dzien y w nocy.

Enema na maciczne defekta, a oſobliwie na odchodzenie materyi białey.

W wodzie gotować lukrecyą, a ieżeli

żeli boleść macicy czuie, to przydać bobrowego ſtroiu kawałek, y na raz po kieliſzku dobrym ieden y drugi na dzień.

Na upławy.

Moczyć ręce po łokcie w wodzie z winem Francuſkim na poł zmieſzanym.

Na pędzenie uryny zbytnie.

Gotować czarnuſzkę, y tę polewkę pić. *Item.* Sol piołunkową, ſaletrę, cukier, kwiat muſzkatołowy, tego wſzyſtkiego po łotow cztery odważywſzy, raz zażyć.

Item. Herbatę z *tebu* gotować, przylawſzy czwartą część mleka, zmieſzać z *tebu*, y rozpaloną ſtal w nim zgaſić, y to dawać pić za na poy ordynaryiny. *Item.* Ryż gotowany w mleku gęſto chory ieść ma, y kaſzę reczczaną, czernia iagody, gruſzki gotowane, a to wſzyſtko wſtrzymuie urynę.

Na utrzymanie uryny.

Grzanki przypalić pſzenne, y w

wodę przegotowaną włożyć, mastyx nad świecą woskową, aby w tę wodę kapał, potym dobywszy, utłuc w moździerzu, y w tę wodę wsypać, upalić kwiatu muszkatołowego, y na koniec noża wziąwszy, wsypać, zakłocić, dać wypić.

Sekret na ospę.

Iak się zacznie Dziecię rozpalać, zaraz na nogach piiawek dwie postawić, a starszemu trzy.

Sekret goienia rany świeżey.

Narwać liścia z babki, z nich sok wyciskać, y tym ranę zapuszczać.

Item. Wina Francuskiego w garnuszek nalać proporcyonalnie, wtoż wino miry włożyć, y cukru kawałek, szafranu piorek kilka; to wszystko zagrzawszy, chusteczkę maczać, y do rany przykładać, y to po kilka razy odnawiać na dzień.

Na toż.

Kanforę tłuc, posypać papier bleywasem, y potym przykładać na rany.

Od

Od kroſt y potu.

Wycierać twarz ſkorką brzozową.

Na rany, y kroſty.

Rożą bleywaſem nacierać.

Sekret na rożą.

Bzowe iagody lub powidła na papier granatowy rozplaſtrować, dać choremu ten plaſter, lub bleywaſem.

Na ſuchoty.

Rozchodnik gotować w bullionie.

Na ſuchoty prawdziwe remedium per ſympathiam.

Jaie świeże kurze w urynie od tego, ktory na ſuchoty choruie, o poł nocy wziętey, w garnuſzku dobrze zaſzpuntowanym twardo ugotować, a potym go ſzpikulcem z drzewa brzozowego zrobionym pokłoć, y w gniazdo mrowczane włożyć; uznaſz ſkutek.

Inne. Mleko kozie, lub ośle przewarzyć, y ciepło pić. Lecz od kozy iałowey, po dwa razy na każdy dzień y w wodzie ſię kryniczney kąpać, pozbędzieſz ſuchot. *Probatum.*

Item.

Item. Weś hizopu, bluſzczu ziemnego, ſanty polney, przetaczniku, dryakwie, ślazu, podbiału, wſzyſtkiego po garści, także drzewa gwaiakowego łotow pięć, korzenia omanowego łotow cztery, Tatarſkiego ziela łot ieden, anyżu, y kminu po dwa łoty, y uwarz to w wodzie, a potym zrobiwſzy z papieru trąbę, położ ią na garnku, y przez nię bierz w ſię parę, y połykay.

Na nierychły wzroſt.

Kąpać w kaſzy ięczmienney.

Na zatrzymanie choroby.

Miętkiew, meliſſę piiać zamiaſt herbaty, a w czaſie zażywać bobkow.

Sekret ſtarożytnych ludzi.

Są dni niektore w Roku doświadczone, ktore długiego życia ſą przyczyną przez krwi puſzczanie, co ſtarożytni ludzie za wielki ſekret y pożytek dla ſiebie przyznawali: To ieſt: W dzień S. Marcina, Błażeia, Filipa, y S. Bartłomieia, według tych wierſzow

Martini,

Martini, Blasii, Philippi, Bartholomæi
His Festis minuas, ut longo tempore vivas.

Przeciwnie: Zyć długo nie mogą, ktorzy krew puszczaią w dzień S. Marcella Papieża, Sylwestra, y S. Piotra w okowach.

Marcelli Papæ, Sylvestri, Vincula Petri
Venam qui pandit, non longo tempore scandit

Na glisty.

Mocney wodki zmieszać z proszkiem mirry, y smarować tym żołądek, y nozdrze.

2. Utłuc czosnku iak masło, y grzankę chleba nasmarować, a potym na sam pępek przyłożyć, nie odeymuiąc, choćby przykro było.

3. Kredy naikrobawszy, dawać ią pić w mleku, albo w słodkim piwie.

4. Sok limoniowy z cukrem zażywać dobrze.

5. Weś trzy lub cztery raki żywe, uwierć ie, a potym przyłoż na żywot dziecięciu.

6. Skorupy iaiowe spal na proszek, ktory włożywszy do węzełka, mocz

w ro-

w rosołku przez noc, a nazaiutrz wycisnąwszy go, day ten rosołek wypić choremu ciepło.

7. Piołun, aloes, y czosnek zetrzey warz, a potym rozciągnąwszy na chuście, przyłoż na żywot.

8. Pigułki z galbanu zrobione, y czopki ze smoły, albo mięsa wołowego słonego, y tłustego, są dobre.

9. Enema z hizopu, centuryi, y nasienia krokosowego dobra, iako y purgans z rabarbarum, y nasienia cynamonowego.

Na biegunkę.

Pić mleko świeże iak tylko wydoią, od krowy iałowey, rano, w południe, y wieczor.

REMEDIUM

Tym, co przez sen w nocy ryby łowią.

Dostać od kozy, lub owce macherzyny, y spalić ią na faierce, a ten proch z wodą zmieszawszy, octu trochę przylać, y dać na noc wypić rybakowi. *Probatum.*

Item. Jądro zaięcze w winię dobrym

brym ugotować iak naylepiey, y miernie go wyſtudziwſzy, dać wypić na noc, a tak łatwo ſię ten defekt uśmierzy.

Na rupturę.

Wziąć ziela żywokoſtu, woſku iarzęcego, żywice, kurzego ziela ſuchego, wſzyſtkiego po rowney części tyle, ileby wyſtarczyło w potrzebie, miałko to wſzyſtko umieſzać, y rozpuścić w ogniu na maść, ktorą ſię, y mieyſca te, zkąd ſię ruptura pokazuie, każdego dnia ſmarować, aż ſię natura uſtanowi. Do tego zażywać paſka na to umyślnie zrobionego.

Na kamień.

1. Sok brzozowy częſto piiąc, kamień kruſzy.

2. Owoc bukowy ſpalony, z ſmalcem wieprzowym zmieſzany, y na biodra przykładany, bardzo ieſt pożyteczny.

Na ſzkorbut.

Wina Francuſkiego ſtarego, y chrzanu tartego według potrzeby zmieſzay

razem,

razem, niech moknie od godziny do godziny, y tym dziąſła wymyway. *Probatum.*

Na wielką chorobę.

Gdy ta choroba napadnie, dać choremu kopyto łoſie trzymać, y noſić go w iakim naczyniu przy ſobie.

Na reumatyzmy.

Maſtyx rozgrzawſzy na nożu, na muſzkach wielkości złotowki naſmarować, y na ſkronie przyłożyć y między łopatki ku kończącym ſię, ale ta wielkości talera.

Dzieciom na Angielſką chorobę, ktorą poznać po krzywych nogach, głowie wielkiey, ſłabości w krzyżach, y z nieprędkiego chodzenia.

Służy ſmażona maść z kwiatow nogietkowych, ktore w ſadle wieprzowym ſmażyć, przydawſzy cokolwiek oleyku pśiego, tą maścią ſmarować dzieciom boki, y pacierze na plecach, wprzod ſkąpawſzy w paproci zielu, to czynić dwa razy w tydzień uważaiąc, żeby dzień zbyt nie

był

był wietrzny lub gorący. Rownie dobra rzecz ſmarować tłuſtością węgorzową, y w paproci ſkąpać.

Na morzyſko małym dzieciom.

Weś żyłkę śledziową, ktora ſię świeci iak ſrebro, uſuſzoną, zetrzey na proſzek day w pokarmie dziecięciu. Jeżeli nie pomoże, zaraz powtorz, y enemę day.

Sadło Jeżowe.

Dzieciom na przepuklinę częſto od dołu, aż ku krzyżom ſmaruiąc, z doświadczenia ieſt pomocne.

Sadło niedźwiedzie.

1. Dzieciom, y ſtarym ludziom przepukliny ſmarowaniem goi, y leczy.

2. Tymże ſadłem kto ſobie zrana dobrze naſmaruie czoło, ſprawuie pamięć.

Sadło wieprza dzikiego.

Bardzo ieſt potrzebne do ſmarowania bokow Człowieka potłuczonego, albo gdy ſię (iako mowią) urazi, lubo z wyſoka ſpadnie, zażywaiąc go w trunku, z octem, z winem, wielką ieſt pomocą. Sadło

Sadło liſie.

Sadło tego zwierzęcia, ſzum w uſzach za napuſzczeniem uśmierza. *Płuca* zaś iego dobrze w winie opłokane, wyſuſzone, y na proch utarte, ktory gdy ieſt w cukrze zaprawny, y pożywany, bardzo ieſt oſobliwy do goienia owrzodziałych, gniiących, y okroſtawiałych, w ſuchotach, w ciężkich kaſzlach, y duſzności w pierſiach, do zażywania częſtego wielce pożyteczny, ktorego iak za ulep albo konſekt zażywać należy, y wyſtrzegać ſię na ten czas kwaśno y ſłono iadać, a tak każdy pożądanego dozna ſkutku.

Sadło żubrowe.

Przez ſmarowanie ran, choćby były zaſtarzałe, y trudne do leczenia, tedy ie znacznie goi, y czyści.

Sadło, y ſtroie bobrowe.

1. Sadłem tego zwierzęcia żyły ſuche, y narwane, członki w iunkturach także porwane ſmarować, znaczną ieſt pomocą.

2. Wiel-

2. Wielką chorobę dzieciom przypadaiącą, tymże ſmarowaniem uſkramia, otrzeźwia, y ożywia.

3. Stroie tego zwierzęcia wiatry zatrzymane rozpędzaią, głowę utwierdzaią, omdlałe ſiły umacniaią, truciznę zadaną z człowieka wypędzaią, y do kichania przywodzą.

4. Białogłowſką zwyczayną chorobę pędzą, od nagłey śmierci bronią od wielkiey choroby zachowuią, od zbytniego ſpania czas miarkuią, od zawrotu głowy zachowuią, trzęſienie oddalaią, ſłuch w uſzach naprawuią, y boleści zębow mityguią.

5. Zatłumienie macice białymgłowom przez rożne ſpoſoby umacnia, y ſkutku dobrego przywodzi, pod noſem go trzymaiąc, y wąchaiąc, pod pachami noſząc.

Także przywiązaniem, kadzeniem od ſpodu, wąglikami dobrze wprzod wypalonemi, zdrowi, y znacznie pomaga.

Sadło borſukowe albo iaźwcowe.

1. Do ſmarowania krzyżow, y nerek bardzo ſkuteczne, albowiem bol w krzyżach znacznie uśmierza, y goi kamień nawet nerkowy kruſzy, y niſzczy.

2. Tymże ſadłem ſmaruiąc żyły narwane y ſchnące, znacznie pomaga.

3. Dzieciom z wypłakania na przepukliznę w ſłabiźnie ſmarowaniem, iako y ſtarym w takich przypadkach pomocne, przydawſzy do niego ſadła także liſiego, y z kota czyli zbika leśnego.

Sadło wilcze.

Jeſt w ſobie ciepłe, ſmaruiąc nim żyły ſuche, tedy ie odwilża w kościach, goleniach darcie y ſzarpanie uśmierza.

Oleiek z wilka.

Mięſo warzyć, aż od kości odpadnie, ktore gdy będzie iak maſſa, zaraz tę polewkę przez czyſtą przecedzić chuſtę, y wykręcić, y znowu dobrze warzyć, aż ſię ſamo przez ſię zoſtanie

iak

iak oliwa, tedy tym oleykiem podagryczne członki ſmarować, wielce pomocna medycyna.

Serce wilcze.

Serce tego zwierzęcia uſuſzone, y na proch miałki utarte piiąc po troſze w piwie, wielką chorobę uśmierza.

Wątroba wilcza.

Takze w ſuchoty zapadaiącym, y na bladą cerę tenze proſzek zażywaiąc, bardzo ieſt pomocny.

Głowa zaięcza.

Na proch ſpalona, ktory z maſłem młodym zmieſzawſzy, y głowę tym ſmarowawſzy, ſtrupy y parchy goi.

Mozg iego upieczony, rąk trzęſienie y wſzelką ſłabość innych członkow z wielkiey niemocy pochodzącą, do czerſtwości pierwſzey przywodzi ſmaruiąc nim.

Dzieciom dziąſełka tymże mozgiem ſmaruiąc, prędko im bez bolu wynikną zęby.

Mięſo zaięcze.

Oſobliwie pieczyſte; zepſowanym

wnę-

wnętrznościom bardzo ieſt pomocne.

Podagrycy, gdy świeżego męſa zaięczego zażywaią, a polewką ſię z tego męſa obmywaią, uśmierza ich boleści, y w członkach trętwienie. Serzyłko iego z octem pite, wielką niemoc znacznie uśmierza.

Skora bobrowa.

Gdy będzie wyprawiona, y wdziana do używania, podagrykom y aralitykom bardzo ieſt potrzebna, y pożyteczna.

O krolikach ſwoyſkich.

1. Krolika całego na proch ſpaliwſzy, y ten proſzek z młodym maſłem zmieſzawſzy, tym gardło, gdy iakie zapalenie przypadnie, ſmarować.

2. Sadło z nich na żyły ſchnące, y na twardości nabiegłe, na ktoreykolwiek części ciała, częſtym ſmarowaniem z rana, y na noc, odwilża, rozpędza, od otoku broni, y zachowuie.

Na kołtun.

1. Z wydry wyięte wnętrzności uſuſzyć w ciepłym piecu, y na proch

ie ſtarſzy, w piwie codziennie pić, poki tego proſzku ſtanie, aż kołtun z głowy ſpadnie.

2. Jeża ugotowawſzy ieść, albo go też choćby y kilku w garnku całkiem na popioł ſpalić, y ług z tego zrobiwſzy głowę kołtunowatą myć.

3. Sadłem bocianim, albo ieżowym głowę ſmarować, pomocno ieſt.

ADDYTAMENT DRUGI
Oſobliwſzych, a bardzo Pożytecznych Ciekawości, do Domowych potrzeb, y wygod należących.

SPOSOB
Robienia wodek Gdańſkich, doświadczony, y rzetelny.

1. WZiąć wodki Anyżowey garcy cztery, Chrzanu obieranego, y pokraianego ćwierc funta, cebuli także obieraney, y pokraianey ćwierć funta, Anyżu garść iednę, Soli garść iednę, Chleba razowego dobrze na ogniu ſpalonego ſztukę dużą, y piwa kwaśnego garniec ieden. To wſzyſtko

razem w Alembiku przepaliwszy, odebrać flasz pułgarcowych wodki sześć.

2. Znowu alembik dobrze wymywszy, wziąć pomaranczowych łkorek funtow dwa, y moczyć w wodzie przez poł godziny, a potym to co iest białe, oskrobać, y wyrzucić: do tego przydać rozmarynu garść iednę, y wody garcy trzy, y przepalić, a z tego odebrać wodki garniec tylko ieden, a co się w Alembiku zostanie, tego nie wyrzucać.

3. Nabić znowu po trzeci raz Alembik, one sześć flasz do niego wlawszy y przepuścić, odebrać zaś z tego flasz cztery, reszta niech idzie na rozchod.

4. W tym zaś garcu, co się zostało, namocz cukru Kandysbrotu funtow pięć, y zmieszać, to potym razem z temi wszystkiemi flaszami, y przez kapelusz biały dystyllować.

Teraz dopiero robić z tego essencyą cynamonową, iako masz niżey zupełnie wypisaną informacyą.

Cyna-

Cynamonka z wodki.

Weś cynamonu łotow dziesięć, kwiatu Muszkatołowego poł łota, y gałek muszkatołowych dwie. Cynamon na kawałki połamawszy, gałki y kwiat w moździerzu dobrze utłuc, y wlać do tego wody kryniczney połtora garca, y przepalić. a dobrać z tego wodki garniec ieden. Co się zaś zostanie w Alembiku, tego nie wyrzucać.

Teraz te sześć flasz (o ktorych masz wyżey) przepal w tym że alembiku, a odbierz z tego flasz cztery, reszta na rozchod.

W tym zaś garcu Essencyi cynamonowey, namocz cukru Kandysbrotu funtow cztery, a potym zmieszay z temi czterema flaszami, a dystylluy przez biały kapelusz, a gdy się iuż wyklaruie, wziąć tey samey wodki, czyli essencyi w szklankę, y włożyć do niey złota Faingultu, miarkuiąc do każdey flaszy listkow sześć, ktore dobrze w szklance rozdartym piorem ubiwszy,

biwſzy, do każdey flaſzy wlać po troſze ze ſzklanki.

PERSYKA.

Wziąć peſtek garcy dwa, migdałow gorzkich poł funta, Goździkow łotow dwa Kardymonii małey łot ieden, y cynamonu łotow dwa: a z wodką ſię tak ſprawić, iako maſz iuż wyżey napiſano z ſamego początku.

Eſſencya dubelt anyż.

Anyżu garść iednę utłuc dobrze, y nalać do niego piwa garniec ieden, niechże to moknie przez noc całą, dolawſzy do tego potym wody garcy dwa, nabić do Alembika, y przepuścić, z tego zaś odebrać wodki garniec ieden, w ktorym zaraz namoczyć cukru kandysbrotu połtora funta. Co ſię zaś w Alembiku zoſtanie, wyrzucić. A zgorzałką ſię tak obeyść, iako ieſt opiſane wyżey.

Cynamonka z wina.

1. Wziąć cynamonu poł funta, korzenia fiołkowego ćwierć funta, imbieru białego pięć łotow, y utłuc to

razem

razem w moździerzu dobrze, wina do tego garcy dwa przydać, y w Alembiku przepalić, a z tego odebrać wodki garniec ieden, w ktorym zaraz namoczyć cukru kandysbrotu funtow trzy y poł, niech to ſtoi.

2. Wziąć potym lagru winnego garcy dzieſięć, ktore przepaliwſzy w Alembiku, odebrać z tego garcy eſſencyi pięć y te powtornie nabiwſży do Alembika, przepuśclć, a odebrać eſſencyi flaſz ſześć.

To tedy razem zwyż wyrażonemi flaſzami pozoſtałemi zmieſzawſzy, dobrze przez kapeluſz biały dyſtyllować.

NB. Pamiętać dobrze o tym, aby w ten lagier, o ktorym maſz wyżey, włożyć pietruſzki oſkrobaney, y pokraianey poł ſonta.

Inſzy ſpoſob przepalania wodki.

Weś cynamonu przetłuczonego, gałki, goździkow, kardamonu, kubeby, drzewa ſandalu, y drzewa cytrynowego, &c. każdego mniey, niżeli

ſię

ſię zwykło kłaść do alembika; záwiązać to razem w chuſteczkę, y włożyć do czapki czyli pokrywki alembikowey, założywſzy dobrze drewienkami, aby w alembik nie wpadło, y nabiy wodki wiele chceſz, y przepal, przydawſzy do niey anyżu, kminu, iałowcu &c. Takim ſpoſobem palona wodka, będzie ſmaku y zapachu bardzo wdzięcznego.

Spoſob przechowania śliw, wiśni y innego owocu.

Zryway śliwy, lub wiśnie z ogonkami, y z farbą przez rękawiczkę, kładź ie warztwami w barełkę dębową lub olſzową, nie bardzo bliſko ſiebie, a każdą warztwę przeſyp liściami śliwowemi albo wiśniowemi, lub winnemi, ale nie dębowemi, zaſzpontuy, oblawſzy barełkę żywicą do koła, y wpuść ią beſpiecznie w ſtudnią, wytrwaią przez zimę do wielkiey nocy, a tak będą piękne, iakoby dopiero z drzewa zerwane, y bardzo zdrowe.

Może y innym ſpoſobem wiśnie prze-

przechować. Mieć potrzeba dzbanek gliniany z taką, ſzyiką w ktoreyby ſię tylko iagoda wiśniowa zmieścić mogła, a narwawſzy wiśni za ſzypułki, kłaść ie w ten dzbanek aż do wierzchu, ktore zatkawſzy dobrze, zalać ſmołą, y do ſtudni w puścić.

Moczenie y gotowanie ſtokwiſzu.

Stokwiſzu trzaſkę całą lub na poły przekroioną, do gory ſkorą obrociwſzy, poſypać popiołem leśnym, a nie ſoſnowym, y przyłożywſzy deſzczołką, a potym kamieniem, nalać wody rzeczney zimney, y moczyć przez dni y nocy dziewięć, a gdy ten ſię czas ſkończy, odlać tę wodę, pięknie ſtokwiſz wyſzorować, y wypłokać, y znowu powtornie wody nalawſzy czyſtey, choćby y trzy tygodnie wolno go trzymać w tey wodzie, ale co dzień świeżą odmieniaiąc.

Co zaś do gotowania, według potrzeby na dzwona go pokraiawſzy, y w garnek włożywſzy, nalać zimney wody, a gdy ſię raz y drugi zagotuie,

od-

odſzumować, y odcedzić, a potym na połmiſku chlebem białym y pieprzem przeſypać, y oleiem z cebulą przeſmażonym, lub też maſłem bez cebuli gorącym podlać, y nakrywſzy drugim połmiſkiem, nad węglami przyſmażyć, a gdy ſię iuż dobrze zacznie duſić, y ſok z ſiebie puści, tedy go dać na ſtoł, na talerzu go ſolą poſypawſzy ieść, bo gdyby go poſolił, gdy ſię ſmaży, tedyby ztwardniał. Jeżeli może bydź Angielſkie korzenie, to nim trochę może poſypać na talerzu, bardzo apetyt ſprawuie, w niedoſtatku tego, to iałowcem tłuczonym.

NB. Gdy iuż wymoknie przez dni y nocy dziewięć, może go beſpiecznie gotować, a reſztę na da.iey konſerwować.

Octy rożne iak robić.

P I W N Y.

Piwa dobrego zwarzywſzy, wſypać do niego grochu uprażonego gorąco, y trochę drożdzy, lub kwaśnego ciaſta włożyć.

Dru-

Drudzy pſzenicę ziarniſtą zamiaſt grochu prażą, y gorącą w piwo ſypią. Także ſkorki z grzanek chleba rżanego, y trochę miry kładą.

Item. Wziąć ięczmienia otłuczonego z ſzczupeć, ktory gorąco uprażywſzy, wſypać w piwo, za krotki czas będzie ocet znamienity.

Do ſkruſzenia mięſa twardego, nayoſobliwſzy ieſt ocet piwny, mocząc go w nim, lub tylko chuſtę w nimże umoczywſzy, obwinąć mięſo, będzie kruche, y do iedzenia bardzo ſmaczne.

Tym ſpoſobem obwinione mięſo, broni w lecie od robactwa, zaſmrodzenia, y zatęchłości.

W I N N Y.

Łatwo ſię zrobi, włożywſzy do wina ciaſta zakwaſzonego. Jezeli żaś przydaſz kwiatu bzowego, albo roży, przydaſz mu zapachu.

Ocet ſiołkowego koloru oſobliwy.

Fiołkow przeſuſzonych, ile bydź może, nakłaść w naczynie, y nalać octu winnego, a trzymać na ſłońcu,

aż zbieleią, potym odcedziwszy, wylać w cynowe naczynie, a gdy ostygnie, będzie miał kolor y zapach fiołkow, a gdy się za czasem, zmieni, tedy go znowu przewarzyć, y wylać w naczynie cynowe iako y pierwey. Ten serce mdłe posila, drżące uspokaia.

Skutki tego.

Serce mdłe bardzo prędko posila, pulsy nim nacieraiąc. Albo chusteczkę w nim umoczywszy, na pulsy przywiiaiąc, lub gębkę w nim zmaczaną pod nosem trzymaiąc, y w siebie z niego parność ciągnąć.

Gwoździkowy.

Ten rzadko w aptece znaleść. Tym sposobem go uczynić masz:

Do poł garca octu winnego ostrego, włożyć tego kwiatu w cieniu ususzonego funt aptekarski, y trzymać przez miesiąc na słońcu, a gdy zblednieie, to kwiecie wyrzucić, a inne świeże włożyć, y od potrzeby schować.

Skutki iego.

1. Mdłość ſerdeczną prędko oddala, pod noſem, nozdrza y pulſy u pięści nim namazuiąc. Albo wziąć iednę część octu, przydać do niego ſzafranu tartego, y trochę przetłuczonych iagod iałowcowych z grzanką chleba rżanego, y to na pulſy przykładać we troie chuſteczkę złożoną w tym maczaiąc: tak w wielkich mdłościach ſerce poſila przez pulſową żyłę ktora idzie do ſerca.

2. W gorączkach gwałtownych: wziąć rożaney wodki ośm łyżek, borakowey, y ſzczawikowey po dwie łyżki, ſzafranu nietłuczonego ſzoſtą część kwinty, kamſory co trzy ięczmienne ziarna zaważą, octu łyżek dwie, razem to zmieſzawſzy, chuſteczkę we troie złożoną maczać, y na ſerce przykładać, częſto powtarzaiąc.

3. Głowy bol y rozpalenie oddala, z wodką rożaną maczaiąc w nim chuſtki, albo chleb pokrapiaiąc, y na ſkronie ptzykładaiąc.

Sposob robienia słodow.

Zdrowe łagodne, y naypożytecznieyſze darzą ſię piwa z ięczmienia, dodawſzy do niego poł, lub trzecią część pſzenicy. Lecz to na zalaniu, roſzczeniu, y ozdzeniu słodow należy: to ieſt, aby nie gwałtownie ale zwolna, ſuchemi go ſuſzyć drewkami, y nie przypalić, a kiedy ſię słod przyrumieni, to też piwo będzie koloru czerwonego, kiedy ſię zwolna ſuſzy, tedy ſię piwo zielono z takiego słodu farbuie. Więc ſoſnowych, y dębowych drew ſtrzedz ſię do ſuſzenia słodow potrzeba, dla przydymienia onegoż, ale tylko grabowe, olſzowe, y brzozowe naylepſze, aby tylko były ſuche.

Piwo żeby nie kwaśniało.

Włożyć do niego *naſturcium*, to ieſt rzeżuchy, albo iaie kurze świeże, co raz inſze odmieniaiąc. Zeby zaś było łagodne y glancowne, dodać mu oſmą część słodu żytnego, nie więcey do iednego waru, a to dla ſchodu piwa

wa z kadzi; będzie bardzo wyborne, ieżeli go z drożdzami, y w butelkach w ziemię zachowawſzy, przez Mieſiąc potrzymaſz.

Informacya robienia bab bardzo delikatnych.

Do garca mąki trzeba kwartę mleka, żołtkow ſamych kwartę, maſła topionego poł kwarty, drożdzy kwaterkę, cukru funt, cynamonu dwa łoty, albo też iednę utłuczoną gałkę muſzkatową. takim zaś ſpoſobem powinny ſię robić: pierwey w mąkę wlać drożdze, potym mleko dobrze gorące, y to rozbić dobrze łyżką, z mąką y drożdzami poſtawić, aby ſię ruſzyło, iak ſię ciaſto ruſzy, wlać żołtki, y wraz rękami wybiiać, aż ſię ciaſto wygładzi, potym wlać maſło, y znowu bić, iak ſię dobrze wybiie, wſypać cukier, cynamon, lub gałkę, ſoli dla ſmaku, warz dobrze wyrobiwſzy ciaſto, poſtawić go w cieple, ale nie gorąco, żeby go nie zaparzyć, iak ſię wyruſzy, kłaść do naczynia,

miarkuiąc, żeby tylko była czwarta część w naczyniu ciasta, iak się dopełnią naczynia, dopiero w piec wsadzać.

Lilie świeże tak zachowasz.

Narwać ich pąpia, poki się nie rozwinie, y w nowy garnek niepolewany porządnie ułożyć, iako naylepiey nakrywszy, w chłodzie lub studni chować, żeby ich tylko woda nie doszła. A gdy będziesz chciał mieć roskwitłe wyłoż ie na Słońce, zaraz się zagrzawszy roskwitną.

Roża świeża.

Chceszli ią przez zimę zachować? narwać z słomą y z korzeniem zielonego niedoyźrzałego ięczmienia, y między ten ięczmień w garnek nowy niepolewany nakłaść roże nierozkwitłey, y zwierzchu tymże ięczmieniem przykryć, y w chłodzie schować, a potym, gdy będzie potrzeba, wystawic ie na Słońce lub w ciepłey izbie, zaraz się rozkwitną.

Drudzy tylko rozpostrzą zielony ięczmień na ziemi, y pączki do ro-

skwi-

ſkwitnienia gotowe po nim rozkładaią, ale w chłodzie. Jako świadczy Autor *Dyclimus.*

Szparagi świeże.

Ktoby chciał mieć przez cały Rok ſzparagi świeże, tedy zaraz po zebraniu iagod czyli naſienia ich, pod wierzchem ziemi rozłożone odkopawſzy, odkryć, a tak z nich uſtawicznie kiełki, czyli ſoſiki do używania przyſtoyne wzraſtać będą.

Sałata przez cały Rok świeża.

Chceſzli mieć ſałatę przez cały Rok świeżą, ſieyże ią pod Jeſień, albo około S. Bartłomieia na ziemi wilgotney, y dobrze nawoźney. Wznidzie czwartego, albo piątego lub ſzoſtego dnia, a gdy ią rzadko przeſadziſz, będzie roſła wſzerz, ieżeli zaś będzie wyraſtać w głąb, tedy go u ſamego dołu zerznąć, y na wierzchu zaraz położyć bryłkę ziemi, albo ſkorupę nową, żeby tylko nie była tłuſta, lub kamyk, a tak iuż nie będzie roſła w ſłup, tylko wſzerz.

Białą mieć będzieſz, ieżeli w ſrzodek iey piaſku czyſtego rzecznego naſypieſz, y liście złożywſzy łyczkiem z wierzchu zwiążeſz, zwłaſzcza ktora ieſt naſienia białego, bo ta ieſt takiego przyrodzenia, iż między wſzyſtkiemi innemi ſałatami całąZimę przetrwa.

Pachniącą tak uczyniſz: Naſienie iey w ziarno cytrynowe wſzczepić, y w ziemię wſadzić. Albo też w iakiey chceſz wodce pachnącey naſienie iey przez dni trzy moczyć, potym ſiać.

Wołki ze zboża wygubiſz.

Zeby ziarna niepſowały, tedy czoſnkiem ściany y ſzufle, do ſzuflowania dobrze natrzeć, od tego wyginąć muſzą.

Zwierciadła wychędożenie.

Zwierciadła, ktore ſię zwykły od wilgoci pſować,y odmieniać,tak wyczyściſz: ze ſzczypcow prochna na płatek ſukienny ſuchy położywſzy, trzeć dobrze nim zwierciądło, aż będzie czyſte.

Wygu-

Wygubienie myſzy, y ſzczurow.

Fuſu oliwnego, albo oleiowego gęſtego na miſę wlawſzy, poſtawić tam, gdzie ſię myſzy, y ſzczury znayduią, ktorego gdy ſkoſztuią, zaraz na tym mieyſcu pozdychaią.

Ogorki w lagrze.

1. Chceſzli mieć ogorki długo świeże, włoż ie w naczynie w lagier z wina białego, ſłodkiego, y nieprzewroconego.

2. Jeżeli ie zawieſiſz w naczyniu, w ktorym ieſt trochę octu, tak żeby ſię octu nie dotykały, y to naczynie dobrze zaſzpuntuieſz, tedy zawſze świeże ogorki mieć będzieſz.

Owoc kokoſzy iak konſerwować.

1. Aby był zawſze świeży, mieć go trzeba w naczyniu zawſze w świeżey wodzie, każdego dnia ią odmieniaiąc.

2. Przechowuiąc ten owoc przez Zimę w plewach, a przez Lato w otrębach.

Ptaki imać ſekret.

Doſtać ziela, ktore zowią świnia weſz, *Cicuta*, y namoczywſzy w winnym lagrze pſzenicy, uczynić z tego ziela ſok, ktory z pſzenicą moczoną zmieſzawſzy, na zubią wſzelkiemu ptaſtwu poſypać, a tak ſię upiie, że ſię brać łatwo da, ile go będzie.

NB. To ziele rośnie w ogrodach, na łąkach, przy parkanach, y na mieyſcach puſtych.

Sekret chędożenia ſrebra.

Wziąć wody garcy trzy wſypać do niey dwa łoty kremotartary, y warzyć to razem, potym ſrebro w tę wodę wrzucić, potym wziąć mokrą gąbkę w otrębach pſzennych macać, y tą wycierać ſrebro.

Spoſob zdeymowania ſkorek z śliwek, z broſkwin, y morel.

Ukropem wrzącym polać, niech poſtoią cokolwiek, y ſama ſię potym zdeymie.

Wiśnie, aby się w smażeniu nie marszczyły y były iak świeże.

Wrzucić ie pierwey w gorącą wodę, y potym w zimną, iak przyidą w syrop, będą iak świeże.

Sekret na wywabienie plam żołtych, rdzy z chust.

Wody zwarzyć w rądlu, y na nim położyć cynowy połmisek, na ktorym chusta z plamami, natarszy onę sokiem z cytryny, y przykryć drugim połmiskiem, niech tak postoi, a potym wyprać, aż zeydzie plama.

Na liszki w kapuście.

Kaczek młodych napuścić, wyiedzą ie y mnożyć się nie będą.

Liszki kur żeby nie psowały.

Dostawszy z liszki wnętrzności, lub y z lisa, ugotować, ie a potym posiekać, y dać ie drobiu zieść, a tak im żadna liszka szkodzić nie będzie.

Wroble żeby zboż w polu nie psowały.

Wszelkie zboże do siania przez piastę przepuścić. a potym ręce, y szuflę zaięczym sadłem nasmarować, y to

nasienie przez piastę przepuszczone z drugim pomieszawszy siać, takiego zboża wroble w polu nie psuią.

Sposob wygubienia robactwa.

1. Pchły tak wygubisz: ziela Rdestu w ługu dobrym zwarzyć, y kilka razy przez dzień tym pawiment kropić wyginąć muszą.

2. Kmin z piołunem w ługu, także uwarzywszy z rybią żołcią go zmieszać, gdy ochłodnie, potym często nim pawiment kropić.

3. Wapno niegaszone miałko zetrzeć, y tym pawiment posypować.

4. Liściem z drzewa olszowego, gdy iest rosą skropione, pawiment posypować.

5. Z ieża solonego, gdy się gotuie, pływaiącą tłustość na wrzącey wodzie zbierać, y nią kiy iakikolwiek, lub laskę namazawszy, pod łożko, albo na izbie położyć, znidą się wszystkie do niego, na tey tłustości przylgną.

Na pluſkwy.

Pokoſtem lnianym ſmarować ściany, wyginą.

Na ſzczury.

Doſtać kilku ſzczurow żywych, y trzymać ie naprzykład w kłodce iakiey , y morzyć do tąd, poki ieden z nich mocnieyſzy,drugich nie pozrze a gdy tylko ſam zoſtanie, puścic go żywo,bo zaprawiwſzy ſię na innych, iuż czym innym żywić ſię niebędzie, tylko ſamoiedzią ſzczurow, á tak ie lepiey niż kot wyłowi.

Myſzy iak wygubić.

Wziąć lebiotki lub naſienia opichowego czarnego, do tego przydawſzy koperwaſu,tym w gmachu zakurzyć, tedy uſtąpić muſzą.

Kurczęta aby miały ſmak Kwiczołow.

Gdy poczną dobrze ieść, dawać im kaſzy zmieſzaney z iałowcem ugotowaney miaſto innego zobiu przez cztery niedziele,ktore będą z tego bardzo tuczne, y iako Kwiczoły iałowcem pachnące.

Kapłon pieczony aby ze Stołu zleciał

Upoić go wodką, lub winem dobrze, a potym oblać mocną wodką, aby ſię lepiey pierze z niego dało obrać, potym ułożywſzy mu ſkrzydła y nogi iako do pieczenia, położyć go na roście z-daleka od ognia, a gdy ſię iuż dobrze przyrumieni, zyngować go młodym maſłem, y dać na ſtoł, a gdy go cokolwiek dotknie widelcami, porwie ſię, y ſkoczy ze ſtołu, z wialkim podziwieniem gości.

Kapłon całkiem w flaſzy.

Oprawiwſzy kapłona dworowego, zdiąć z niego całkiem ſkore, tak oſtrożnie, żeby naymnieyſzey nie uczynić dżiurki, członki zaś te, z ktorych ſię ſkora zdiąć nie może, tak poprzyrzyzać, żeby ſię przy ſkorze zoſtały, potym te włożyć w taką flaſzę w ktoreyby była ſzyika czyli ſzroba na trzy palce ſzeroka, zatrzymawſzy ią nieco u wierzchu, rozbiy żołtkow od iaiec ſzeſnaście, trochę mleka przylawſzy, dopiero zapraw, iako chceſz,

wley w tę ſkorkę, y zaſzyi, potym wpuść w tę flaſzę, zaſol, y naley w nię wody pełno, a zaſzrobowawſzy, lub mocno zatkawſzy, włoż w kocieł wody, y gotuy: a gdy ſię ociągnie, napełni ſię ſkora kapłona tak, iż ſię dziwić każdy będzie, iak ſię mogł zmieścić kapłon w tę flaſzę, gdy go daſz na ſtoł z flaſzą. Kto go zaś będzie chciał dobyć, niechay dyamentem przerznie flaſzę u ſpodu, lub wierzchu, zażyie ſpecyału.

Trzcinę na ſtawie iak wygubić.

Około Swiętego Jana Chrzciciela po przeſileniu dnia z nocą, na czołnie koſą, ſierpem, lub też innym iakim oſtrym żelazem, iako można naygłębiey trzcinę w wodzie ścinać, ktorey otwarte pory woda zaraz pozalewa, y moc iey odeymie do dalſzego ſię rozkrzewienia, tak dalece że powoli zgnić, y zginąć do ſzczętu muſi, byle tylko w tey pracy nie uchybić czaſu.

Drugi ſpoſob maſz taki: W Mieſiącu Lipcu y Sierpniu, od dnia pierwſzego,

aż do dziesiątego takowe czyniąc ścinania, tenże sprawią do zguby skutek. *Item.* Pod czas nowiu toż z pilnością czynić, ile kiedy miesiąc będzie w znaku Lwa.

RZETELNE OPISANIE
ZIELA
GIENISTA SPINOSA
NAZWANEGO.

Tak dla opału, iako też dla ogrodzenia łąk, y rol, wielce potrzebnego.

1. Co do opału: Tym całe pole powinno bydź zasiane, a potym w cztery, pięć, sześć, siedm lat ma bydź ścinane aż do dwunastu lub trzynastu, gdyż będzie tak zdolne. że nim na kominie dostatecznie palić będzie można.

Co zaś do opasania łąk y sianożęcia, tak go zażyć należy: Siać go w szerokości na dwie stopy, będzie z tego płot piękny, y gęsty.

Może go też pięć y sześć razy tak szeroko siać, gdyż się nie tylko zdać może na sam płot, ale y opał, ieżeli

zaś na ſam opał, tedy go z brzegow ścinać, a ſrzodek zoſtawić.

2. Siać go należy na końcu Marca, ale w pierwſzym y drugim Roku ſtrzedz go bardzo potrzeba, bo każdy zwierz ieść może, kiedy ieſt młode. Za dwa roki będzie tak mocne, że żaden człowiek ani bydlę przezęń przeyść nie potrafi, dla gęſtości, bo gałązki iego gęſtemi, y oſtremi bardzo kolcami, będą napełnione.

Naſienia iego, na całe ſtaie, doſyć funtow cztery.

Roście ordynaryinie na każdey roli, naybardziey iednak na gruncie gliniaſtym, na gorkach, aby woda naſienia nie wypłokała. Im zaś miękſza ziemia, tym lepiey na niey ſię udaie.

4. Kwitnie dwa razy na rok, na wioſnę y w ieſieni: w ten czas z niego pſzczoły bardzo dobrą paſzą maią.

6. Jeżeli pod czas Zimy wielkiey umarzmie, tedy uciąć przy ziemi, a znowu z korzenia wyrośnie.

NB. Takie naſienie, y płoty znaydzieſz w Puławach. *Spo-*

Sposob robienia inkaustu osobliwy y pewny.

Galasu ćwierć funta przetłuc zgruba,
Koperwasu łotow pięć,
Hałunu poł łota,
Soli oczkowatey na koniec noża.

To wszystko utłukszy, wley octu piwnego mocnego poł garca, zmieszay, niech stoi w cieple przez dziewięć dni.

Potym przyley octu winnego poł kwaterki, piwa dobrego y czystego trzy kwaterek, zawiąż naczynie; niech znowu stoi przez dziewięć dni, często w cieple mieszaiąc. Dopieroż przecedź, y schoway, przydawszy *Gummi Arabicum*, aby nie przebiiał papieru. *Probatum.*

RE-

REIESTR
Zioł y Zboż w tey Xiążce nayduiących się.

Le-

Szan-

REIESR

Chorob, y na nie lekarstw, nadto rożnych Ciekawości w tey Xiążce zamkniętych, dla lepszey wygody każdego, y dla prętszego wynaydowania ułożony.

NB. *Liczby do chorob przydane znaczą karty. A gdzie przy liczbie kropki dwie są położone, dwa lekarstwa na iednę chorobę na teyże karcie wyrażone naydziesz.*

A

B

Bole

Dy-

Głos

Kaſzel

R2 Ka-

Mleko

R3 *Owoc*

Pę-

Ro-

Sle-

Wina

Zmyśl

ADDYTAMENT PIERWSZY
Doktorſkich Sekretow JMći Pana
H I R N E Y S A.

A.

B.

Krosty

Wą-

ADDYTAMENT DRUGI
Oſobliwych ciekawości do Domowych potrzeb, y wygod należących

KONIEC.